

**

*0: EK

*1: 2007-2008

*2: 10

*3: WordXP

*4: 10de vergadering

*5: Dinsdag 27 november 2007

*6: 13.30 uur

**

Voorzitter: Timmerman-Buck

Tegenwoordig zijn 68 leden, te weten:

Asscher, Van de Beeten, Bemelmans-Videc, Van den Berg, Biermans, Van Bijsterveld, de Boer, Böhler, Broekers-Knol, Doek, Dölle, Van Driel, Duthler, Eigeman, Elzinga, Engels, Essers, Franken, Goyert, De Graaf, Haubrich-Gooskens, Hendriks, Ten Hoeve, Hofstra, Holdijk, Ten Horn, Huijbregts-Schiedon, Janse de Jonge, Van Kappen, Klein Breteler, Kneppers-Heijnert, Koffeman, Kox, Kuiper, Lagerwerf-Vergunst, Laurier, Leijnse, Leunissen, Van der Linden, Linthorst, Meulenbelt, Meurs, Noten, Peters, Putters, Quik-Schuijt, Reuten, Rosenthal, Russell, Schaap, Schouw, Schuurman, Slager, Slagter-Roukema, Smaling, Swenker, Sylvester, Tan, Terpstra, Thissen, Timmerman-Buck, Vedder-Wubben, Vliegenthart, De Vries, De Vries-Leggedoor, Werner, Westerveld en Willems,

en de heer Bos, viceminister-president, minister van Financiën, de heer Hirsch Ballin, minister van Justitie, en de heer De Jager, staatssecretaris van Financiën.

**

*N

De voorzitter: Ik deel aan de Kamer mede, dat zijn ingekomen berichten van verhindering van de leden:

Meindertsma, Yildirim en Rehwinkel, wegens ziekte.

**

Deze berichten worden voor kennisgeving aangenomen.

*B

!Herdenking!

Aan de orde is de herdenking van de heer A. Nuis.

De voorzitter: Na een lang ziekbed is op 8 november jongstleden oud-senator Aad Nuis overleden. Hij is 74 jaar geworden. Hij was lid van de Eerste Kamer van september 1983 tot juni 1986 voor D66.

Voor zijn politieke loopbaan verwierf hij bekendheid als literair criticus, dichter en essayist. Hij startte echter in de wetenschap. Aan het einde

van de jaren zestig was hij werkzaam bij twee universiteiten tegelijkertijd in drie verschillende functies: bij de Rijksuniversiteit Groningen verbonden aan de Polemologisch Instituut, bij de Universiteit van Amsterdam werkzaam zowel bij Politieke Wetenschappen als bij Moderne Nederlandse Letterkunde. Daarna maakte hij de overstap naar de journalistiek. Tot 1986 was hij achtereenvolgens redacteur van het tijdschrift Tirade, hoofdredacteur van uitgeverij Het Spectrum en freelance journalist en publicist voor onder meer het weekblad De Haagse Post, De Volkskrant en NRC Handelsblad. Hij schreef diverse boeken.

Aad Nuis sloot zich al enkele maanden na haar oprichting aan bij D66, waarin hij vanaf begin jaren zeventig actief participeerde. Zo was hij lid van het dagelijks bestuur van D66, voorzitter van de adviesraad en voorzitter van de Stichting Wetenschappelijk Bureau D66. Voordat hij in juni 1981 toetrad tot de Tweede Kamer was hij drie jaar lang lid van provinciale staten van Gelderland. In 1982 werd Aad Nuis lid van deze Kamer voor een periode van bijna drie jaar. Aansluitend was hij wederom lid van de Tweede Kamer, totdat hij als staatssecretaris van OCW toetrad tot het eerste kabinet-Kok. Daar was hij onder meer verantwoordelijk voor de spellingswijziging, maakte hij zich sterk voor de vaste boekenprijs en werd hij de geestelijk vader van de nieuwe WIK, de inkomensvoorziening voor kunstenaars. Hij liet BNN toe tot het publieke omroepbestel, privatiseerde het Nederlands Omroepproductie Bedrijf en zette een eerste stap in de ontkoppeling van abonnees van een omroepblad en het lidmaatschap van een omroep.

In de Eerste Kamer liet Aad Nuis zich kennen zoals hij ook elders was: helder, kundig, genuanceerd en de redelijkheid betrachtend. In zijn maidenspeech wierp hij zich op als hoeder van de openbare bibliotheek waarop de toenmalige bewindspersoon op OCW wilde bezuinigen met onder andere de volgende, hem kenmerkende bewoordingen: "In het leven van mensen die als het ware uit de band van hun milieu zijn gesprongen en een vervulling hebben gevonden die niet al in hun geboorte leek te zijn besloten, spelen bijna altijd twee verschijnselen een rol: de inspirerende leermeester en een bibliotheek".

Aad Nuis is wel eens getypeerd als "politicoloog in de literatuur, literator in de politiek". Hij zei zelf in 1987 verwijzend naar zijn essaybundel Twee schelven hooi, uit 1968, met poëzie en politiek: "Als ik aan de ene ruif sta te eten, heb ik heimwee naar de andere". Hij wordt gekenmerkt door literair gewicht en maatschappelijke betrokkenheid. Wij herdenken onze veelzijdige oud-collega met respect en dankbaarheid. Moge dit een steun zijn voor zijn familie bij het verwerken van hun verdriet.

Ik verzoek u om een moment stilte.

De vergadering wordt enkele minuten geschorst.

*B

!Algemene financiële beschouwingen!

Aan de orde zijn:

- de algemene financiële beschouwingen naar aanleiding van de Miljoenennota 2008 (31200).

De voorzitter: Door mij zijn schriftelijke antwoorden ontvangen van de minister van Financiën op vragen, gesteld in eerste termijn.

Deze antwoorden zullen worden opgenomen in een bijvoegsel bij de Handelingen van deze vergadering.

**

(Het bijvoegsel is opgenomen aan het eind van deze editie van de Handelingen) <1>

De beraadslaging wordt hervat.

*N

Minister Bos: Mevrouw de voorzitter. Mijn excuses voor de enkele minuten vertraging die ik u allen heb bezorgd. Niettemin stel ik het zoals altijd zeer op prijs om hier in uw midden verantwoording af te mogen komen leggen voor het kabinetsbeleid en in dit speciale geval over de financiële voornemens van dit kabinet voor 2008, met her en der een doorkijkje naar latere jaren.

In de eerste plaats wil ik opmerken dat ik een begrotingsbeeld heb geërfd van een voorganger die een uitermate stringent en gezond begrotingsbeleid heeft gevoerd. In de tweede plaats merk ik op dat ik al direct bij mijn start werd geconfronteerd met een aantal merkwaardige tegenvallers. De vraag of de minister van Financiën zich voorneemt om een stringent te blijven voeren, kan ik heel kort met "ja" beantwoorden. Ik meen dat daaraan, gegeven de definities, niets behoeft te worden toegevoegd. Ik zeg dit maar even omdat ik helemaal in de geest van de heer Biermans wilde beginnen met een citaat uit december 1973, maar toen was het antwoord van de minister van Financiën Duisenberg aan de geachte VVD-afgevaardigde De Wilde. Zoals u ziet is er sinds die tijd ook weer niet zoveel veranderd.

Er is een aantal thema's in algemene financiële zin aan de orde gekomen. Uiteraard ga ik daar graag op in. Ik denk aan alles wat te maken heeft met begripsverwarring of aan een legitiem politiek debat over de vraag wat wij nu eigenlijk bedoelen als wij het hebben over investeringen, over de verhouding daarvan tot vraagstukken die te maken hebben met de vergrijzing en de houdbaarheid van de overheidsfinanciën. Specifiek zal ik ingaan op een aantal vragen van de heer Reuten over onderwijs en op de vraag of dit kabinet daar ook in financiële zin voldoende prioriteit aan geeft. Verder wil ik het een en ander zeggen over de begrotingsregels van dit kabinet en hoe verstandig die wel of niet zijn. Er is het een en ander gezegd over inkomenspolitiek, nivellering, topinkomens. Ik kan het niet nalaten om daarop in te gaan. Ook is iets gezegd over laagste inkomens en ook daar leg ik graag verantwoording over af. Er is verder een en ander gezegd over nieuwe

ontwikkelingen op financiële markten, private equity, hedgefondsen, een korte terugblik op hetgeen zich rond ABN/AMRO heeft afgespeeld, zwerfend staatskapitaal, de sovereign wealthfunds, en de vraag of het kabinet zich in alle opzichten genoeg bewust is van de risico's die daarmee gepaard gaan.

Vervolgens zeg ik iets over het vestigingsklimaat, Holland Financial Centre, dat in de bijdragen van alle leden aan de orde is gekomen. Ik zal in omgekeerde volgorde van de heer Terpstra eindigen, met uiteraard een korte reflectie op de toestand op de internationale financiële markten en een inschatting, voor zover ik die kan maken, van de relevantie van wat daar op dit moment aan de orde is voor de manier waarop wij onze begroting hebben georganiseerd. Daarna zal de staatssecretaris ingaan op een aantal zaken die specifiek van fiscale aard zijn -- te denken valt aan de fiscale vergroeningsagenda, onder andere door de heer Laurier en door de heer Koffeman becommentarieerd -- een aantal vragen over woningbouwcorporaties en nog meer capita selecta.

Iedereen heeft gelijk die hier gisteren heeft gezegd dat je moet oppassen met het te pas en te onpas gebruiken van het woord "investering". Voor je het weet wordt het gebruikt als een soort legitimerend concept om bij elk type overheidsuitgave een rendement te veronderstellen. Het is dan nog maar een kleine stap om vervolgens ook te zeggen dat de uitgave niet aan allerlei strenge begrotingsregels hoeft te voldoen en daarna is de beer los en het eind zoek. Dat is ook niet de reden dat het woord "investeren" in de Miljoenennota zo veelvuldig wordt gebruikt. De reden dat het wordt gebruikt, is dat wij er met elkaar de aandacht op willen vestigen dat als wij streven naar houdbare overheidsfinanciën, als wij streven naar een samenleving die in financieel opzicht en anderszins ook in de toekomst nog in staat is om alle uitdagingen waar wij dan aan blootstaan van een passend antwoord te voorzien, wij niet alleen moeten bezuinigen en sparen, maar ook het productieve vermogen van onze samenleving moeten vergroten. Dat is precies waar het om draait bij een begrip als "investeringen".

In hoofdstuk 2 van de Miljoenennota heb ik een voorzichtige poging gedaan om op een aantal terreinen waar dat vaak modelmatig buitengewoon moeilijk is, toch iets van een discussie op gang te brengen over de vraag of in de uitgaven voor de wijkaanpak, de armoedebestrijding, het onderwijs of het milieubeleid, renderende productieve aspecten van overheidsuitgaven zijn te onderkennen. Dat wil zeggen zij dus ook vanuit het perspectief van het streven naar houdbaarheid in overheidsfinanciën neergezet kunnen worden als verstandig overheidsbeleid. Omdat wij vinden dat het verstandig overheidsbeleid is, omdat wij denken dat het de kwaliteit ook in termen van het productieve vermogen van de samenleving ten goede komt, is het vanzelfsprekend dat wij met name die voorbeelden uitwerken.

De heer Reuten heeft mij onderhouden over de vraag of het begrip "investeringen" in alle

opzichten even zorgvuldig is gebruikt. Hij wees op een citaat waarin staat dat wij hoge kosten vermijden door nu te investeren in de aanpak van het milieu. Hij vond dit een onzuivere redenering. Hij heeft daar een punt. Misschien was het beter geweest als er had gestaan "hogere kosten te vermijden". Het punt dat wij daar in essentie probeerden neer te zetten, was dat het oplossen van bepaalde problemen op het moment dat ze zich nog nauwelijks voordoen of misschien nog klein van omvang zijn, in veel opzichten goedkoper kan zijn en dus een doelmatiger aanwending is van de overheidsfinanciën, dan als je het 5, 10 of 20 jaar laat zitten. Met name op milieugebied en natuurlijk op klimaatgebied weten wij -- denk ook aan de studies van Stern die de afgelopen tijd zijn verschenen -- dat het in veel opzichten verstandiger en goedkoper is om de problemen nu aan te pakken, dan om ermee te wachten. Dan is het probleem inmiddels zo groot en complex, dat de kosten die daarmee verband houden disproportioneel zijn gestegen.

De heer Reuten heeft ook gezegd dat wij het allemaal een beetje mooier voordoen dan het in werkelijkheid is. Toen kwam er een heel ingewikkelde vergelijking met een lekkend dak. Ik pak het er even bij, om het vervolgens accuraat te kunnen weerleggen. Hij zei: Stel u repareert het dak van uw huis niet, dat betekent achterstallig onderhoud. Als het dan binnen regent en u legt een golfplaat op uw dak, noemt u dat een investering, want dan wordt uw bed minder nat. Hij noemt dat droger. Dit deed mij denken aan een grap die mijn voorganger ooit een keer in de Tweede Kamer vertelde. Dat was de grap over de rabbi en de geit. Misschien mag ik even die kleine zijsprong maken. Een man, laat ik hem Jozef noemen, had een huis dat niet op orde was en dat vol rommel stond. Hij ging naar de rabbi om advies te vragen. De rabbi zei dat hij een geit moest nemen. Hij haalde die geit in huis en de rotzooi werd alleen maar groter. Toen ging hij weer naar de rabbi en vroeg wat hij aan zijn rotzooi moest doen. Toen zei de rabbi dat hij de geit weer uit huis moest halen. Vervolgens nam de rotzooi af en werd de rabbi geprezen en bedankt voor zijn waardevolle advies. Er is een parallel met de vergelijking die de heer Reuten maakte, maar hoe je het ook wendt of keert -- dit is het serieuze antwoord op wat hij zegt -- wanneer je een dak repareert, wanneer je een dak aanbrengt op een huis dat nog geen dak heeft, wordt het droger op het moment dat je het dak hebt. Ook hij kan dat niet ontkennen. Dat daarmee de maatregelen die dit kabinet zich voorneemt dus wel degelijk ook een productief effect hebben, ook al kan hij gevoeglijk volhouden dat het eerder gedaan had moeten worden, kan hij niet ontkennen. Dat is eigenlijk wat wij beweren.

De heer Reuten (SP): Ik ben tevreden met het antwoord van de minister, want ik ben het met hem eens dat dit verstandig beleid is, maar het is niet het vergroten van het productief vermogen.

Minister Bos: Daarmee heeft u bij dit concrete punt van het dak misschien gelijk, maar bij uw volgende voorbeeld over onderwijs zit u er volgens mij naast. U zei dat de onderwijsuitgaven gemeten als percentage van het bbp over langere tijd zelfs omlaag gaan. Minder geld besteden aan onderwijs is eigenlijk desinvesteren, maar meer geld aan onderwijs besteden terwijl het nog steeds als percentage van het bbp omlaag gaat, mag je nauwelijks investeren noemen, omdat dat het productief vermogen ook niet vergroot. Ik denk dat dit echt niet klopt. Ik denk dat de vraag welke uitgaven op onderwijsgebied een investeringskarakter hebben, in de zin dat ze het productieve vermogen van de samenleving doen toenemen, niet primair afhankelijk is van de hoogte de totale onderwijsuitgaven, maar van de vraag waar binnen de onderwijsbegroting de prioriteiten liggen. Ik wijs bijvoorbeeld op het feit dat in het recente onderzoek van McKinsey op basis van internationale vergelijkingen, maar ook in de OESO-rapportage Education at a Glance, wordt gesuggereerd dat van alle zaken in de sfeer van het onderwijs waaraan je potentieel geld zou kunnen besteden in de sfeer van onderwijs, geld dat besteed wordt aan verbetering van de kwaliteit van leraren, de beste aanwending is. Dit suggereert dus dat je ook door herprioritering binnen het onderwijsbudget een vergroting van het productieve vermogen van de samenleving tot stand kunt brengen, door ervoor te zorgen dat er minder geld wordt besteed aan zaken die niet veel opleveren en meer geld aan zaken die wel geld opleveren. In dat licht verdedig ik even vlug de plannen die dit kabinet de afgelopen vrijdag heeft gepresenteerd voor van het aantrekkelijker maken van het lerarenberoep. Dat is dus precies wat wij hebben gedaan. Ik hoorde hier van een aantal afgevaardigden kritiek op het feit dat minister Plasterk vooral op zijn eigen begroting geld moest vinden om de status van het lerarenberoep en de salarissen van leraren te verhogen. Je kunt natuurlijk ook zeggen dat dit een buitengewoon welvaartsefficiënte -- ik mag dit wel in economentermen gieten, omdat de heer Reuten daarin doceert -- re-allocatie van overheidsuitgaven binnen een begroting van minder productieve aanwending naar meer productieve aanwending is. Ik vind het zeer verleidelijk om in dat opzicht een citaat van de heer De Boer uit zijn bijdrage uit de eerste termijn te gebruiken. Hij citeerde professor Goudswaard, ooit mijn docent economie: "Leven binnen grenzen is niet benauwend. Integendeel, het sonnet levert de mooiste poëzie op." Als wij dat citaat gebruiken om te beoordelen wat het kabinet tegen minister Plasterk zei, namelijk dat hij primair geld op zijn eigen begroting moet vinden om het probleem van de lerarsalarissen op te lossen, wordt die beslissing met deze poëtische woorden prachtig ondersteund.

De heer De Boer (ChristenUnie): Dat is waar, maar bij een sonnet ga je ervan uit dat de regels duidelijk en voldoende zijn. In de aanname van de minister zou dit betekenen dat het geld dat

beschikbaar is voor het onderwijs, voldoende zou zijn om andere ontwikkelingen te kunnen financieren. Ik heb daar, mede met andere sprekers, van gezegd dat dit nog maar de vraag is.

Minister Bos: Ik begrijp de vraag van de heer De Boer. Ik denk dat wij niet in de val moeten trappen dat wij denken dat de kwaliteit van het onderwijs enkel en alleen kan verbeteren als er meer geld wordt uitgegeven. Dat kan zo zijn mits het geld aan de goede dingen wordt uitgegeven, net zo goed als herallocatie binnen het onderwijsbudget tot beter onderwijs kan leiden. Er is geen enkele reden om achterover te leunen en te denken dat alles prima gaat, maar nog steeds wijzen internationale vergelijkingen uit dat de kwaliteit van het Nederlandse onderwijs bepaald niet slecht is.

De heer Reuten (SP): Ik ben het met de minister eens dat onderwijsuitgaven en natuurlijk alle overheidsuitgaven effectief moeten zijn. Dit is een voorwaarde van beleid en de burger moet daarop kunnen vertrouwen. Dit is een minimumvoorwaarde. Toch blijf ik erbij dat binnen die effectiviteit de vraag kan worden gesteld wanneer uitgaven voor het onderwijs een investering kunnen worden genoemd. In het perspectief dat wij van onze voorouders hebben geërfd, in cijfers uitgedrukt in een bepaald percentage van het bbp, is er sprake van een desinvestering als je dit percentage verlaagt. Ik geef toe dat dit een lastig punt is.

Minister Bos: Als econoom zou de heer Reuten moeten weten dat als je geld op de onderwijsbegroting bespaart dat aan onzinnige dingen wordt uitgegeven en je gebruikt het voor iets dat wel zinnig is, dat de welvaart dan per saldo zal toenemen, zelfs als dit een afstorting op de staatsschuld zou zijn.

De heer Reuten (SP): Helemaal eens!

Minister Bos: Dan zet ik hier een punt.

Nog een paar aspecten over vergrijzing en houdbaarheid. De heer Biermans deed daar zo nu en dan wat sceptisch over. Hij ging zich te buiten aan vergelijkingen met het kabinet-Den Uyl. Ik wijs hem er op, maar misschien is dit een bevestiging van zijn betoog, dat als dit kabinet het beleid uitvoert dat het zich heeft voorgenomen, de staatsschuld als percentage van het bruto nationaal product weer op het niveau komt van 1977. In die zin heeft hij gelijk: dit kabinet gaat door waar het kabinet-Den Uyl is opgehouden. Ik zou dit echter als een positief aspect van het beleid willen zien, want het is lang geleden dat wij dat niveau van schuld gehaald hebben.

De heer Biermans (VVD): Dit biedt mij de kans om te reageren op dit punt en ook nog op het vorige punt. Voordat ik dit doe, wil ik de minister complimenteren met de keuze voor de kleur van zijn das.

Minister Bos: Uw voorzitter laat mij niet binnen zonder das.

De voorzitter: Dat klopt helemaal, mijnheer de minister.

**

De heer Biermans (VVD): Als ik dan toch complimenten uitdeel, wil ik de staatssecretaris een nog groter compliment maken met de keuze voor zijn das, want dat is een VVD-stropdas.

Ik heb een aantal kritische opmerkingen gemaakt over het begrip investeringen en ik heb de hoop uitgesproken dat de minister de toezegging van de minister-president zou overnemen om hier uit te leggen wat volgens dit kabinet investeren is en waar die investeringen zitten. Het antwoord van de minister aan het adres van de SP-fractie is naar mijn mening niet adequaat. Er wordt gesproken over een lekkend dak en de minister zegt dat het binnen droger wordt als de gaten worden gedicht. Dat is natuurlijk waar, maar de minister-president heeft bedoeld dat er -- ook naar de toekomst toe -- serieus zou worden ingegaan op de vraag wat wij onder investeren moeten verstaan en wat moet worden verstaan onder platte uitgaven.

Minister Bos: Ik heb dit destijds niet zo begrepen van de minister-president, maar ik wil een poging doen. Daarvoor moet een aantal zaken worden onderscheiden.

De heer Biermans (VVD): Ik zal voorlezen wat de minister-president heeft gezegd over de financiële systematiek. "Uit een oogpunt van verdelende rechtvaardigheid is het goed dat wij vandaag niet alles bespreken.". Daarmee deelt hij dus een rol aan de minister toe. "Bij de algemene financiële beschouwingen komt dit punt namelijk terug. Het is beter om dan in te gaan op de manier waarop je omgaat met definities van het begrip investering. Daar kan ook de vraag aan de orde komen met welke aspecten en modellen rekening moet worden gehouden."

Minister Bos: Daar kan ik het volgende over zeggen. Ten eerste de vraag wat een investering is en wat niet en de discussie die daarover in de miljoenennota wordt aangezwengeld. Dit geldt bijvoorbeeld voor bepaalde uitgaven op het gebied van onderwijs, armoedebestrijding of klimaat. Het kabinet acht die discussie waardevol, omdat het hem dwingt om te prioriteren en na te denken over de resultaten en de effecten van overheidsbeleid. Dit is echter geen discussie die de begrotingsregels die het kabinet hanteert en die voor 95% zijn overgenomen van mijn ambtsvoorganger, reëel zal veranderen of beïnvloeden. Ik denk dat dit het belangrijkste antwoord is op de vraag van de heer Biermans. Het is dus niet zo dat opeens de sluisen openstaan, omdat aangetoond kan worden dat een bepaalde overheidsuitgave ook positief of in termen van rendementen of productieve effecten kan worden geduid. Nee, de begrotingsregels zijn wat ze zijn. Ze zijn voor een groot deel op kasbasis en

er zijn enkele fondsconstructies waarmee op een andere manier wordt omgegaan.

Los daarvan is het interessant om met elkaar te discussiëren over de vraag of je er komt als je de beleidsopties van vandaag enkel en alleen ziet in termen van sparen of bezuinigen of dat het ook relevant is om na te denken over de mogelijkheid door investeren in de samenleving het productief vermogen te verkrijgen dat je nodig hebt om over 10, 20 of 30 jaar een goed antwoord te kunnen geven op de uitdagingen die dan aan de orde zijn en die van geheel andere aard kunnen zijn dan vandaag de dag. Die discussie hebben wij geprobeerd aan te zwengelen. Er is een aantal thema's genoemd waarbij het kabinet niet voor niets prioriteit heeft gegeven aan de uitgavenkant van de begroting, bijvoorbeeld in de sfeer van de wijken, armoedebestrijding, klimaat en het onderwijs. Wij hebben geprobeerd om er de vinger achter te krijgen en een antwoord te vinden op de vraag of je ook iets kunt zeggen over het rendement van de overheidsuitgaven. Dan kom je op een aantal zaken die sommigen van de leden bekend in de oren zullen klinken, andere zijn wellicht wat minder bekend, zaken waar de leden het mee eens zijn of juist oneens, maar dit is in ieder geval een antwoord op de kritiek van de leden van de Tweede Kamer die tijdens de algemeen politieke en algemeen financiële beschouwingen iedere vergroting van de overheidsuitgaven feitelijk hebben weggezet als potverteren en strijdig met het streven naar houdbare overheidsfinanciën. De stelling die ik toen daar verdedigde en ook hier wil verdedigen, is dat er wel degelijk ook overheidsuitgaven zijn -- bijvoorbeeld in de sfeer van het onderwijs, klimaat of wijken -- die de samenleving als geheel niet alleen leuker, socialer en prettiger maken maar ook sterker.

De heer Biermans (VVD): Ik zal niet de woorden herhalen die aan de overkant zijn gesproken, want dat is weinig productief. Ik verkeer volgens mij in goed gezelschap, namelijk van de CDA-fractie en in dit verband wil ik zelfs het gezelschap van de Socialistische Partij goed gezelschap noemen, als ik zeg dat dit kabinet alles investeren noemt. Ook platte uitgaven worden geschaard onder de noemer investeren. De woordvoerder van de SP zei zojuist dat investeren betekent dat je toekomstige opbrengsten garandeert door vandaag zaken te regelen. Ook de woordvoerder van het CDA vindt overigens dat het kabinet het woord investeren overall opplakt. Kan de minister mij aan de hand van de definitie die wordt gebruikt door het CDA, de SP en de VVD, concreet aangeven wat hij investeringen noemt.

Minister Bos: De definitie van de heer Reuten van investeren, het verhogen van het productief vermogen van een samenleving, is in essentie ook de mijne. Om het nadenken te bevorderen over wat over twintig of dertig jaar houdbare overheidsfinanciën en een sterke samenleving zijn, zwengelen wij de discussie hierover aan. Dat laat echter onverlet dat het kabinet strakke

begrotingsregels toepast en dat die regels niet verwateren door verwarring over het begrip investeringen.

De heer Biermans (VVD): Mijn conclusie is en blijft toch dat het kabinet nauwelijks in infrastructuur investeert. Dat zou echter wel een investering zijn in de zin van de definitie van het CDA, de SP en de VVD.

Minister Bos: De heer Reuten zei in zijn sombere analyse van de prioriteiten van het kabinet dat de uitgavencategorie infrastructuur er positief uitstak. Verder wijs ik de heer Biermans op de miljardeninvesteringen in wegen en het openbaar vervoer die minister Eurlings de afgelopen weken heeft aangekondigd. De ambities en de daadkracht van het kabinet voor infrastructuur en bereikbaarheid laten dan ook niets te wensen over.

De heer Reuten (SP): Ik ben bang dat senator Biermans een misverstand in het leven roept, doordat hij collectieve uitgaven alleen maar zinvol acht als het investeringen zijn. Dat ben ik geheel niet met hem eens. Eten, brood op de plank is geen investering, maar daarmee nog niet zinloos. Ik ga dus zeker niet zover dat collectieve uitgaven uitsluitend investeringen mogen zijn.

De heer Terpstra (CDA): Voorzitter. Mag ik om te beginnen zeggen dat ik het betreurt dat de heer Biermans een rode stropdas aanheeft.

De heer Reuten (SP): Gisteren droeg hij zelfs een gele: de pauselijke kleur.

De heer Terpstra (CDA): Hij verandert soms net zo snel van mening als van stropdas.

De minister spreekt over houdbare financiën. Verder zegt hij te willen voorkomen dat de milieukosten over dertig jaar hoger zijn. Hij wijst daar terecht op, maar je moet de uitgaven daarvoor niet gelijkstellen met het begrip investeren. Als de minister iets doet waardoor de milieukosten over dertig jaar lager uitkomen dan anders het geval zou zijn, is dat verstandig beleid, maar nog geen investering. Als je dat doet, is alles in principe een investering. De definitie van de minister is met andere woorden veel te breed.

Minister Bos: Ik begrijp waar deze opmerking vandaan komt. De heer Terpstra is overigens niet de enige die deze opmerking heeft gemaakt. Bij het opstellen van nieuwe stukken voor de Eerste Kamer zal ik hier dan ook zeker kritisch naar kijken.

De heer Terpstra heeft vragen gesteld over de passage in de miljoenennota waar gesproken wordt over economisch, sociaal en ecologisch kapitaal. Meer in het bijzonder vroeg hij: wat heeft dat er eigenlijk mee te maken? Door antwoord op deze vraag te geven, geef ik wellicht ook een antwoord op zijn interruptie.

De vergrijzingssommen van het SCP en de reflecties van het planbureau op solidariteit tussen generaties laten zien dat de solidariteit tussen

generaties vaak worden verengd tot financiële transacties tussen generaties. Men stelt zich bijvoorbeeld de vraag hoe groot de schuld en de bijbehorende aflossingsverplichtingen zijn die wij overdragen. Het is mijn stelling dat een generatie veel meer doorgeeft dan in financiële transacties te meten en te waarderen valt. Wij laten ook ecologisch kapitaal over aan een volgende generatie. Ik denk dan aan de omvang van het klimaatprobleem. De vraag of wij het klimaatprobleem nu oplossen of daarmee nog twintig jaar wachten heeft dus wel degelijk een investeringsaspect, omdat het raakt aan de hoeveelheid ecologisch kapitaal en de toekomstige milieuproblemen.

Robert Putnam noemt bij sociaal kapitaal de verbondenheid tussen mensen. Laten wij een samenleving na aan een volgende generatie, waarin mensen iets met elkaar hebben of een samenleving die langzaam uiteenvalt? Dat is ook een vraag die zeer relevant is voor de discussie over solidariteit tussen generaties.

Bij economisch kapitaal kunnen wij ons het meeste voorstellen. Daarover spreken wij in termen van een renderend bedrijfsleven, een gezond vestigingsklimaat en kwalitatief hoogstaand onderwijs en onderzoek. De vraag hoe wij de aarde en de samenleving achterlaten, is een relevante politieke leidraad voor mijn politiek handelen. Ik vind dan ook dat je niet alleen moet kijken naar schulden en betalingsverplichtingen, maar ook naar het ecologische, sociale en economische kapitaal. En daaraan kleven wel degelijk investeringsaspecten.

Voorzitter. De heer Terpstra vroeg aandacht voor de hervorming van de AWBZ. Zijn fractievoorzitter heeft hierover ook vragen gesteld bij de algemene politieke beschouwingen. Het kabinet neemt nu al een aantal maatregelen. Zo is besloten tot een vorm van inkomens- en vermogenstoetsen voor de AWBZ om de vraag te remmen dan wel om cofinanciering in te voeren. Staatssecretaris Bussemaker probeert verder om de ongeremde groei van de persoonsgebonden budgetten een halt toe te roepen.

Ten slotte is de SER om advies gevraagd over het stelsel. Daarbij betreft de raad de basisverzekering en de overheveling van taken naar de gemeenten als gevolg van de Wmo. Een en ander roept terecht de vraag op of je tussen de pool van de nationale basisverzekering en de pool van de gemeentelijke Wmo een AWBZ-stelsel in stand zou moeten houden. Het kabinet heeft zich voorgenomen om, los van de maatregelen die wij sowieso nemen om de huidige overschrijdingen tegen te gaan, de grotere systeemvraag te beantwoorden wanneer het advies van de SER binnen is.

Is het begrotingsbeleid van het kabinet procyclisch, anticyclisch of neutraal-cyclisch? Op de keper beschouwd is echt procyclisch of anticyclisch begrotingsbeleid niet mogelijk, want dat veronderstelt dat de minister van Financiën de economische cyclus precies kan voorspellen. Hij moet dan kunnen voorspellen wanneer de periode

van hoog- en wanneer de periode van laagconjunctuur aanbreekt en hoe snel die elkaar afwisselen. Bovendien moet hij zijn uitgaven en belastingen dan ook nog eens zo timen dat de volatiliteit van de economische cyclus wordt gedempt.

Om een aantal redenen is het begrotingsbeleid van het kabinet noch pro- noch anticyclisch. Het is op zijn best neutraal aan de cyclus.

De eerste reden is dat deze minister van Financiën, net als zijn voorganger, die cyclus niet kan lezen of voorspellen. Als ik dat wel kon, dan was ik rijk geweest en had ik misschien niet hier gestaan. Het is onmogelijk om die cyclus te voorspellen; dat kan niemand. De tweede reden is dat is afgesproken om aan het begin van de kabinetsperiode op grond van veronderstellingen met betrekking tot groei en daaraan gerelateerde saldo-ontwikkeling onze uitgaven- en inkomstenkaders vast te stellen en daar dan ook niet meer vanaf te wijken, ongeacht wat er in de economie gebeurt. Dat zijn de vaste kaders. Ook in die zin is het begrotingsbeleid niet bewust getimed op het moment van de cyclus. Als het eenmaal bepaald is, dan wordt daaraan vastgehouden. Er wordt vastgehouden aan de uitgavenkaders die aan het begin van de rit bepaald zijn, ongeacht wat in de komende jaren precies gaat gebeuren met al dan niet fluctuerende belastinginkomsten en hogere of lagere niveaus van economische groei. Dat is de stabiliteit in het begrotingsbeleid waar mijn voorganger terecht zo om geprezen werd.

De voorzitter: Mijnheer de minister, ik moet u even onderbreken. Ik zie dat de voorzitter van het parlement van Albanië net op de tribune is verschenen. Ik wil haar graag verwelkomen.

Dear members, before we continue our deliberations, I would like to warmly welcome my colleague, the President of the Parliament of Albania, Mrs Jozefina Topalli here. Mrs Topalli is accompanied by some of her members of the Albanian Parliament, whom I of course also would like to welcome in our midst.

Mrs Topalli, only one month ago, the Senate approved -- even without the need for deliberations -- the Association and Stabilisation Agreement between Albania and the European Communities. I hope that this agreement will further guide your country to successful cooperation with European countries and the European Union.

I hope you'll have an interesting visit to our beautiful country and I thank you for visiting the Senate.

Minister Bos: Voorzitter. Wat zou ik graag mijn betoog in het Albanees vervolgen om zo een verpletterende indruk te maken op uw gasten, maar dat zit er niet in.

Ik betoogde waarom er om ten minste twee redenen een anticyclisch aspect aan het begrotingsbeleid zit, ook al is het beleid in strikt formele zin niet anticyclisch. Ten eerste is bij het opstellen van de begrotingsplannen voor de hele periode wel degelijk een inschatting gemaakt die

grofweg luidt: de kans op relatief hoge economische groei is het grootst aan het begin van deze kabinetsperiode, de kans op relatief lage economische groei is het hoogst aan het einde van de kabinetsperiode, en daarom kunnen moeilijke maatregelen beter in de eerste jaren van de kabinetsperiode worden genomen en kunnen lastenverlichting en uitgavenintensivering beter gepland worden voor het einde van de periode. Het dak repareren als de zon schijnt. Als de voorspelling uitkomt, dan zit daar een anticyclisch aspect aan. De tweede reden dat er een anticyclisch aspect zit aan het begrotingsbeleid heeft natuurlijk te maken met het werken van de automatische stabilisatoren; op het moment dat het beter gaat met de economie laat je die belastinginkomsten toenemen zonder het geld meteen weer uit te geven. Als het slechter gaat met de economie en de belastinginkomsten afnemen, dan wordt daar niet direct op gereageerd met bezuinigingen; daarmee zou het cyclisch effect versterkt worden.

Overigens is het waar wat door verschillende leden is gezegd: de signaalwaarde van 2% slaat in termen van de economische theorie en de economische zuiverheid van het begrotingsbeleid nergens op. Ik geef hiermee volgens mij het meest directe antwoord op de vragen die mij van diverse kanten hierover gesteld zijn. Die signaalwaarde van 2% bestaat omdat wij verplichtingen hebben jegens de Europese Unie. Het EMU-saldo mag niet lager zijn dan -3%. Het is verstandig om met elkaar die alarmbel af te laten gaan op het moment dat dat percentage wordt benaderd. Eventuele maatregelen moeten in een vroeg stadium worden genomen. Met de ratio van het begrotingsbeleid heeft dat eigenlijk niet zoveel te maken.

De heer Reuten (SP): Ik begrijp de minister maar hij neemt mijn zorgen toch niet helemaal weg. Gisteren heb ik aangegeven dat mijn fractie het trendmatig begrotingsbeleid onderschrijft, evenals het beleid van automatische stabilisatoren. Dat betekent concreet dat bij een conjuncturele neergang geen extra stappen hoeven worden gezet. Er zijn echter twee belangrijke wijzigingen in de begrotingsregels op dit punt. Ten eerste wordt afgestapt van het voorzichtige scenario van Zalm; de reële trend wordt gevolgd. Ten tweede wordt vastgehouden aan een signaalwaarde van 2% terwijl de EMU-norm -3% is. De minister zegt zelfs dat het benaderen van die 2% al tot alertheid leidt. In de bijlage bij de Miljoenennota staat het in elk geval op die manier geformuleerd. Mijn zorg is dat van twee kanten een wig wordt gedreven in het beleid en er op het moment dat zich een conjuncturele neergang komt, procyclisch wordt ingegrepen. Daar zit mijn zorg. Volgens mij heeft dat niets met politiek te maken. Wij willen allemaal dat zaken niet verergeren in een tijd van recessie.

Minister Bos: U hebt een punt dat het hanteren van een signaalwaarde tot procyclisch begrotingsbeleid kan leiden. De heer Terpstra heeft terecht aangegeven dat enerzijds wordt overgegaan op een

realistisch groeiscenario en anderzijds het moment waarop wordt ingegrepen, vervroegd wordt. In die combinatie hebben wij dat ook steeds verantwoord gevonden. Ik voeg daar nog één ding aan toe. Als de uitgangssituatie van dit kabinet een negatief financieringssaldo van -1% of -2% was geweest, dan hadden wij dit niet gedaan. Nu bekend is dat de uitgangssituatie van dit kabinet een redelijk positief saldopad is, is er meer ruimte, zijn er meer buffers en is de kans op de gevarezone die de heer Reuten beschrijft kleiner.

De heer Terpstra (CDA): Ik ben het ruwweg eens met alles wat de minister op dit onderdeel heeft gezegd, met uitzondering van het punt waarop hij verwijst naar Europa. Hij zegt dat in Europa een afspraak is gemaakt en dat daarom een signaalwaarde wordt gehanteerd. Nederland heeft die afspraak echter zelf gemaakt en daarvoor moet dus een verstandige basis zijn geweest. Een minister die zegt dat hij iets doet omdat Europa dat wil, gebruikt een wat gammel argument. Ik hoor liever dat hij zegt: het is een goed idee en het is ook in Europa afgesproken.

Minister Bos: U hebt daar gelijk in. Niet alleen ik maar wij allemaal doen er goed aan om ons niet achter Europa te verschuilen maar voluit verantwoordelijkheid te nemen voor zaken die wij zelf in Europa geregeld hebben. Dat geldt ook op dit punt. Deze afspraak is in Europa gemaakt, omdat wij denken dat het in het belang is van een sterke Europese munt als er een redelijke convergentie van sleutelindicatoren in de Europese economie zit. Dat wordt mede bepaald door de omgang met begrotingstekorten. Als in het ene land sprake is van grote begrotingstekorten terwijl andere landen begrotingsoverschotten hebben, dan drijft dat de zaken uit elkaar. Ook wordt het dan moeilijker om rentebeleid te voeren. Er ontstaan dan rare perverse economische effecten op diverse markten, wat niet in het gemeenschappelijk belang is. Ik verdedig dat niet alleen als uitkomst van Europees beraad maar ook als inzet van Nederland.

De heer Reuten (SP): Europa legt de noodremprocedure bij -3%. Nederland wijkt daarvan af door de signaalwaarde op 2% te bepalen. Dat is stringenter dan Europa en ik zie daar de redelijkheid niet van in. Ik zie al niet de redelijkheid in van de EMU-regel, hetgeen de minister net ook zei. Waarom doet hij nog onredelijker als hij de redelijkheid van de EMU-regel al niet ziet?

Minister Bos: Ik zie de redelijkheid daarvan wel degelijk in, om redenen van economische convergentie die ik zojuist heb benoemd. Puur bezien van uit de economische theorie, waarbij de vraag speelt of je procyclische dan wel anticyclische maatregelen zou willen vermijden, vergroot zo'n signaalwaarde het probleem eerder dan dat het dit tempert. In de wijze waarop wij ons begrotingsbeleid organiseren hebben wij echter met meer zaken te maken dan alleen dat aspect. Wij

hebben ook te maken met de vraag hoe wij in een pan-Europese economie ervoor kunnen zorgen dat de verschillende economieën niet te zeer uit de pas lopen ten opzichte van elkaar. Die analyse is de oorsprong van het inbrengen van een signaalwaarde. Los van de relatie met het overschakelen op het realistische scenario heeft de reden waarom wij die op min 2% bepalen ook te maken met het feit dat wij in de Nederlandse economie de afgelopen jaren hebben gezien hoe ongelooflijk snel de stand van de schatkist kan reageren op economische fluctuaties. Dat heeft te maken met het zeer open karakter van onze economie. Als het ergens een beetje tegenzit, kan dit in Nederland er heel snel toe leiden dat het saldo verschrompelt. Als het ergens meezit, kan dit weer omhoog schieten. Als je wacht totdat je bij min 3% bent, zit je voor je het weet misschien bij min 4% of nog lager. Ik alerteer dan liever wat eerder, zodat wij op tijd zijn om over zaken na te denken en in alle redelijkheid met een gezond tijdpad de nodige maatregelen te treffen.

De heer Reuten meende in de Miljoenennota te lezen dat wij een overschot van 1% garanderen. De zin waaraan hij refereerde was: hierdoor wordt gegarandeerd dat de ambities van het kabinet passen binnen de doelstelling van een begrotingsoverschot van 1%. Er is mogelijk sprake van een misverstand. Wij garanderen geen begrotingsoverschot van 1%. Wij sturen ook niet op een begrotingsoverschot. Wij stellen kaders aan het begin van de periode en vervolgens houden wij daaraan vast. Die kaders zijn erop gebaseerd dat wij daarop ook uitkomen, met een zekere inschatting van de kans op tegenvallers en meevallers. Het kan minder zijn of het kan meer zijn. U hebt gezien dat het Centraal Planbureau bij de middellangetermijnverkenningen heeft uitgerekend dat wij misschien uitkomen op iets meer dan 1%. Dat zou prachtig zijn, maar garanties bied ik niet. Ik heb slechts hoop en vertrouwen te bieden en, naar ik hoop, een gezonde dosis gezond verstand.

Dan kom ik nu te spreken over alles wat te maken heeft met inkomens. Ik ga daarbij ook in op de vraag of dit kabinet nivellerend bezig is, zoals de heer Biemans nogal nadrukkelijk naar voren heeft gebracht. De reden waarom ik zelf het begrip nivellering niet gebruik, heeft te maken met het feit dat het besmet is geraakt, in de zin dat nivellering op zijn minst de verdenking wekt dat je bij middengroepen geld weghaalt om inkomens aan de onderkant te spekken. Dat doet dit kabinet echter niet. Als je kijkt naar de geprognosticeerde koopkrachtvoortgang over de gehele kabinetsperiode, dan zijn juist de hardwerkende middengroepen, de hardwerkende Nederlanders van de heer Bierman, de grote winnaars van het kabinetsbeleid. Wel vragen wij de sterkste schouders om de zwaarste lasten te dragen. In de Miljoenennota en het pakket voor de komende jaren is daarom nadrukkelijk een aantal maatregelen opgenomen om de sterkste schouders aan te spreken, bijvoorbeeld in de sfeer van het eigenwoningforfait en de pensioenpremieaftrek,

maar ook het omvormen van de arbeidskorting tot een inkomensafhankelijke arbeidskorting. Verder noem ik vormen van een inkomens- of vermogenstoets in de AWBZ. Dat zijn allemaal zaken waarbij de hogere inkomens, de sterke schouders dus, wat nadrukkelijker worden aangesproken dan de mensen die het toch al zwaar hebben. Wat ons betreft is dat niet meer dan een doodnormale eis van rechtvaardigheid.

De heer Reuten (SP): Aan de onderkant van het loongebouw zijn er ook mensen die hard werken. Die opmerking is in de eerste plaats gericht tot senator Biemans, maar ik neem aan dat u dit met mij eens bent.

Minister Bos: Dat ben ik zeker met u eens.

Voorzitter. De heer Biemans maakt een heel punt van de hardwerkende Nederlander die door dit kabinet over de knie zou worden gelegd; een stuk geserreerder dan zijn collega aan de overkant dat doet, zeg ik er gelijk bij. Ik wijs nog meer eens op het volgende. Als wij kijken naar het lastenbeeld over de hele kabinetsperiode, is de lastenstijging per saldo toe te rekenen aan wat er gebeurt met de kosten van de zorg. Die stijgen de komende kabinetsperiode per saldo met 7 mld. Dat heeft te maken met een onderschatting van de benodigde premies uit vorige jaren. Dat moet dus worden ingehaald. Het heeft er ook mee te maken dat wij met elkaar de wens hebben geformuleerd om geen wachtlijsten te hebben in de zorg en om ook bij een vergrijzende bevolking meer zorg te bieden, van hogere kwaliteit. Verder willen wij met elkaar duurdere medicijnen en duurdere technologie, maar het moet allemaal worden geacommodeerd. Dat kun je zien als lastenverzwaring of koopkrachtverlies, maar ik vind het in heel veel opzichten ook een verworvenheid van onze samenleving en horend bij de beschaving dat wij dit met elkaar kunnen bieden en opbrengen.

Uit de tabellen van het Centraal Planbureau blijkt dat alle andere lastenverzwaringen worden gecompenseerd door vergelijkbare lastenverlichtingen. Toen de heer Rutte aan de overkant met zijn 18 lastenverzwaringen op de proppen kwam, kostte het minister-president Balkenende geen moeite om er 19 lastenverlichtingen tegenover te zetten. Dat had een reden. Bij de presentatie van de plannen in augustus en september hebben wij aangegeven dat het onder meer om economische redenen verstandig is om de lastendruk op vermogen, milieubelastend gedrag en consumptie te verhogen en het geld dat dit opbrengt te gebruiken om de lastendruk op arbeid te verlagen. Dat zou de heer Biemans moeten aanspreken, omdat het een leerstuk is uit de Paarse periode, waarin ook zijn partij nog deelnam aan het kabinet. Het was een VVD-minister van Financiën die dit beleid volledig ondersteunde. Deze lastenverschuiving zit in de plannen. Dat is goed voor het milieu. Het is goed voor de werkgelegenheid en het levert een robuustere belastingbasis op. Het is dus ook goed

voor de langetermijnstabiliteit van de belastingontvangsten.

De heer Biermans (VVD): Natuurlijk is het zo dat ook dit kabinet denivellerende maatregelen neemt; dat zal ik niet ontkennen. Waar het om gaat is, dat dit kabinet ontzettend veel nivellerende maatregelen neemt. Of het nu een besmet woord is of niet, dat interesseert mij niet: ik noem het gewoon nivellerende maatregelen, waar inderdaad een heel negatieve klank aan vast zit: de hardwerkende Nederlanders gaan over de knie. Zij moeten het opbrengen. Organisaties als de Vereniging Eigen Huis, de Consumentenbond en noem ze maar op, de grote organisaties waarin miljoenen hardwerkende Nederlanders zijn verenigd, hebben het over de nivellerende maatregelen van dit kabinet. Misschien luistert het kabinet niet naar de inbreng van de VVD, maar ik mag hopen dat het kabinet wel luistert naar al die andere geluiden.

Minister Bos: Ik kan dit niet goed plaatsen. Als de hardwerkende Nederlander een zuiniger auto koopt, merkt hij niets van de lastenverzwaring voor benzine of diesel slurpende auto's. Als het een beetje meezit, ziet de hardwerkende Nederlander in 2009 of 2010 nul komma nul werknemerspremie WW op zijn loonstrookje, omdat wij de opbrengst van de btw-verhoging gaan gebruiken om die premies omlaag te brengen. Dat is in essentie een verschuiving van de lasten, maar geen verhoging ervan. U kunt dat uitrekenen met alle tabellen van het CPB in uw hand.

De heer Biermans (VVD): Ik heb er een hekel aan dat wij nivellering goed gaan praten met betutteling, want dat gebeurt nu.

Minister Bos: Nu gebruiken wij het prijsinstrument een keer, is het weer niet goed!

De heer Reuten (SP): Ik maak er wederom bezwaar tegen dat senator Biermans de indruk wekt dat de hardwerkende Nederlanders alleen de mensen met een bovengemiddeld inkomen zouden zijn. Ook door mensen met een benedengemiddeld inkomen wordt er hard gewerkt.

De heer Biermans (VVD): De definitie van de hardwerkende Nederlander is degene die €18.000 of meer verdient. Dat zijn dus absoluut niet alleen de middengroepen, die in de ogen van de Socialistische Partij zo veel verdienen of zo vreselijk veel verdienen.

De heer Reuten (SP): Een besteedbaar inkomen van €20.000 is precies modaal.

De heer Biermans (VVD): Dat is geloof ik wat de leden van de Socialistische Partij mogen overhouden.

De heer Reuten (SP): Dat klopt.

De heer Biermans (VVD): Welnu, ik vind ook u een hardwerkende Nederlander.

Minister Bos: De heer Reuten was kritisch over de inkomenspolitiek van het kabinet en haalde daarbij een passage aan uit een boekje dat ik enkele jaren geleden heb geschreven. Daarin schreef ik dat €4 per maand een fooi is. Overigens gaat de groep van mensen met AOW waarom het ging er bij dit kabinet in het komend jaar €20 per maand vooruit. Het hele citaat luidt als volgt: "Weet je, het is niet moeilijk om solidair te zijn als de wind mee hebt. Dan kun je altijd geld uitdelen en solidair lijken. Zoals mensen met AOW van het kabinet nu opeens een fooi krijgen van 4 euro per maand. Dat heeft niks met solidariteit te maken. Dat je solidair bent, bewijs je vooral in moeilijke tijden. Dat je ook dan gemeenschappelijke verantwoordelijkheid toont. Dat je dan niet kiest voor de makkelijkste weg, maar ook van de mensen die het beter hebben, met de duurste huizen en de hoogste pensioenen een evenredige bijdrage durft te vragen". Ik meen te zeggen dat ik met dit citaat in handen met deze miljoenennota toch redelijk consistent heb gehandeld.

In het voorjaar bleek dat als het kabinet geen additionele maatregelen zou nemen juist de mensen rond het minimum, juist AOW'ers er volgend jaar op achteruit zouden gaan. In de zomer hebben wij gezegd dat wij niet iedereen kunnen garanderen dat men er het komend jaar op vooruitgaat, maar is één groep waarvan wij vinden dat die er niet onder mag lijden. Dat zijn de mensen rond het minimum, met name de ouderen. De mensen die niet uit zichzelf de gelegenheid hebben om zich door het verwerven van arbeid een betere inkomenspositie te verwerven. Dat is praktisch vertaalde solidariteit, door die inzet te kiezen en die vervolgens ook waar te maken. Uit de koopkrachtplaatjes die deze Kamer ook heeft gezien -- met alle relativeringen die daarbij aan de orde zijn -- kunnen wij vaststellen dat wij daarin geslaagd zijn.

De heer Reuten (SP): De minister zegt nu dat het kabinet eerst maatregelen wilde nemen die nog slechter zouden uitpakken.

Minister Bos: Nee, dat was bij afwezigheid van aanvullend beleid, gelet op het effect van inflatie, milieubelastingen en dergelijke. Dan zouden de minima dik onder nul terechtkomen. Wij hebben ervoor gekozen om dat niet te laten gebeuren. Dat was onze invulling van solidariteit.

Wat de topinkomens betreft, is het misschien goed om ook aan het adres van de CDA-fractie nauwkeurig vast te stellen hoe wij daarin staan op dit moment. Het is duidelijk dat er veel debat is geweest, in den lande en ook in de Tweede Kamer, over twee maatregelen die met name de groep mensen met de allerhoogste inkomens raken, namelijk de verhoging van het eigenwoningforfait voor huizen met een WOZ-waarde boven 1 mln. en het aftrekken van de aftrekbaarheid van pensioenpremies bij een inkomen boven €185.000.

Bij het eigen huis hebben wij, ook naar aanleiding van het debat in de Tweede Kamer en geluiden uit de samenleving, geconcludeerd dat er sprake was van een weliswaar te rechtvaardigen maar toch zeker forse verhoging van de belastingdruk voor de desbetreffende groep. Het feit dat ooit het initiatiefwetsontwerp-Hillen is aangenomen betekent overigens dat de groep mensen om wie het gaat veel klein is geworden, omdat de groep mensen die daaronder valt hier überhaupt geen last van heeft. Niettemin vonden wij het feit dat hier sprake was van een forse verhoging van de belastingdruk reden om -- zoals wij dat wel vaker doen bij zaken die het eigen huis betreffen -- een aanzienlijke overgangstermijn in aanmerking te nemen. Daarom is tijdens de behandeling van het Belastingplan in de Tweede Kamer een nota van wijziging door collega De Jager ingediend om bij deze maatregel een termijn van acht jaar in acht te nemen.

Bij de pensioenpremies speelde een ander punt. Zowel vanuit werkgevers- als werknemersbelangen werd gezegd dat dit misschien niet de meest verstandige maatregel was in termen van de administratieve complicaties bij pensioenfondsen en ingrepen in de arbeidsvoorwaardenvorming. Tegelijkertijd werd van de kant van het CDA gezegd -- ik heb dat verwelkomd omdat daarmee een meerderheid ontstond in de Tweede Kamer -- dat men wel bereid was om gericht op excessieve beloningsonderdelen zoals bonussen, vertrekvergoedingen en backservicestortingen maatregelen te overwegen.

De Tweede Kamer heeft vorige week vervolgens het Belastingplan aangenomen, inclusief de maatregel die betrekking heeft op de pensioenpremies. De Tweede Kamer heeft ook een motie ingediend waarin het kabinet werd gevraagd om alternatieven voor die maatregel te ontwikkelen, die in de wet te verankeren en de pensioenmaatregel daaruit te halen. Daarop heeft collega De Jager met mijn volle instemming positief gereageerd. Hiermee zijn wij nu aan het werk. Er loopt overleg over met het bedrijfsleven. Het is ons stellige voornemen om te zorgen dat er voor de behandeling van het Belastingplan in deze Kamer al wat informatie is over de manier waarop dit zal uitkristalliseren.

De heer Van Driel heeft een vraag gesteld over de AOW-maatregel. Wij zijn nog bezig met de technische vormgeving daarvan. De heer Van Driel heeft gelijk dat het gemakkelijker zou zijn om de AOW-premie wat te verlagen en vergelijkbaar de belastingen te verhogen. Dat is inderdaad stukken minder complex. Wel verliezen wij daarmee het onderscheid tussen oude en nieuwe gevallen, omdat dan iedereen die een AOW-uitkering geniet hiermee te maken krijgt. In het coalitieakkoord is gezegd dat het misschien verstandig is om dit alleen voor nieuwe gevallen te laten gelden zodat mensen zich erop kunnen voorbereiden, en niet voor oude gevallen. Zoals gezegd, het overleg hierover loopt. Dit komt ongetwijfeld uitgebreid terug in deze Kamer.

Ik ga over naar een heel andere tak van sport, en wel wat zich afspeelt in het moderne kapitalisme, met private equity, hedge funds, sovereign wealth funds en de recente geschiedenis rond ABN AMRO. Wat het laatste betreft, incasseer ik de complimenten die sommige leden hebben gemaakt. Ik constateer dat de heer Terpstra de kritische vraag heeft gesteld of de overheid nu niet te passief is opgetreden in deze zaak. Die opmerking is met name gerelateerd aan vragen zoals die ook in het politieke debat wel eens zijn opgekomen. Had de overheid zich bijvoorbeeld niet sterk moeten maken voor een samengaan van ING en ABN AMRO? Dat is het kristallisatiepunt van die discussie. Ik herhaal nog maar eens dat mijn voorganger toen ik minister werd mij bij de overdracht al informeerde over het feit dat ABN AMRO zich aan het oriënteren was op partners. Dat was dus niet iets wat pas begon toen TCI de bekende brief schreef. Het was een al langer lopend proces, ingegeven door een strategische analyse of men wel of niet op eigen kracht kon overleven. Ook toen kreeg ik al te horen dat er diverse kandidaten waren en dat er gesprekken aan de orde waren met ING. Die gesprekken zijn op een gegeven moment mislukt, maar over één ding bestond geen misverstand, namelijk dat er vanuit de politiek of de overheid geen enkele barrière werd gecreëerd en dat er geen enkele terughoudendheid was. Integendeel, ik kon mij heel veel voorstellen bij het vormen van een soort nationale kampioen op dit gebied.

Om heel andere redenen, die te maken hebben met prijsvorming en wat de een voor de ander zou moeten betalen, is dit uiteindelijk niet doorgegaan. Ik wijs er ook nog eens op dat wij dit niet moeten romantiseren. Stel dat ING en ABN AMRO zouden zijn samengegaan, dan was het verlies aan werkgelegenheid waarschijnlijk vele malen groter geweest dan nu, omdat er een zo grote overlap van kantoren en activiteiten zou zijn geweest. Ook mededingingsrechtelijk richting Europese Commissie zou dit aanmerkelijk complexer zijn geweest, met een voorsnog ongewisse afloop, dan wat er thans is gebeurd. Dus van passiviteit is geen sprake geweest. Het is een zakelijke afweging van betrokkenen geweest dat dit er niet in zat. Wij hebben er steeds positief in gestaan. Wij moeten ook niet romantiseren hoe dit alternatief in de praktijk wellicht zou hebben uitgewerkt.

Overigens heb ik de Tweede Kamer toegezegd om in het tweede kwartaal van 2008 met een uitgebreide evaluatie te komen van dit hele proces, inclusief de vraag of ik als minister alle bevoegdheden heb gebruikt die ik tot mijn beschikking had, dan wel dat wij vinden dat het instrumentarium op andere punten gebrekkig is. Dat is uiteraard iets wat wij tegen die tijd ook graag met u delen.

Met betrekking tot private equity en hedgefondsen hoop ik binnenkort een aanvullende notitie aan de Kamers te kunnen sturen, ook naar aanleiding van het onderzoek dat wij daarover reeds aan de Kamers hebben toegezonden maar

ook de publicaties naar aanleiding van dat onderzoek. In die publicaties werd gesuggereerd dat wij een aantal zaken onvoldoende zouden hebben onderzocht en zouden hebben onderschat. Onze stelling is niet geweest dat er geen kwalijk investerings- of financieringsgedrag aan de orde zou zijn op verschillende markten. Als je daar wat aan wilt doen, is het aangrijpingspunt niet zozeer de identiteit of de aard van de investerende partijen, maar de aard van het gedrag. Als wij denken dat private equity fout is of gevaarlijk, kies je een minder verstandig aangrijpingspunt voor beleid dan wanneer je vindt dat aandeelhouders zich sneller bekend moeten maken met het bestuur van een onderneming in termen van wie ze zijn en welke intenties zij met de onderneming hebben. Onze insteek is: bepaal het gedrag dat je schadelijk vindt en probeer daar nadere eisen aan te stellen in plaats van een hele groep financiers of investeerders te diskwalificeren, omdat je dan het risico loopt dat je met het badwater ook het kind weggooit.

De heer Van Driel (PvdA): Ik heb niet gezegd dat wij die firma's moeten diskwalificeren. Maxeda is een bekend voorbeeld; je kunt je afvragen of V&D er nog geweest was als niet iemand ingegrepen had. Het gaat mij om de gevallen waarin er geen belasting wordt betaald. Bij een leverage zoals met PCM en ook in een aantal andere gevallen, wordt er met geweldige kapitalen geschoven, wordt er veel geleend en geen belasting betaald. Dat gedrag moet je niet fiscaal belonen, maar op zijn minst neutraal beoordelen of zelfs misschien fiscaal straffen. Het werken met geweldige creditopslagen waarbij je 12% of 13% betaalt en waarbij men het vervolgens van de winst aftrekt, wordt beloond in ons systeem. Natuurlijk mag er een zeker risicorenteopslagpercentage gehanteerd worden, maar als dat 600 of 700 basispunten zijn is het gewoon een kwestie van financieel uitwonen. Dat soort gedrag moet je aanpakken.

Minister Bos: In die zin kiest de heer Van Driel eenzelfde insteek als wij: er is een bepaald type gedrag, waarvan ik denk dat het schadelijk is voor het Nederlands bedrijfsleven en voor het vestigingsklimaat. Wij kijken bij het moment van overname naar het type financiering, in hoeverre onze fiscale wetgeving er aanleiding toe geeft en hoe een en ander zich verhoudt tot het buitenland en of wij daar te veel op inleveren of niet. Wij zullen in de nadere brief aan de Kamer daar specifiek op ingaan. Wel moeten wij ons realiseren dat in het beeld dat destijds in NRC Handelsblad werd geschetst, enkel en alleen gekeken werd naar boekhoudkundige gegevens van een aantal bedrijven in dat ene jaar na overname, terwijl als je echt zicht wilt hebben op de levensvatbaarheid van een bedrijf en op effecten van financiering en overname, je naar een langere reeks van jaren zult moeten kijken. Wij zullen op die materie uitgebreid ingaan in onze brief.

De heer Biermans (VVD): Ik vind het heerlijk om dit betrekkelijk liberale geluid te horen van deze minister van Financiën, na het toch wat zure, van maakbaarheidsideaal doordrenkt betoog van de woordvoerder van de PvdA. Ik roep de minister op om op deze genuanceerde manier verder te denken en te handelen. Dit soort zaken moet je overlaten aan de economie en aan de marktpartijen. De minister knikt, dus ik ga weer tevreden zitten.

Minister Bos: Ik knik bevestigend omdat echte liberalen al sinds 1946 bij de PvdA zitten en daar voel ik mij dus ook buitengewoon thuis.

Nog een opmerking over het sovereign wealth fund, ofwel zwervend staatskapitaal. Grote Chinese investeringsfondsen zijn recent ook in Libië en Venezuela opgericht. Soms betreft het landen met enorme inkomsten ten gevolge van met name grondstofposities, zoals de oliemarkt. Het kunnen ook landen zijn waar enorme handelsoverschotten worden opgebouwd vanwege de internationale koersverhoudingen, bijvoorbeeld China. In beide gevallen ontstaat er een cumulatie van valuta die haar weg zoekt in markten wereldwijd. Dan ontstaan er drie problemen: ten eerste zijn er fondsen bij met een betrekkelijk gering niveau van transparantie. Wij weten niet precies wat zich daar afspeelt en op basis van welke beslisregels wordt besloten om wel in a en niet in b te investeren. Bij zulke grote sommen geld kan een gebrek aan transparantie ook een gevaar voor de stabiliteit van het financiële systeem met zich brengen. Ten tweede is er een zorg bij experts en ook gevoeld en gevoed bij breder publiek, dat wellicht deze fondsen hun investeringsregels op meer politiek georiënteerde principes hanteren dan op de economische principes in de westerse markteconomie. Waarom gaat een Chinees fonds ergens een bank overnemen? Ik was een paar weken geleden in Amerika, waar dit speelde. De angst in de Amerikaanse media was dat dit niet gebeurde om veel winst te maken met die bank, maar om goedkope kredieten te geven aan Chinese bedrijven en dure kredieten aan Amerikaanse bedrijven. De angst daar is dat zij het spel niet spelen volgens onze regels. Ten derde is er de zorg of de opkomst van dit type fondsen niet leidt tot een verhoogd niveau van protectionisme, dat uiteindelijk niet in het belang is van onze economie, handel en welvaart. Wij zien dat aan de discussies over gouden aandelen en dergelijke. Voor je het weet betekent het dat je boel weer afschermt en dichtgooit en ook dan gooi je het kind met het badwater weg. Collega Van der Hoeven en ik hebben geconcludeerd dat wij niet naïef moeten zijn; wij onderkennen die zorgen en zien reële risico's. Wij zullen allereerst een aantal sectoren in onze economie doorlichten: lopen wij daar een risico als zo'n fonds zich daar in zou kopen? Als het antwoord ja is, gaan wij na hoe wij ons daartegen kunnen beschermen. Van de uitkomst van die exercitie wordt uw Kamer uiteraard zo vroeg mogelijk op de hoogte gebracht.

Op een aantal technische punten die met name de heer Van Driel aanroerde over

pensioenen, pensioenfondsen, vermogensbeheer en vestigingsklimaat, dus over het fiscale deel, zal de staatssecretaris nog iets zeggen. Deels is dat schriftelijk al gebeurd. Ik ben enthousiast over Holland Financial Centre, omdat dat in elk geval één aspect van ons vestigingsklimaat eruit wil lichten en uitgebreid wil promoten. De heer Van Driel en ik zijn beide van mening dat wij een bijna unieke uitgangspositie hebben in termen van pensioenvermogens, pensioenbeheer en pensioenexpertise, die wij ook gewoon als een exportproduct moeten zien. De vereende krachten van overheid, politiek, betrokken fondsen, instellingen en organisatie zijn nodig om de wereld over te gaan. Dat zijn wij ook van plan te doen. De samenwerking loopt goed in dat Holland Financial Centre. Het enkele feit dat je als overheid ook naast het bedrijfsleven opereert in het promoten van een plaats of een land in termen van het vestigingsklimaat voor een bepaalde sector, is al buitengewoon nuttig en profijtelijk. Los daarvan komen er allerlei initiatieven van de grond in termen van wetgeving. Denk aan de algemene pensioeninstelling, asset-pooling waar de heer Van Driel over sprak. Collega Hirsch Ballin heeft recent gesproken over de herziening van het vennootschapsrecht en de vraag of wij ook niet een verbetering van ons vestigingsklimaat tot stand kunnen brengen door de mogelijkheden van een "one tier board". Er is de Duisenberg School of Finance, omdat je kunt doen wat je wilt rondom het vestigingsklimaat, maar als je de mensen niet tot het vereiste niveau opleidt, schiet het nog niet op. Er is een veelheid van initiatieven op dat gebied. Ik proef in de inbreng van de afgevaardigden daar de nodige steun voor en dat verwelkom ik zeer.

De heer Van Driel (PvdA): Dit gaat mij iets te ver. Ik heb om een aantal concrete maatregelen gevraagd. De minister gaat er vanuit dat ik die schriftelijk heb gekregen. Ik heb ze in mijn stukken niet aangetroffen. Ik heb niet alleen om belastingmaatregelen gevraagd, ik heb bijvoorbeeld gevraagd wat nu het verschil is met de Europese Centrale Bank. Wat is de garantie voor succes nu? Ik heb pandbrieven gevraagd. Dat valt volgens mij niet onder het terrein van de staatssecretaris. Ik heb gevraagd wat er gebeurt als je zo'n initiatief neemt. Ik zie al mensen uit Amerika komen die zeggen: vermogensbeheer in Nederland? Je besteedt het zelf uit aan de Amerikanen, als Nederlandse bank nota bene! Zitten wij daar nu op te wachten? Er zit wel enig enthousiasme in de woorden van de minister, maar ik hoor hem geen concrete maatregelen noemen. Sterker nog, ik vind dat sprake is van antimaatregelen, die juist tegen ons werken. Ik heb echter gevraagd om maatregelen. Voorts heb ik de minister gevraagd wat dit tot een succes maakt, met welke concrete zaken dat gebeurt, in plaats van contraproductief bezig te zijn door Black Rock een miljard te geven, omdat men het daar klaarblijkelijk beter kan. Dat is wat De Nederlandsche Bank feitelijk zegt.

Minister Bos: Ik dacht dat ik drie concrete initiatieven en voorstellen heb genoemd. Ten eerste het wetsvoorstel dat nu wordt voorbereid rondom de algemene pensioeninstelling, ten tweede de mogelijkheid van een One Tier Board, zoals die door collega Hirsch Ballin werd genoemd, en het ten slotte tot stand brengen van de Duisenberg-School of Finance. Bij eerdere gelegenheden is voorts al gesproken over wat is gaan heten de Innovation Room, de kraamkamer voor innovatieve financiële producten, waardoor beleidsmakers en belanghebbenden in het bedrijfsleven bijna fysiek bij elkaar worden gebracht op het moment dat ergens sprake is van een goed idee, terwijl de regelgeving daaraan in de weg staat. Zo zijn er heel wat initiatieven. Ik stel mij voor, nadat de Kamer collega De Jager heeft aangehoord, dat ik bezie op welke vragen de Kamer nog geen antwoord heeft gehad. Dan doe ik dat alsnog in tweede termijn.

De heer Reuten (SP): Voorzitter. De minister is niet ingegaan op zijn perceptie van dit kabinet. Senator Biemans ziet een fundamentele wijziging ten opzichte van het vorige kabinet. Senator Terpstra ziet continuïteit met een aantal accentverschuivingen. Ik ben geneigd het met de laatste eens te zijn. Hoe ziet de minister dat zelf?

Minister Bos: Ik kom daar nog op, maar eerst iets over de situatie op de internationale financiële markten. Hoe zijn wij er momenteel aan toe? Waarschijnlijk kunnen wij vaststellen dat de financiële instellingen ergens midden in een periode van aanpassing zitten aan wat er is gebeurd. Wij zitten er dus nog midden in. Dat wil zeggen dat er nog sprake is van een zekere mate van labiliteit. De hernieuwde stabiliteit, het hernieuwde evenwicht is nog niet gevonden. Dus zijn wij nog steeds extra kwetsbaar voor het geval zich weer een schok zou voordoen. Experts houden het voor mogelijk dat zich nog een keer iets voordoet. Ik ben daar niet naïef over. Tegelijkertijd kunnen wij constateren dat de daarvoor verantwoordelijkheid dragende internationale instellingen adequaat hebben ingegrepen op die momenten dat de schokken zich voordeden, met name door de liquiditeitsinjecties van de diverse centrale banken. Ik zeg met iedereen dat je beter kunt voorkomen dat je in zo'n situatie terechtkomt dan dat je adequaat moet ingrijpen op het moment dat zich zo iets voordoet.

De heer Van Driel (PvdA): Voorzitter. De internationale monetaire instanties hebben, zegt de minister terecht, tamelijk adequaat gereageerd, maar heeft De Nederlandsche Bank dat ook gedaan. Heeft De Nederlandsche Bank met de grote pensioenfondsen besproken in welke mate de kredietontwikkeling de fondsen had getroffen en hoe zij in die supprime rate zaten? Heeft De Nederlandsche Bank de grote verzekeraars bij elkaar geroepen en gecheckt hoe het in Nederland zit? De minister spreekt over de internationale organen, maar hoe heeft De Nederlandse Bank dat gedaan?

Minister Bos: Dat weet ik niet, maar ik ben bereid dat uit te zoeken en er in tweede termijn op terug te komen, al moet ik er nog andere mensen over spreken. Ik zal echter mijn best doen.

Ik weet wel dat De Nederlandsche Bank via de Europese Centrale Bank ook een rol heeft gespeeld bij het stabiliseren van de crisissituatie via het beschikbaar stellen van liquiditeiten en dergelijke. Daar waar het specifiek gaat om het toezicht op de Nederlandse instellingen heb ik die informatie niet paraat.

De vraag is wel hoe kan worden voorkomen dat zo'n kwestie als deze de volgende keer weer aan de orde komt. Garanties kan niemand bieden, maar tijdens de jaarvergadering van het IMF is wel geconstateerd dat de analyse van wat er is gebeurd niet zoveel vragen onbeantwoord heeft gelaten. Wij weten redelijk goed wat er is gebeurd. De volgende vraag is waarom wij het in onvoldoende mate hebben zien aankomen. Daar richt het onderzoek zich met name op. De heel interessante rol van Credit Rating Agencies komt daarbij naar voren. Dat zijn commerciële bureaus die een bijna publieke rol hebben in termen van het bepalen van hoog innovatieve financiële producten voor instellingen die zich met hooginnovatieve financiële producten bezighouden. Je kunt niet om de conclusie heen dat met het bepalen van dat type risico's het afgelopen jaar of de afgelopen jaren iets niet helemaal goed is gegaan. Het gaat ook over de vraag of de toezichthouders al of niet beschikken over het instrumentarium dat zij moeten hebben, of de kennis van dit type markten wel voldoende is en of er aanvullende vormen van zelfregulering dan wel andere vormen van regulering aan de orde moeten komen. Dat wordt nu allemaal met gezwinde spoed opgepakt.

De tweede relevante vraag is of wij er last van krijgen in Nederland, in termen van de schatkist of de economische groei. Tot nu toe blijven de gevolgen op de reële economie binnen het Eurogebied en zeker binnen Nederland, buitengewoon beperkt. Het gaat slechts om een tiende procent of een paar tienden van een procent. Wij weten dat echter niet helemaal zeker. Het kan wat meer, maar ook iets minder zijn. De invloed op de reële economie blijft vooralsnog beperkt. Dat is echter geen reden onbezorgd achterover te leunen. Gelet hierop zijn wij bij het opstellen van de Miljoenennota op een aantal punten wat ruimer in ons jasje gaan zitten dan wat krappert. Kijk naar de berekeningen van het CPB. Die komen voor 2011 uit op een saldo dat zelfs hoger ligt dan de 1% uit het coalitieakkoord. Dat wil niet zeggen dat wij dat geld meteen uitgeven. Wij houden dat liever vast, omdat het ook nog kan tegenvallen, in het licht van wat wij de afgelopen maanden hebben meegemaakt. Hetzelfde kom je tegen in de manier waarop wij met de olieprijsramingen zijn omgegaan. Een van de verschillen in de saldoraming van het CPB, vergeleken met onze eigen saldoraming, zit in het feit dat wij wat conservatiever ramen op het gebied van de olieprijsontwikkelingen. Ook daar is enige prudentie ons niet vreemd, in het licht van de grote

onzekerheden waarmee wij de komende tijd te maken krijgen.

Een andere grote onzekerheid is wat er gebeurt rondom de internationale wisselkoersverhoudingen. Vooralsnog lijken de effecten van de hoge eurokoers op de Nederlandse economie beperkt. Ik ben er overigens niet doof voor dat dit in sommige sectoren van de Nederlandse economie wel pijn oplevert. Soms leidt dat echter weer tot productiviteitsverhogende aanpassingen, zoals traditioneel de functie van inflatie in een economie is. Van de Nederlandse export wordt overigens 80% verdiend binnen het Eurogebied. Daarmee is het effect van bijvoorbeeld de eurodollarkoers op onze exportpositie relatief gering, vergeleken met andere landen. Iedereen kan constateren dat het feit dat de olieprijsen heel hoog zijn in verhouding tot de hoge eurokoers een matigend effect heeft richting de inflatie. Dat zou heel anders zijn geweest als de eurokoers lager zou zijn geweest. Het is een balans van voor- en nadelen die mij op dit moment niet overmatig bezorgd maakt, los van de vraag of ik er zoveel aan zou kunnen doen als ik wel bezorgd zou zijn.

Een aantal leden heeft gevraagd hoe het verschil tussen dit kabinet en vorige kabinetten moet worden gededd. De minister-president heeft die vraag voorgelegd gekregen in de Tweede Kamer. Hij heeft toen de identiteit van het kabinet gededd langs drie lijnen: economisch betrouwbaar, duurzaam met het oog op de toekomst en ambitieus voor de samenleving. Toen hij nader werd bevraagd, gaf hij aan dat wellicht een onderscheidend element kan zijn als het gaat om dit kabinet, in vergelijking met de vorige drie kabinetten, de waardering in economische en sociale zin en in gezamenlijkheid en samenhang. Bevordering van die elementen van de samenleving zou lonend zijn. Ik meen dat ik mij kan aansluiten bij die woorden van de minister-president en dat dit idee terug te vinden is bij de concrete initiatieven van dit kabinet.

De heer Reuten zei dat compromissen sluiten bij het werk hoort. Hij accepteert het sluiten van compromissen, maar hij wees er wel op dat wat nu gebeurt, niet meer het sluiten van compromissen is. Zijn betoog deed mij op een paar momenten denken aan Henry Ford. De heer Reuten zei als het ware: een compromis is prima zolang het maar op het SP-programma lijkt. Hij zal zijn uitspraken vast en zeker niet zo bedoeld hebben, maar ik wijs er slechts op dat het gemakkelijk is de kwaliteit van een compromis te beoordelen, maar dat het niet goed is compromissen te veroordelen zolang je zelf op een plek blijft zitten waar je nooit compromissen hoeft te sluiten. Dat wil ik wel gezegd hebben.

Voorzitter. Ik vond de analyse van de heer Koffeman als persoon en als politicus akelig sluitend. Dat was ook zijn inbreng tijdens de algemene politieke beschouwingen. Hij heeft gelijk dat ik hier ook sta als persoon en als vegetariër, maar mijn vegetarisme is geen regeringsbeleid. Ik meen evenwel dat het dichterbij brengen van een iets betere wereld niet gezocht moet worden in de

analyse van wat er mis is met de huidige wereld of van de vraag hoe de ideale wereld er uit zou moeten zien. Ik meen daarentegen dat je mensen vertrouwen moet bieden en ze moet laten merken dat er een weg is die leidt van de huidige imperfecte samenleving naar het type wereld dat veel beter is en die lijkt op de wereld die door de heer Koffeman werd geschetst. De mensen het vertrouwen geven dat die weg er is, is de echte uitdaging voor politici: het managen van de angst en het geven van hoop en vertrouwen. Het is niet eens zo moeilijk om een plaatje te schetsen van de wereld die je wilt. Het maken van de analyse van wat er vandaag de dag mis is, is ook niet moeilijk. Echter, mensen leven met belangen, wensen, angsten en zorgen. Hoe je mensen meeneemt van het ene naar het andere punt: daarin is de echt grote uitdaging gelegen.

De heer Koffeman stelde de vraag: hoe kan het zijn dat veel wat ik hier betoog niet wordt uitgevoerd, terwijl uit enquêtes blijkt dat de mensen over mijn voorstellen enthousiast zijn? Ik meen dat dat iets te maken heeft met het feit dat in dezelfde enquêtes de mensen zelden gezegd wordt wat zij moeten inleveren, wat zij moeten betalen voor het realiseren van die voorstellen. Zij krijgen ook niet te horen wat de onzekerheden zijn. Ik vermoed dat als zij het complete beeld te zien krijgen, dus als ze niet alleen gezegd wordt wat ze zullen ontvangen, maar ook wat er voor ze verloren gaat, wie de winners en wie de losers zullen zijn, iets van het enthousiasme en de geestdrift getemperd zal worden. Dat doet voor mij niets af aan de kracht van de analyse van de heer Koffeman en aan de kracht van het wenkend perspectief. Echter, het praktische politiek handelen om dat wenkende perspectief dichterbij te brengen, is, gelet op het voorgaande, knap gecompliceerd.

De heer Koffeman (PvdD): Ik meen juist wel praktische punten te hebben genoemd. In de schriftelijke beantwoording zegt u bijvoorbeeld dat wij in maart 2008 alles weten over de gevolgen van de veehouderij voor het milieu. Daar is dan namelijk onderzoek naar gedaan. Ik zeg erbij dat wij niet zolang hoeven te wachten, maar als het nodig is, kunnen wij dat. In maart zou dan kunnen blijken dat de veehouderij inderdaad vervuilerder is dan het autoverkeer, dat de beprijzing van kilometers niet zwaarder zal zijn dan de beprijzing van vlees. Ik wijs hierop, omdat u zegt dat de materie complex is, maar ik vraag mij af waarin die complexiteit is gelegen. Heeft die complexiteit te maken met het feit dat niet bekend is of de veehouderij vervuilerd is of heeft die complexiteit te maken met het feit dat een van de coalitiepartijen nogal geworteld is in de veehouderij? Dat laatste zou het voor u moeilijk maken om tot concrete maatregelen te komen. Ik meen evenwel dat je dat soort complexiteit politiek kunt oplossen. Stel echter dat de onderzoekers het erover eens zijn dat de veehouderij vervuilerder is dan autoverkeer en dat u besluit om het autoverkeer te gaan beprijzen, dan kunt u toch keihard toezeggen om ook de veehouderij te

beprijzen. Het Landbouw Economisch Instituut heeft vastgesteld dat de maatschappelijke kosten van een kilo vlees een kwartje bedraagt, terwijl dat kwartje niet betaald wordt bij de slager. Wat is dan het probleem om te zeggen: wij gaan dat voor rekening van de consument brengen? Dat heeft niets te maken met wenkende perspectieven. Dat heeft te maken met praktisch beleid.

Minister Bos: Ik heb goed onthouden wat u tijdens de algemene politieke beschouwingen hebt gezegd. Ik meen dat u zei dat een vegetariër in een Hummer vriendelijker is voor het milieu dan een vleeseter in een Prius. Overigens, naar die regel leef ik ook een beetje, maar dan niet met een Hummer. Ik wijs wel op het volgende. Er gelden hier twee complicaties en ik kan werkelijk niet beoordelen welke de grote is en welke de kleine. De ene complicatie betreft die van de analyse, maar ik vertrouw erop dat wij de uitkomst daarvan in maart hebben.

De grotere complicatie zal de vraag betreffen: hoe breng je de transitie tot stand, dus hoe kom je tot een meer duurzame veehouderij en landbouw? Ik meen dat het net wat te gemakkelijk is om die complexiteit te verengen tot de vraag of een of meerdere coalitiepartijen banden hebben met een bepaalde wereld. Veeleer moet je bij die grotere complexiteit denken aan vragen als: wat is al dan niet mogelijk op grond van de Europese regelgeving, hoe snel kun je veranderingen tot stand brengen, wat betekent de verandering voor huishoudens die afhankelijk zijn van een bepaalde bedrijvigheid en hoe groot zijn de werkgelegenheids- en koopkrachteffecten van de verandering? Met dergelijke aspecten wens ik ook bij noodzakelijke transitietrajecten rekening te houden.

De heer Koffeman (PvdD): Dat lijkt mij heel verstandig, maar ik wijs dan toch op het volgende. Stel dat er problemen zijn met de beprijzing. Het kabinet zal eerst nagaan hoe groot die problemen zijn alvorens die in te voeren. Ik begrijp heel goed dat het zich zo opstelt, maar er zijn ook allerlei stimuleringstrajecten. U kiest er bijvoorbeeld voor om cultuurfondsen voor een deel onder de fiscale vrijstelling te laten vallen. Dat doet u ook bij groenfondsen. Stel nu dat de conclusie zal zijn dat de productie van dierlijke eiwitten veel vervuilerder is dan de productie van plantaardige eiwitten. Overigens, ik durf op dit punt vooruit te lopen op de conclusie van het onderzoek, maar wij komen in maart hierover nog wel te spreken. Maar als dit zo zou zijn, dan zou het voor u toch ook niet moeilijk zijn om op dit punt te handelen in de geest van het stimuleringsbeleid. U zou kunnen zeggen dat alle investeringen die gericht zijn op transitie van de productie van dierlijke eiwitten naar die van plantaardige ook onder een fiscale vrijstelling vallen. Die zou bijvoorbeeld gelden voor investeringen tot een ton door particulieren. Zoiets is toch niet moeilijk.

Minister Bos: Ik meen dat dat wel moeilijk is. De twee vormen van fiscale aftrek moesten gemeld worden bij de Europese Commissie. Daarvoor moest op grond van het Europese recht ruimte gevonden worden. Als je de productie van vleesvervangers aftrekbaar wilt maken, moet die mogelijkheid getoetst worden en ik weet niet wat de uitslag zal zijn. Ik wijs erop dat het kabinet bij de financiële beschouwingen geen enkel instrumentarium heeft afgewezen als dat op de een of andere manier in dit verband aan de orde kan zijn, maar wij werken stap voor stap. Dat brengt de complexiteit en het belang van het onderwerp met zich mee.

De heer Koffeman (PvdD): De Telegraaf schrijft vandaag dat de ING-bank een zorgwekkend scenario heeft geschetst. De krant schrijft dat Nederland in 2020 een hongerland wordt als het dan geen graan meer verbouwt. Er is geen graan over. Daarom zouden wij onze bossen moeten kappen en daar graanvelden van moeten maken. Dat zou nodig zijn om te voorkomen dat wij niet genoeg voer voor ons vee hebben. Dat zou wel de wereld op zijn kop zijn. Kunt u hierop anticiperen en ervoor zorgen dat voordat onze bossen worden gekapt het graan nuttiger wordt besteed?

Minister Bos: Ik meen dat dit een retorische vraag is. Ik ken het desbetreffende artikel niet. Ik reageer er graag op, maar dan wil ik het wel eerst gelezen hebben.

*N

Staatssecretaris De Jager: Voorzitter. Ik dank de leden voor hun inbreng. Ik dank ook de heer Biemans voor het compliment dat ik kreeg voor mijn stropdas, maar ik moet hem teleurstellen: de das is geen VVD-das. Waarschijnlijk heeft hij vanochtend gedacht dat mooi rood niet lelijk hoeft te zijn. Ik vond op mijn beurt de kleurencombinatie van mijn kleding wel hip. De das staat volgens mij bij dit pak. Ik heb die dus niet op een VVD-congres gekocht of op een dergelijke wijze verkregen. Overigens, ik ben namens het CDA-bestuur wel een keer te gast geweest op zo'n congres. Ik herinner mij dat daarop uitzonderlijk lang werd gediscussieerd over een contributieverhoging van een paar euro per jaar. Dus ook de leden van de VVD hebben veel aandacht voor microlastendrukontwikkeling en op dat punt is de heer Biemans consequent.

Mevrouw de voorzitter. De heer Terpstra stelde al eerder de vraag of de fiscaliteit als sturend instrument gezien kan worden en wat in dit verband de visie van het kabinet is. Kan hiermee het gedrag van burgers en bedrijven worden beïnvloed? Deze vraag biedt mij de gelegenheid om stil te staan bij de vergroening van het belastingstelsel en om de visie van dit kabinet op dit punt kort weer te geven. Bij de behandeling van het belastingplan zal ik daarover nader komen te spreken.

Het kabinet wil prikkels invoeren voor verandering van gedrag als dat met zich meebrengt dat de milieuvervuiling onvoldoende in marktprijzen tot uitdrukking komt. Fiscale maatregelen kunnen daarbij inderdaad ondersteunend zijn. De gekozen fiscale instrumenten hebben daarbij elk een specifiek doel. Zij moeten elk op hun eigen merites worden beoordeeld en zij kunnen dus niet als het ware op één hoop worden gegooid. Het is dan ook uitdrukkelijk niet mijn bedoeling om de lasten voor burgers en bedrijven eenzijdig te verhogen. Ik wil juist conform het kabinetsbeleid een verschuiving van lasten.

Dat betekent dat de vervuiler betaalt en tegelijkertijd dat werkenden minder betalen. Dat vind ik eerlijker. De stijging van lasten op milieuvervuilend gedrag zal dus worden gecompenseerd door een daling van de lasten op arbeid en winst. Werken en ondernemen moeten lonender worden. Met een dergelijke lastenverschuiving is het onwaarschijnlijk dat de vakbeweging hogere looneisen gaat stellen ter compensatie van fiscale milieumaatregelen. Feitelijk betekent het voor hen zelfs dat werken netto gunstiger wordt. Het is dus zeer onwaarschijnlijk dat er vanwege deze vergroeningsoperatie hogere looneisen worden gesteld.

De voorstellen voor fiscale vergroening uit het belastingplan zijn inderdaad een eerste stap. Het is overigens geen stapje, maar een substantiële stap waarbinnen een aantal principes in het belastingplan wordt neergezet. Het internaliseren van milieukosten kan tevens leiden tot gewenste gedragseffecten. Dit is duidelijk te vinden in het belastingplan: de vliegbelasting, de verpakkingenbelasting en, ietwat populairder omschreven, de roettaks en de slurptaks. Deze laatste twee zijn extra belastingen en in feite een differentiatie in de bpm; zij leiden wel degelijk tot een flinke vergroeningsstop en tot gunstige gedragseffecten. Het kabinet kondigt in zijn werkprogramma "Schoon en zuinig" aan dat er inderdaad een tweede vergroeningstranche komt. In de Tweede Kamer is vorige week bij de behandeling van het belastingplan opgeroepen tot verdere vergroening. Ik heb toegezegd de Tweede Kamer uiterlijk 1 mei 2008 over de voortgang te berichten.

Om participatie in algemene zin te ondersteunen, heeft het kabinet ervoor gekozen de lasten te verschuiven van arbeid naar consumptie. Dat gebeurt in 2009 door het btw-tarief met 1% te verhogen en de opbrengst daarvan aan te wenden om de lasten op arbeid te verlagen, onder andere door werknemers geen WW-premie meer te laten betalen. Die maatregel bevordert de arbeidsparticipatie en verbetert de houdbaarheid van de overheidsfinanciën. Verhoging van het vennootschapsbelastingtarief heeft negatieve economische effecten. Overigens zou dat de lasten voor bedrijven doen stijgen en die voor gezinnen doen dalen -- qua lastenschuif klopt dat dan ook niet -- terwijl de lasten voor bedrijven volgend jaar al met 2% stijgen tegen 1% voor gezinnen.

De heer Van Driel (PvdA): De staatssecretaris geeft een prima antwoord op een vraag die ik niet gesteld heb. Het antwoord klopt, maar ik heb mij niet gekeerd tegen de verlichting van de lasten op arbeid. Integendeel, die verlichting juich ik toe. Maar als de staatssecretaris de lasten op arbeid verzwart, had hij dan niet voor een stukje aan de Vpb kunnen denken, in plaats van een volledige verrekening via de btw? Of je nu arm of rijk bent, de btw drukt immers op iedereen. Vpb drukt toch vooral op het bedrijfsleven. Ik betaal althans voor mijn bedrijf Vpb. Als ik veel winst maak, betaal ik wat meer; als ik minder winst maak, betaal ik minder. Had de staatssecretaris niet een combinatie kunnen zoeken? Ik vind dat vanuit sociale rechtvaardigheid beter uit te leggen. Daar geeft hij eerlijk gezegd geen antwoord op. Het gaat mij dus niet om de aanleiding, maar om die vergelijking. Ik weet wel wat er in het regeerakkoord is afgesproken, maar als PvdA-man blijf ik dat toch betreuren.

Staatssecretaris De Jager: Ten aanzien van dat laatste punt heb ik al aangegeven dat juist de lasten voor bedrijven procentueel verder stijgen dan de lasten voor gezinnen. Een verhoging van het vennootschapsbelastingtarief zou daar nog een schepje bovenop doen. Verhoging van de vennootschapsbelasting heeft evenmin een positieve uitwerking op arbeidsparticipatie, omdat het betekent dat bedrijven minder overhouden voor investeringen en arbeidsparticipatie. Een verhoging van belasting op consumptie daarentegen past juist binnen de doelen van het kabinet. Het wil milieuvervuילend gedrag, consumptie en eventueel waar mogelijk vermogen zwaarder belasten, en werken en ondernemen, dus arbeid en winst, minder belasten. Zoals u weet, is vennootschapsbelasting een belasting op winst; het ligt in de rede om winst minder te belasten in plaats van meer en om consumptie en milieuvervuילend gedrag meer te belasten.

De heer Van Driel (PvdA): Ik doe nog één poging. Het gaat mij er niet om dat milieuvervuילend gedrag niet via belasting bestraft mag worden. Ik ben het daar geheel mee eens. Het gaat mij erom dat verhoging van de btw onrechtvaardiger uitwerkt dan verhoging van de Vpb, omdat iedereen hetzelfde btw-percentages betaalt over hetgeen hij aanschaft. Ik schat de consequenties van de lichte verhoging van de Vpb voor het vestigingsklimaat anders in dan de staatssecretaris. Hij gaat alleen maar uit van economische berekeningen uit -- dat is de mantra van het Centraal Planbureau -- en houdt geen rekening met allerlei andere aantrekkelijkheden van een land. Ik doel dan op opleiding, doorstroming, arbeidsmobiliteit, de hoeveelheid arbeidskrachten, taalvaardigheid etc.; de staatssecretaris kent alle factoren beter dan ik en kan ze beter opnoemen. Hij verwijst evenwel naar het CPB-model. Tja, als je eerst een model oplegt, waarvan ik mij in hoge mate afvraag of dat wel klopt, en je vervolgens naar de uitkomst kijkt,

dan heeft hij gelijk. Maar dat is wel een cirkelredenering waar ik absoluut niet in geloof.

Staatssecretaris De Jager: Daar denken wij wellicht dan enigszins over dan de heer Van Driel. Wij denken dat het goed is om juist datgene wat positief is, namelijk werken en winst maken, wat lager te belasten en milieuvervuילend gedrag en consumptie middels de btw wat hoger te belasten. Verder heeft het kabinet uiteraard oog voor de koopkrachteffecten in totaliteit; dat zal vanaf volgend jaar blijken. Maar dat dat betekent dat werkenden er uiteindelijk iets meer op vooruitgaan dan niet-werkenden, is wel een keuze van kabinet; het wil nu juist werken lonender maken; dat blijkt ook uit de meerjarenkoopkrachtplaatjes.

De heer Reuten (SP): De staatssecretaris zegt dat een beginsel van het kabinet is dat de vervuiler betaalt. Ik onderschrijf dat beginsel. Het wil tevens gedragseffecten tweebrengen. Dat vind ik ook prima. Als ik het goed begrijp, gaat het ministerie bij de verpakkingenbelasting er toch van uit dat de vervuilers die belasting doorberekenen aan de consument. Wie is dan de vervuiler die betaalt? Begrijpt de staatssecretaris mijn punt?

Staatssecretaris De Jager: Ja, ik begrijp dit punt. Maar de heer Reuten zoekt volgens mij naar iets wat volgens mij niet helemaal juist is. Ten eerste draagt degene die in de productie vervuilt sowieso de belasting af. Degene die belasting betaalt, is het bedrijfsleven dat, afhankelijk van de situatie, produceert, een verpakt product op de markt brengt of het verpakkingsmateriaal produceert. Uiteindelijk zal dat waarschijnlijk inderdaad voor een belangrijk deel tot uitdrukking komen in de marktprijs, maar daarmee is de consument, als hij bijvoorbeeld een verpakt product koopt in plaats van te kiezen voor een milieuvriendelijker alternatief, in de eindketen de vervuiler. Dus de consument kan net zo goed vervuiler zijn als de producent.

De heer Reuten (SP): De consument moet uiteindelijk de keuze maken en niet de producent?

Staatssecretaris De Jager: Wij verwachten beiden. Doordat de producent kan kiezen voor milieuvriendelijker alternatieven en hij daarmee voordeliger producten op de markt kan brengen, ontstaat concurrentie en innovatie, bijvoorbeeld in het kiezen voor minder, dunner en milieuvriendelijker materialen. Dus daar zal een effect van uitgaan. Vervolgens zal in de winkel de consument kunnen kiezen tussen het gunstiger verpakte en voordeliger product en het duurdere product, waarbij de verwachting is dat het voordeliger alternatief gekozen wordt.

Vervolgens kom ik te spreken over het vestigingsklimaat. De heer Biemans heeft een aantal internationale vergelijkende onderzoeken aangehaald. Het is altijd interessant om daarnaar te kijken. Ik wil er nog twee belangrijke onderzoeken aan toevoegen. Het International Institute voor

Management Development zet Nederland op plaats 8, voorheen plaats 15. Op de lijst van de Economist Intelligence Unit staat Nederland op plaats 6, voorheen plaats 8. Nederland zit op die rankings dus in de lift. Dat geldt ook voor de ranking van de studie van de Wereldbank, waaraan de heer Biermans refereerde. Daarin stond Nederland in 2006 nog op plaats 70 terwijl het dit jaar op plaats 36 staat. Overigens is de verlaging van de vennootschapsbelasting per 1 januari 2007 daarin nog niet eens meegenomen. Uiteraard blijft er altijd ruimte voor verbetering. Het kabinet zit ook niet stil. Wij zullen voorstellen doen tot verdere vereenvoudiging van wet- en regelgeving. Procedures zullen verder worden gestroomlijnd, waardoor de regeldruk van bedrijven verder wordt verminderd. Ook heeft de Belastingdienst aangekondigd nog steviger in te zetten op een voelbare administratieve lastenverlichting voor ondernemers.

Ik benadruk hier het "voelbare aspect". Dat is heel belangrijk. Op papier zijn de administratieve lasten de afgelopen jaren veel gereduceerd, maar het is ook belangrijk dat dit echt wordt gemerkt en dat dus wordt ingezet op een merkbare lastenverlichting voor ondernemers. Het horizontaal toezicht van de belastingdienst kan daarin een belangrijke rol spelen. Ik ben er dan ook voor om het horizontaal toezicht verder uit te breiden en verder open te stellen naar MKB-branches. Deze elementen kunnen de komende jaren leiden tot een verdere daling van het aantal uren dat staat voor een belastingaangifte, waar ook het onderzoek van de Wereldbank over rept. Dit sterkt mij dan ook in de overtuiging dat dit de positie van Nederland in de komende jaren verder zal verbeteren.

Van verschillende kanten is aandacht gevraagd voor de positie van pensioenfondsen. Die heeft de volle aandacht van het kabinet. Ik hoop dat ik nog even het geheugen mag opfrissen. Nog niet zo lang geleden heb ik in deze Kamer twee wetsvoorstellen verdedigd. Beide zijn op 1 augustus in werking getreden. Het ene wetsvoorstel ging over de fiscale beleggingsinstelling met uitdelingsverplichting, het oude FBI-regime. De eisen daarvoor zijn aanmerkelijk versoepeld. Voortaan is het ook mogelijk dat dergelijke beleggingsinstellingen ten behoeve van de eigen portefeuille vastgoed ontwikkelen. Met het andere wetsvoorstel is een nieuw regime voor beleggingsinstellingen geïntroduceerd, namelijk de vrijgestelde beleggingsinstelling, de VBI. Deze beleggingsinstellingen zijn niet belastingplichtig voor de vennootschapsbelasting en niet inhoudingsplichtig voor de dividendbelasting. Dat laatste is een belangrijk verschil met de FBI. Ook de ondersteuning van het besloten fonds voor gemene rekening als asset-poolinginstrument voor pensioenfondsen, verzekeraars en andere grootschalige beleggers heeft geleid tot een meer competitief fiscaal regime. Onlangs heb ik ook nog een beleidsbesluit genomen ter versoepeling van de eisen die daarvoor gelden.

De heer Van Driel (PvdA): Voor het laatste zeg ik de staatssecretaris dank. Ik wil even een misverstand wegnemen. Ik sta hier niet voor pensioenfondsen te pleiten; dat wil ik absoluut niet doen. In het kader van Holland Financial Centre zou het fantastisch zijn als de vermogens vooral in Nederland beheerd zouden worden. Op dat vlak ondervinden wij een scherpe concurrentie van het buitenland. In België en Luxemburg kan veel meer onder dezelfde Europese richtlijn. Ik pleit ervoor om een uiterste poging te doen om datzelfde ook hier mogelijk te maken, opdat het niet zover zal komen als met de beleggingsfondsen. Van de beleggingsfondsen is 80 tot 90% naar Luxemburg gegaan. Toen is de put gedempt nadat het kalf was verdronken. Zover moeten wij het nu niet laten komen. Dat heeft niet zoveel met pensioenfondsen te maken, het gaat er mij vooral om, het vermogensbeheer hier te houden. Daar doen wij veel ervaring mee op. Daar kunnen wij veel mee en op dat vlak hebben wij ook nu veel deskundigheid in huis.

Staatssecretaris De Jager: Dat laatste punt heeft zeker onze aandacht. Wij hebben ons tot op heden op het standpunt gesteld dat de Europese richtlijn geen ruimte biedt voor een vrijstelling of verlaging van een BTW-tarief. Het is ons bekend dat België en Luxemburg daar anders over denken. Het is mogelijk dat de Commissie die laatste redeneertrend volgt. Wij zullen ons dan ook nader beraden over de positie van vermogensbeheer in Nederland en over de concurrentiepositie. Wij zullen strijden voor een level playing field. Het betreft fiscaal gezien wel een aanzienlijke post aan inkomsten. Daar is ook nog discussie over mogelijk. Hoeveel dat is, wordt op dit moment berekend. Wij beraden ons daarover, maar wij konden ons ook voorstellen dat overal gelijk wordt belast, wat inhoudt dat geen vrijstelling mogelijk is. Nu België en Luxemburg daar anders over denken, hebben wij inderdaad een nadelige concurrentiepositie. Dat is voor Nederland aanleiding tot nader beraad.

De heer Van Driel (PvdA): Over de omvang van het bedrag kun je twisten. Dat wil ik nu niet doen, maar het woord "aanzienlijk" onderschrijf ik niet.

Verder vraag ik de staatssecretaris om niet te lang te wachten. Laten wij heel snel zijn. Luxemburg en België hebben er baat bij om de discussie te rekken. Inmiddels verliezen wij vermogens. Achteraf hebben wij dan wel een level playing field, maar dan zijn wij te laat. Snelheid is dus essentieel.

De heer Biermans (VVD): Ik wil mij hierbij aansluiten. Ik dank de heer Van Driel voor zijn aandringen op snelheid van handelen. Het klinkt ontzettend goed om iets aan de BTW voor de pensioenbeheerders te doen. Dat juicht de VVD uiteraard toe. Ik heb ook voorgesteld om daarnaar te kijken.

Het verheugt mij bijzonder dat het ministerie van Financiën nu een ander geluid laat klinken dan pakweg een maand geleden.

Staatssecretaris De Jager: Ik denk dat wij op dit dossier nog terugkomen.

Over de woningcorporaties komen wij eerder te spreken. Deze komen immers ook bij het Belastingplan aan de orde. De heer Van Driel maakt zich zorgen over de liquiditeits- en vermogensposities van de woningcorporaties. Naar de inschatting van ons en anderen maken de woningcorporaties jaarlijks 2 mld. fiscale winst, vooral uit verhuur. Indien deze winst daadwerkelijk wordt geboekt, moeten corporaties inderdaad zo'n 500 mln. vennootschapsbelasting afdragen. Dit betekent dat de woningcorporaties jaarlijks in ieder geval 1,5 mld. overhouden en dat hun vermogen daarmee toeneemt. Echter, het Centraal Fonds voor de Volkshuisvesting (CFV) concludeert dat de vennootschapsbelasting leidt tot een daling van de door het CFV gehanteerde vermogensbegrip, namelijk het weerstandsvermogen. Deze paradox wordt veroorzaakt door de manier waarop het CFV de weerstandsvermogens berekent, namelijk door aan te sluiten bij de kasstroom. Dat is niet hetzelfde als de fiscale winst. Het voornaamste verschil tussen die twee is dat het CFV ervan uitgaat dat de onrendabele top op investeringen ineens wordt afgeboekt. Fiscaal is dat niet mogelijk en niet gebruikelijk. Vanuit fiscale optiek is er geen reden om anders naar corporaties te kijken dan naar andere rechtspersonen die winst maken. De berekeningswijze van het CFV spoort dus niet met fiscale logica, maar is wel gebruikelijk in de corporatiesector. Het is dus ook belangrijk om eens even naar dat weerstandsvermogen te kijken.

Het CFV berekent bijvoorbeeld op basis daarvan de "vermogensovermaat". Dat is het deel van het vermogen dat niet nodig is om de normale bedrijfsvoering te continueren. Dit bedraagt per eind 2005 zo'n 16 mld. Let wel, ik spreek hierbij over een door het CFV berekende vermogensovermaat. Het CFV heeft berekend dat die vermogensovermaat de komende tien jaar afneemt. Dit is onder andere, maar niet exclusief, het gevolg van de invoering van een integrale Vpb-plicht, de plannen voor de wijkaanpak en de hantering van een beperkte huurstijging, namelijk inflatievolgend. De sommen van het CFV laten echter zien dat er voor de sector als geheel ruim voldoende vermogen overblijft om de taken waar te maken. Er zijn wel individuele corporaties waarvan het vermogen te laag wordt, maar voor hen zijn er voldoende opties om gezond en ambitieus te blijven. De ambities hoeven kortom niet te lijden onder de vennootschapsbelasting of de andere opgaven die de woningcorporaties de komende jaren zien.

Ik wil graag onder de aandacht brengen dat de inzet van alle politieke partijen rondom de verkiezingen was om de vermogens van corporaties af te romen. Dat was een reactie op de breed gedragen wens om de forse vermogens van woningcorporaties productiever aan te wenden. Dit blijkt ook uit de doorrekening van het Centraal Planbureau van alle verkiezingsprogramma's. Vrijwel alle partijen hadden een forse heffing op de corporaties opgenomen. Vaak was de inzet van

partijen nog een stuk hoger dan die welke het CPB uiteindelijk heeft overgenomen. Dit kabinet heeft nu daadwerkelijk maatregelen genomen, enerzijds door de bijdrage aan de wijkaanpak veilig te stellen, anderzijds door de Vpb. Ten overvloede wijs ik er nogmaals op dat de Vpb iets anders is dan een heffing, die in de meeste verkiezingsprogramma's is voorgesteld. De Vpb is een winstbelasting. Dat betekent dat corporaties, voorzover zij zich gedragen als non-profitinstellingen en dus geen winst maken, ook geen belasting betalen. In de media heb ik mij daarom soms een klein beetje gestoord aan de ophef die werd gemaakt over de stelling dat non-profitinstellingen Vpb moeten betalen, want non-profit is non-Vpb.

Het is dus bij uitstek een heffing die aansluit bij het gedrag van de corporaties en die hun doel, maatschappelijk investeren in de volkshuisvesting, niet in de weg staat. Dat is bij uitstek de uitwerking van een winstbelasting. Wat betreft het level playing field is de Vpb ook een stap in de goede richting. De Europese Commissie heeft erop gewezen dat de vrijstelling voor de Vpb een vorm van staatssteun is die strijdig is met het level playing field. Het is overigens wel bestaande, dus op dit moment nog toegestane staatssteun, maar andere partijen die vergelijkbare activiteiten als woningcorporaties ontplooiën, namelijk het actief exploiteren van huurwoningen, worden ook belast. Op dat punt is deze integrale Vpb-plicht voor woningcorporaties dus een stap verder in de richting van een level playing field.

De heer Reuten (SP): Ik heb een informatieve vraag. Begrijp ik nu goed dat er geen vennootschapsbelasting hoeft te worden betaald als een woningbouwcorporatie overschotten maakt en die investeert in nieuwe woningen?

Staatssecretaris De Jager: Vennootschapsbelasting wordt betaald voor zover er fiscale winst is. Als de overschotten winst zijn, wordt er natuurlijk vennootschapsbelasting betaald.

De heer Reuten (SP): Ook als die worden geïnvesteerd in nieuwe woningen?

Staatssecretaris De Jager: Ja, ook als die worden geïnvesteerd in nieuwe woningen. Kosten zijn per direct aftrekbaar en investeringen leiden over het algemeen op termijn tot een aftrek, maar niet direct.

De heer Biermans (VVD): Ik heb bij mijn inbreng gepleit voor een studie naar de deelnemingsvrijstelling, om met name de tekortkomingen daarvan op korte termijn op te pakken en op te lossen. Ik heb ook voorgesteld om naar de dividendbelasting te kijken. Ik heb de staatssecretaris daarover nog niet gehoord. In het algemeen krijg ik graag van beide bewindslieden -- het antwoord is ongetwijfeld positief -- een bevestiging van het punt dat de minister-president aan de fractievoorzitter van de VVD heeft toegezegd, zelfs heeft gegarandeerd. Hij zei

namelijk letterlijk: "Ik kan de heer Rosenthal wel garanderen dat de belastingen per saldo niet verhoogd zullen worden." Hij bedoelt natuurlijk in deze kabinetsperiode, daarna komt het allemaal sowieso weer een stuk dichterbij.

Staatssecretaris De Jager: De deelnemingsvrijstelling heeft in de praktijk geleid tot vragen over de uitwerking. Mij is recent ter ore gekomen dat de praktijk steeds meer zijn weg weet te vinden naar de manier waarop die nieuwe regels uitwerken en uitpakken. Indien u daarover anders denkt, hoor ik dat graag. Het volgende moment om daarover in debat te treden, is wellicht de behandeling van het belastingplan. Ik hoor uit de adviespraktijk en uit het bedrijfsleven dat men er inmiddels beter mee weet om te gaan en de onzekerheden samen met de Belastingdienst zachtjesaan weet te voorkomen.

De dividendbelasting is een belasting die op dit moment netto nog steeds ongeveer 800 mln. per jaar oplevert, als je de verrekening van box 3 en dergelijke in mindering brengt. Dat is een fors bedrag. Alleen daarom al is deze belasting niet van het ene op het andere moment afgeschaft. Het kabinet heeft dus ook geen standpunt over het al dan niet afschaffen van de dividendbelasting. Wel zijn wij in gesprek met het bedrijfsleven om de mogelijkheden voor een beter vestigingsklimaat te bezien. De dividendbelasting is daar een onderdeel van. Wij hebben op dit moment nog geen concrete plannen.

Ik neem aan dat u over de belastingen in relatie tot de Miljoenennota spreekt. Anders krijgen wij weer een discussie over de Miljoenennota versus het endogene beeld, de lastenontwikkeling en wat wel belastingen zijn maar geen lasten, teruggeven in een andere vorm dan belastingen. Ten opzichte van de Miljoenennota, dus de kaders die nu zijn vastgesteld, het inkomstenkader, zullen de belastingen in het algemeen niet worden verhoogd, maar zal het kabinet wel de komende periode binnen het vastgestelde inkomstenkader de hand vrij hebben om in het kader van de vergroeningsoperatie tweede tranche verschuivingen tot stand te brengen. Dit leidt per saldo op macroniveau niet tot een belastingverhoging.

De heer Koffeman (PvdD): Ik reageer op de schriftelijke beantwoording van de staatssecretaris op mijn vragen over het Koninklijk Jachtdepartement. Kennelijk is dit een heikel punt, want het zweeft al sinds mei boven de markt. In mei jongstleden hebben wij de heer Bos gevraagd naar de begroting van het Koninklijk Jachtdepartement. Hij heeft na een tijdje laten weten dat dit onderwerp bij mevrouw Verburg berust. Zij heeft na een tijdje laten weten dat het bij mevrouw Vogelaar van Wonen, Wijken en Integratie berust. Wij weten niet wat de jacht met wonen, of wijken of integratie te maken zou kunnen hebben, maar wij hebben erop gewacht. Vervolgens hebben wij een brief van het kabinet gezien, waarin staat dat staatssecretaris De Jager er alles van

weet en de specialist is op dit gebied. Nu heeft hij hierover een notitie gemaakt. Dat is geweldig. Daarin gaat hij echter aan een aantal belangrijke punten voorbij. Hij geeft geen inzage in de begroting van het Koninklijk Jachtdepartement, in ieder geval niet in de functionele declaraties en de onderliggende stukken. De premier heeft gezegd dat de begroting vanaf 2008 zodanig wordt ingericht, dat het een beetje inzichtelijk wordt. Wij willen er echter graag terugkijkend meer van weten. Twee zaken zijn daarbij van belang. De eerste vraag gaat over het feit dat de jacht niet meer geopend is op de diersoorten waarop de Koninklijke familie jaagt. Sinds 1970 zegt de wet dat wij het staatshoofd een representatieve jacht bieden. Maar goed, de jacht is gesloten, dus die representatieve jacht hoeven wij haar ook niet meer te bieden. De vraag is waarom wij daaraan nog steeds €400.000 tot €600.000 aan uitgeven.

De tweede vraag gaat over het volgende. Op het moment dat iemand gebruik maakt van de Subsidieregeling Natuur, hoort dat terrein opengesteld te zijn. Het Kroondomein is 90 dagen per jaar gesloten, althans 9000 ha van de 10.000 ha. Wij willen graag van u weten of een representatieve jacht nog van deze tijd is. Moet daarvoor geld worden uitgetrokken? Op deze vragen heeft de staatssecretaris geen antwoord gegeven. Op het moment dat het Kroondomein is gesloten, kan het dan in aanmerking komen voor subsidieregelingen die alleen bedoeld zijn voor volledig opengestelde terreinen?

Staatssecretaris De Jager: Ik ben als coördinerende bewindspersoon opgetreden bij alle vragen die zijn gesteld. Bij elkaar zijn er naar ik meen 30 vragen gesteld, met een enorme uitwaaiing over verschillende departementen. De ministeries van BZK en Algemene Zaken bent u vergeten te noemen in uw rijtje. Ook het ministerie van LNV hoort erbij. Ik heb de vragen beantwoord mede namens een groot aantal andere bewindspersonen. Uw vragen spitsten zich meer toe op de jacht. U heeft namelijk ook de vraag gesteld hoe het zit met het Kroondomein in relatie tot de Staatsdomeinen die onder mijn politieke verantwoordelijkheid vallen. In de beantwoording is daarvan een uitgebreide schets gegeven. Dat is de reden waarom ik de vragen mede namens de andere bewindspersonen heb beantwoord. Uw vragen spitsen zich nu heel erg toe op de jacht. Ik zou graag iets vertellen over de jacht, maar dat kan ik niet. Die vragen verwijst ik door naar de minister van LNV.

De heer Koffeman (PvdD): Dat begrijp ik, maar mijn vraag gaat nu echt over geld. Ik wil weten waarom u geld uitgeeft, waarom u declaraties functioneel vindt voor een onderwerp dat niet meer past in de huidige wetgeving, namelijk het schieten op diersoorten die niet onder de jachtregeling in de Flora- en Faunawet vallen. Dit betekent dus dat ik u vraag waarom u €400.000 tot €600.000 uitgeeft. Het maakt mij niets uit welke diersoorten er verder bejaagd worden, dat kan mevrouw Verburg zeggen.

U kunt zeggen waarom er €400.000 tot €600.000 wordt uitgegeven aan het bieden van een representatieve jacht voor het staatshoofd, terwijl het gaat om diersoorten die niet bejaagbaar zijn.

Staatssecretaris De Jager: De beantwoording kunt u in de brief terugvinden. U spitst de vraag sterk toe op de jacht, maar het geld is juist voornamelijk bedoeld voor faunabeheer in het algemeen, dus voor beheermaatregelen. Uw fractie heeft, meen ik, in de Tweede Kamer veel kritiek geuit op de drukjacht bij everzwijnen. Voor zover ik heb begrepen, is dat op het Kroondomein niet nodig, juist omdat daar het beheer goed is. Dat is de Partij voor de Dieren waarschijnlijk ook wat waard.

De heer Koffeman (PvdD): Kunt u inzichtelijk maken waaraan die €400.000 tot €600.000 worden besteed? Bent u bereid om de functionele declaratiebasis met onderliggende accountantsverklaringen ter inzage te geven, of is daarvoor een WOB-procedure nodig?

Staatssecretaris De Jager: Ik zal dit verzoek doorgeleiden naar de betreffende bewindspersoon.

De vergadering wordt van 15.45 uur tot 15.55 uur geschorst.

*B

!Voorwaardelijke invrijheidstelling!

Aan de orde is de voortzetting van de behandeling van:

- het wetsvoorstel Wijziging van het Wetboek van Strafrecht en enige andere wetten in verband met de wijziging van de vervroegde invrijheidstelling in een voorwaardelijke invrijheidstelling (30513).

(Zie vergadering van 13 november 2007.)

De beraadslaging wordt hervat.

De voorzitter: Ik breng de Kamer in herinnering dat de behandeling van dit wetsvoorstel op 13 november jongstleden na antwoord van de regering in eerste termijn is geschorst.

**

*N

Mevrouw Broekers-Knol (VVD): Mevrouw de voorzitter. Tijdens de plenaire behandeling van dit wetsvoorstel twee weken geleden, is er discussie ontstaan over het overgangsrecht volgens artikel VI, lid 2. De VVD-fractie heeft zich buiten die discussie gehouden, omdat zij van mening is dat het een alleszins redelijk overgangsrecht is. Dit is echter niet het belangrijkste argument, het belangrijkste argument is dat naar de mening van mijn fractie geen inbreuk wordt gemaakt op het legaliteitsbeginsel van artikel 7 EVRM en artikel 1 van het Wetboek van Strafrecht.

Waarom wordt er naar onze mening daarop geen inbreuk gemaakt? Wij moeten verschil maken tussen de straf en de tenuitvoerlegging daarvan. Nulla poena sine praevia lege poenali, dat klopt, dat is juist. Dit geldt voor de op te leggen straf. Dus je kunt geen zes jaar gevangenisstraf opleggen als er slechts vier jaar op het strafbare feit is gesteld. De vervroegde invrijheidstelling betreft de tenuitvoerlegging. Vervroegde invrijheidstelling is geen absoluut recht. Ik zal hier een voorbeeld van geven dat zich nog niet zo lang geleden heeft afgespeeld.

Ik spreek over 2005 en de Amstelveense moordzaak. Degene die daarvoor veroordeeld was, zou recht hebben op vervroegde invrijheidstelling nadat tweederde van de straf erop zat. Het Openbaar Ministerie wilde daar geen verzoek toe indienen, want daarvoor was de persoon te gevaarlijk. Uiteindelijk heeft de veroordeelde wel vervroegde invrijheidstelling gekregen, omdat hij bereid was om de vindplaats van het lichaam van het vermoorde meisje bekend te maken. Dat was voor de ouders van het vermoorde meisje ongelooflijk belangrijk. Zij wilden het lichaam van hun dochter vinden. Omdat de veroordeelde een vervroegde invrijheidstelling wilde en daarom bereid was om te zeggen waar het lichaam van het meisje was, heeft het OM ervoor gezorgd dat de vervroegde invrijheidstelling kon plaatsvinden. Er is dus voldaan aan een bijzondere voorwaarde, want als hij de vindplaats niet bekend had gemaakt, was er geen vervroegde invrijheidstelling gevolgd.

Volgens het wetsvoorstel wordt de vervroegde invrijheidstelling verleend onder de algemene voorwaarde dat de veroordeelde zich gedurende de proeftijd niet schuldig maakt aan een strafbaar feit. Geldt die algemene voorwaarde niet voor ons allemaal? Wij leven in vrijheid zo lang wij ons niet schuldig maken aan een strafbaar feit en daarvoor veroordeeld worden. Het verschil met de veroordeelde die onder de algemene voorwaarde in vrijheid gesteld wordt, is dat wanneer de veroordeelde zich schuldig maakt aan een strafbaar feit, hij direct weer in detentie geplaatst kan worden om de oorspronkelijke straf uit te zitten, althans als er sprake was van voorwaardelijke invrijheidstelling. Voor het overige leven wij allen met de algemene voorwaarde.

Nogmaals, wij hebben het over de tenuitvoerlegging. De voorwaardelijke invrijheidstelling wordt beheerst door het regiem voorwaardelijke invrijheidstelling tenzij Het is dus niet zo dat de gedetineerden die onder het nieuwe regiem komen te vallen, zich opeens heel anders moeten gaan gedragen om voor voorwaardelijke invrijheidstelling in aanmerking te komen. Goed gedrag is niet per se een voorwaarde. Dit heeft de minister in de memorie van toelichting geschreven en dat is ook hier aan de orde geweest.

Omgekeerd geldt onder het huidige regiem van de vervroegde invrijheidstelling dat bijzonder ernstig wangedrag een vervroegde invrijheidstelling verhindert. In de fout gaan tijdens de te verwachte voorwaardelijke invrijheidstelling betekent ook niet dat per se de voorwaardelijke invrijheidstelling

wordt ingetrokken. Kortom, de voorwaardelijke invrijheidstelling van het wetsvoorstel kent een soepel regiem.

Het doel van het wetsvoorstel is om recidieven te voorkomen en de samenleving te beschermen. Die mogelijkheid biedt het wetsvoorstel ook voor degenen die onder artikel VI, lid 2 vallen, namelijk degenen waarvan de tenuitvoerlegging van de vrijheidsstraf vijf jaar na inwerkingtreding van de wet nog gaande is. Dit zijn dus degenen die ernstige misdrijven hebben gepleegd. Met de voorwaardelijke invrijheidstelling kan eraan gewerkt worden dat recidive ook voor die ernstige gevallen zo veel mogelijk wordt voorkomen, bijvoorbeeld door bijzondere voorwaarden te stellen als het volgen van een cursus, een alcoholverbod, e.d. De invrijheidstelling kan dus plaatsvinden, maar daar kunnen dan voorwaarden aan gesteld worden. De algemene voorwaarde geldt sowieso en eventueel kunnen bijzonder voorwaarden worden gesteld. Daar is het om begonnen: recidieven voorkomen ten behoeve van een veiliger samenleving.

De heer Kox (SP): Als ik het betoog van mevrouw Broekers volg, vraag ik me af waarom er dan nog overgangsrecht is. Dat is dan toch niet nodig? Het gaat niet over de straf, maar over de tenuitvoerlegging van de straf. De argumenten dat er te weinig cellen zouden zijn, is weggevallen, schrijft de minister. Kunnen wij het overgangsrecht dan niet schrappen? Zou dit dan niet meer, eerlijker en rechtszekerder zijn?

Mevrouw Broekers-Knol (VVD): Ik vind de argumentatie van de minister in de brief van 19 november jongstleden heel redelijk, namelijk dat anders het wetsvoorstel onmiddellijke werking zal hebben en dit geldt ook voor de reden dat hij ervoor heeft gekozen om dat niet te doen.

De heer Kox (SP): De aanvankelijke overweging was dat er te weinig cellen zouden zijn. Dit argument is vervallen. Wat blijft er dan nog over van de argumentatie om voor overgangsrecht te kiezen?

Mevrouw Broekers-Knol (VVD): Als de heer Kox vraagt wat ik zou willen, is het antwoord dat overgangsrecht in de visie van mijn fractie niet eens nodig zou zijn geweest gelet op het verschil tussen straf en tenuitvoerlegging.

Mijn fractie is het eens met de brief van de minister en met hetgeen hij eerder hier mondeling naar voren heeft gebracht, namelijk dat er geen strijd is met artikel 7 EVRM en artikel 1 Wetboek van Strafrecht omdat het de tenuitvoerlegging betreft. Ik heb al eerder in een interruptie gezegd en ik herhaal vanaf deze plaats dat de VVD-fractie dit wetsvoorstel steunt.

*N

De heer Franken (CDA): Mevrouw de voorzitter. Ik dank de minister voor zijn antwoord in eerste

termijn en de uitgebreide brief die hij aan de Kamer heeft gezonden. Wij kunnen nu de tweede termijn afronden. Ik wil die termijn beginnen met de opmerking dat de CDA-fractie graag akkoord gaat met de hoofdlijn van het wetsvoorstel. Ik ben hier tijdens de eerste ronde al vrij diep op ingegaan, maar ik wil het hier nog eens herhalen. Wij vinden dit een belangrijk punt: van vervroegd naar voorwaardelijk is een grote vooruitgang.

Daarnaast hebben wij drie onderwerpen ter sprake gebracht. In de eerste plaats de praktische knelpunten bij de tenuitvoerlegging van de voorwaardelijke invrijheidstellingen, de nieuwe strafmodaliteit, voor wat betreft toezicht, penitentiaal programma, enz. De minister heeft hier uitgebreid op geantwoord en ik dank hem daarvoor.

Ten tweede de procedure voor het incidenteel versneld ontslag dat aan het wetsvoorstel wordt gehangen in artikel 15, 11. Daarover zijn toezeggingen gedaan waarvoor wij erkentelijk zijn. Hier is duidelijk iets recht getrokken om de parlementaire controle effectief te doen zijn.

Het derde punt heeft betrekking op het overgangsrecht en daar zijn wij nog niet helemaal uit de problemen. Er zijn gestraften die na vijf jaar nadat de wet in werking is getreden, nog niet tweederde van hun straftijd hebben uitgezeten. Bij het bereiken van die termijn worden zij niet meer zoals de heer Rummelink dit noemt -- en deze gerespecteerde schrijver mag ik hier toch ook wel citeren -- volautomatisch geheel in vrijheid gesteld, maar zij komen voor het resterende deel van eenderde onder het regiem van de voorwaardelijke veroordeling.

Daarbij kunnen, in tegenstelling tot hetgeen nu het geval is, bijzondere voorwaarden worden opgelegd bij overtreding. Is hier sprake van verzwaring van de straf na de uitspraak van de rechter? De rechter heeft hiermee immers bij de strafoplegging geen rekening kunnen houden. De minister beweert dat dit niet het geval is, omdat de wijziging de uitvoering, de executie, "the enforcement" van de reeds opgelegde straf betreft en de wijziging binnen het vastgelegde strafmaximum blijft. Daarover gaat ook de geciteerde jurisprudentie. Als de veroordeelde zich maar netjes gedraagt, gebeurt er niets. De veroordeelde heeft het dus in eigen hand.

Mijn fractie is, overigens met de Raad van State, van mening dat er wel sprake is van verzwaring. Bij straffen valt namelijk te onderscheiden tussen de strafsoort -- gevangenis, geldboete enzovoort --, de strafmaat -- de hoogte van de boete en de duur van de straf -- en de strafmodaliteit. De strafmodaliteit is de wijze waarop de straf ten uitvoer wordt gelegd, al dan niet geheel of gedeeltelijk voorwaardelijk. Deze strafmodaliteit als onderdeel van de straf verandert na de uitspraak. En die verandering valt mijns inziens onder "sentencing".

Er is sprake van "la peine", want in plaats van de volautomatische invrijheidstelling kunnen nu aan de veroordeelde beperkende voorwaarden worden opgelegd die de rechter ten tijde van de uitspraak niet heeft kunnen voorzien. Er komt de

veroordeelde iets boven het hoofd te hangen en daarmee verandert de oplegging van de straf. Het gaat dus niet om een verandering van het regime of van de tenuitvoerlegging, maar om een verandering van de straf. Daarom is artikel 7, eerst lid, tweede zinsnede wel aan de orde. Het gaat om de wijze van tenuitvoerlegging die voor de rechter bij de bepaling van de sanctie van invloed kon zijn op de straftoemeting.

Rechters rekenen altijd met bruto en netto termijnen en de netto termijn is dan de periode die de veroordeelde werkelijk moet uitzitten. Een rechter zal een lagere straf opleggen als er geen volautomatische invrijheidstelling plaatsvindt, want de kans op herroeping en daarmee een langere detentieperiode wordt na de invoering van het wetsvoorstel groter. Ik ben erg benieuwd naar het oordeel van de minister over deze redenering. Wij mogen dus verwachten dat na de invoering van het wetsvoorstel de onvoorwaardelijke straffen omlaag zullen gaan.

Het komt mijn fractie voor dat dit wetsvoorstel in het geval van de groep van lang gedetineerden in strijd kan zijn met het rechtszekerheidsbeginsel. Ik verwijs daarbij vooral naar de zaak Gabbari Moreno versus Spanje. Ik stel het op prijs de reactie van de minister op deze argumentatie te mogen vernemen.

*N

Mevrouw Böhler (GroenLinks): Voorzitter. Zoals in eerste termijn spreek ik mede namens de fractie van de PvdD.

Ik bedank de minister voor de beantwoording van de vragen.

Voordat ik inga op de bezwaren van mijn fractie tegen het wetsvoorstel, ga ik kort in op de casus die de woordvoerder van de VVD-fractie, mevrouw Broekers-Knol, noemde: een moordzaak waarbij een voorwaarde zou zijn gesteld. Haar voorstelling van zaken is gedeeltelijk juist. De officier van justitie in deze zaak zei namelijk tegen de verdachte: als u mij niet vertelt waar het lichaam ligt, dan zult u niet vrijkomen. Het is de vraag of het daadwerkelijk zo zou zijn gegaan als de gevangene voet bij stuk had gehouden en deze informatie niet had gegeven.

De vorige sprekers zeiden terecht dat de discussie draait om de vraag of de overgangsbepaling een executiebepaling is die niet valt onder artikel 7 EVRM of om de vraag of het een verzwarende bepaling van de straf is die wel onder de bescherming van dit artikel valt. De argumentatie van de minister in de brief van 19 november heeft mijn fractie niet overtuigd, zeker niet op het punt van artikel 7 EVRM. Ik zal de bezwaren van mijn fractie kort samenvatten en proberen om daarbij niet in Straatsburgse casuïstiek te vervallen. Het risico is altijd aanwezig dat juristen elkaar met jurisprudentie om de oren slaan, maar ik zal dat proberen te vermijden.

De opsomming van de uitspraken in de brief van de minister komt mij wel heel selectief voor. De minister noemt namelijk geen uitspraken die

relevant zijn voor mijn opvatting dat het om een straf gaat en niet om een executiemaatregel. De uitspraak in de zaak Gabbari Moreno versus Spanje is al genoemd, maar daar kun je zeker nog andere uitspraken aan toevoegen, bijvoorbeeld Jamil versus Frankrijk en Kafkaris versus . Dat de minister dat heeft gedaan, is jammer, omdat hij de Kamer natuurlijk zo moet informeren dat wij over een breed spectrum aan uitspraken kunnen discussiëren.

De minister houdt met een aantal aspecten onvoldoende rekening in zijn argumentatie. Zo moet je je heel goed beseffen dat het hof in Straatsburg geen wetten toetst in het algemeen. Straatsburg doet uitspraak in individuele zaken. Straatsburg zegt dus niet dat een bepaalde wet in strijd is met een bepaald artikel van het EVRM, maar beoordeelt bijvoorbeeld of in een individuele zaak sprake is van schending van artikel 7.

Dit onderscheid is belangrijk, zeker als de minister mij er alsnog van wil overtuigen dat het wetsvoorstel geen schending van artikel 7 mogelijk maakt. De minister moet mij er dan namelijk ook van overtuigen dat het risico daarop afwezig is. Met andere woorden: in alle mogelijke gevallen moet de minister ervan uit kunnen gaan dat er geen schending kan worden geconstateerd. Dat is volgens mijn fractie niet het geval.

Bij het onderscheid tussen een executiemaatregel en een straf is ook in het licht van de Straatsburgse jurisprudentie de vraag van belang of het gaat om een algemene, voor iedereen gelijk toegepaste regeling in het detentieregime. Ik denk dan aan de mogelijkheid dat het detentieregime generiek wordt verzwaard, bijvoorbeeld door twee mensen in plaats van één op een cel te plaatsen. Die verzwarende regeling geldt voor iedereen en dan is het Straatsburgse hof zeker minder snel geneigd om te spreken over een "penalty". In dat geval gaat het immers niet om een individueel opgelegde straf die verband houdt met een gedraging van een individu.

Het wetsvoorstel bevat wel degelijk de mogelijkheid om op basis van een individuele zaak bijzondere maatregelen op te leggen die verband houden met een individu en strafbare gedragingen uit het verleden. Bij dit soort individuele strafopleggingen of strafmaatregelen is er veel sneller sprake van een "penalty" in de zin van artikel 7. Overigens moet dan ook de vraag worden beantwoord hoe zwaar het is. Het is heel belangrijk om onderscheid te maken tussen een voor iedereen geldende detentiemaatregel en het individueel opleggen van maatregelen, met in het achterhoofd de individuele aspecten van de zaak.

De voorgaande spreker is al uitvoerig ingegaan op het gegeven dat de rechter op dit moment rekening houdt met het verschil tussen de bruto en de netto straf. Als iemand een gevangenisstraf van twaalf jaar krijgt opgelegd, weet de rechter dat die verdachte acht jaar moet zitten. Dat het zo gaat, zal iedere rechter beamen. Dat betekent echter wel dat het mogelijk is dat er een lagere straf zou zijn opgelegd als de rechter rekening had kunnen houden met het nieuwe

regime. De rechter zou dan immers hebben geweten dat de verdachte/veroordeelde niet automatisch na die acht jaar vrijkomt.

Er zijn nog twee onderwerpen waar de minister in zijn brief helaas niets over heeft gezegd. In eerste termijn is een hele discussie gevoerd over de ratio achter het advies van de Raad van State. Ik kreeg de indruk dat de minister deze Kamer ervan probeerde te overtuigen, het advies over de overgangsbepaling niet te zien in het licht van artikel 7. Ik kan het advies echter niet anders lezen dan dat het gegeven is in het licht van artikel 7 EVRM en artikel 1 Wetboek van Strafrecht. Ik had mij graag laten overtuigen van het tegendeel, maar de minister zwijgt daarover in zijn brief.

Verder legt de minister in zijn brief nog wel uit hoe de overgangstermijn van vijf jaar tot stand is gekomen, maar zegt hij niets over de vraag of er wellicht sprake is van problemen met artikel 14 van het EVRM, gekoppeld aan artikel 7. Dat betreft het discriminatieverbod. Is het mogelijk te zeggen: iemand die vier jaar na de invoering nog vastzit, valt onder het oude regime en iemand die vijf jaar na dato nog vastzit, valt onder het nieuwe regime? Is er dan geen sprake van discriminatie op basis van onduidelijke feiten? Misschien kan de minister daar in tweede termijn nog iets over zeggen.

Voor mijn fractie komt het uiteindelijk op het volgende neer. De nieuwe wet heeft voor bepaalde gevallen terugwerkende kracht, dat staat vast. Naar mijn mening bestaat er in elk geval het risico dat in bepaalde individuele gevallen sprake is van schending van artikel 7, namelijk als de bijzondere maatregel die opgelegd wordt zo zwaar is dat sprake is van een straf. Dat risico weegt mijn fractie af tegen de voordelen die de minister überhaupt ziet in een overgangsregeling. Daarmee kom ik op mijn slotvraag: waarom houdt de minister vast aan een bepaling waaraan in elk geval het risico kleeft van schending van artikel 7 in individuele gevallen en die verder niets toevoegt aan de ratio van de nieuwe wet? Uiteraard wacht ik met belangstelling de antwoorden van de minister af.

*N

De heer Holdijk (SGP): Voorzitter. In deze tweede termijn past ook mij, namens de fracties die ik in eerste termijn vertegenwoordigde, dank aan de minister voor de wijze waarop hij op mijn opmerkingen is ingegaan. Als het debat niet had geleid tot het verschijnen van een brief van de hand van de minister, gedateerd 19 november 2007, over het overgangsrecht, dan had ik daarover nu niet gesproken. In eerste termijn heb ik daar immers ook niet over gesproken. Ik meen mij te herinneren dat het punt ook in de schriftelijke voorbereiding niet prominent aan de orde is geweest. Het lijkt mij in elk geval gepast om nu toch een enkele opmerking namens onze fracties over de verschenen brief te maken.

Ik merkte al op dat onze fracties geen discussiepunt maakten van het overgangsrecht. Het is echter wel goed dat de regering bij brief op het

onderwerp heeft gereageerd, gegeven de discussie die hier ontstaan is. Het gaat tenslotte om het legaliteitsbeginsel en om de principes van de strafrechtspleging. Het is meer dan de moeite waarde om daaraan aandacht te besteden. Als ik het goed heb begrepen, dan zal het overgangsrecht met name consequenties kunnen hebben voor een heel klein aantal zeer ernstige zaken. Het gaat dan om zeer zware veroordelingen en straffen die na 2013 ten minste nog vijf jaar beslaan. De vraag die bij onze fracties rijst, is of het wenselijk geacht moet worden dat na een vervroegde invrijheidstelling van deze categorie veroordeelden geen algemene of bijzondere voorwaarden gesteld zouden kunnen worden voor een terugkeer naar de samenleving. Met name over die algemene voorwaarde, die op zich normaal is en vaak voorkomt, heb ik mij afgevraagd op welke manier die als strafverzwarende omstandigheid kan worden gezien. Mevrouw Broekers-Knol merkte terecht op dat het niet gaat om een bijzondere voorwaarde maar om een algemene plicht van iedere burger om zich van het plegen van strafbare feiten te onthouden. Onze fracties zien niet in hoe een en ander een strafverzwarende omstandigheid kan behelzen. Misschien kan de minister daar in zijn antwoord op ingaan?

Op pagina 6 van de brief betreft de minister in zijn conclusie over artikel 1 Wetboek van Strafrecht de stelling dat als totaal geen overgangsbepaling was opgenomen zoals nu in artikel VI is gebeurd, het wetsvoorstel bij aanvaarding en inwerkingtreding onmiddellijke werking had gehad. Als die stelling juist is en onderschreven wordt door de andere woordvoerders, dan is de vraag in hoeverre via het overgangsrecht een beperking van die onmiddellijke werking strafverzwarend kan zijn. Ik heb natuurlijk gezien dat de overgangsregeling getroffen is om te voorkomen dat de instanties die de wettelijke regeling moeten uitvoeren, geconfronteerd worden met grote aantallen voorwaardelijk in vrijheid gestelden. Dat is een praktisch argument dat op zich voldoende reden is voor een overgangsregeling. Het is echter ook niet meer dan dat.

Ik heb hiermee een enkele vraag en een enkele opmerking over de brief, met name over het overgangsrecht, in het midden gelegd. Onze fracties zijn erg benieuwd naar de reactie van de minister in tweede termijn, als ik de brief als de eerste termijn mag beschouwen, zowel op mijn vragen als op die van andere woordvoerders.

Mevrouw Tan (PvdA): Voorzitter. De fractie van de PvdA dankt de minister voor zijn beantwoording en zijn brief. Ik herhaal en benadruk dat mijn fractie in hoofdlijnen het doel en de opzet van dit wetsvoorstel steunt. Het is evenwel de taak van de Eerste Kamer om te toetsen in juridische zin en op de uitvoering. Ik wil in dat verband wat zeggen over de kwestie van het overgangsrecht. In tegenstelling tot de andere sprekers maak ik nog een enkele opmerking over de uitvoering.

Wat betreft die bepaling en de brief daarover sluit ik mij aan bij het betoog van de woordvoerder van de CDA-fractie. De minister betoogt dat het gaat om een wijze van tenuitvoerlegging en dat daarom artikel 7 van het EVRM niet aan de orde is. Ook de PvdA-fractie vraagt zich echter af of deze kwestie bij de bepaling van de sanctie van invloed zal zijn op de straftoemeting. De bruto/nettoterminen zijn daarbij genoemd. Wij sluiten ons aan bij de vraag aan de minister om daar nog eens met nadruk op in te gaan.

Er is gezegd dat de veroordeelde het in eigen hand heeft, omdat er niets gebeurt als hij zich maar netjes gedraagt. In eerste termijn hebben wij al aangegeven dat wij dit argument niet helemaal begrijpen, in de context van de vragen over het principe van de rechtszekerheid, waarmee dit artikel op gespannen voet komt te staan. Daarnaast sluiten wij ons aan bij de vraag van de fractie van GroenLinks of de minister nog eens wil uiteenzetten hoe hij aankijkt tegen het advies van de Raad van State over dit onderdeel. Wat zouden naar de mening van de minister de juridische consequenties zijn als de overgangsbepaling geen onderdeel meer uitmaakte van dit wetsvoorstel?

Dan kom ik op de uitvoering. De minister heeft een duidelijk antwoord gegeven op onze vragen over het budget dat de reclassering ter beschikking krijgt voor het toezicht op de voorwaardelijke invrijheidstelling. Niettemin begrijpen wij dat er bij de reclasseringsinstellingen nog steeds vragen leven over de toereikendheid van de budgetten. Bij de behandeling van de begroting van Justitie in de Tweede Kamer wordt daarover nog een discussie gevoerd. Het past de Eerste Kamer niet, daarop vooruit te lopen. Bij de behandeling van de begroting van Justitie in de Eerste Kamer zullen wij daarop terugkomen en bezien of het beschikbare budget toereikend is voor de reclasseringsinstellingen. Ook zullen wij dan bezien wat de stand van zaken is, kwantitatief en kwalitatief, rond de uitvoering van het toezicht.

Wij hebben in de beantwoording van de minister geen reactie aangetroffen op de vraag over de invulling van de bezuinigingstaakstelling door de reclassering. De staatssecretaris had gezegd dat die bezuiniging niet ten koste mocht gaan van de kwaliteit van het toezicht, maar dat deze geconcentreerd moest zijn op registratie en verantwoording, terwijl uit de rapporten bleek dat de tekortkomingen in de kwaliteit van het toezicht te maken hadden met een gebrek aan interne controle en monitoring van de effectiviteit van de resultaten. Graag krijg ik daarop nog antwoord.

Dit zijn vragen die uiteraard ook zullen terugkomen bij de begrotingsbehandeling. Het meest springende punt voor ons op dit moment is de beantwoording van de minister van de vragen over rechtszekerheid en het overgangsrecht. Wij zien die antwoorden met belangstelling tegemoet.

*N

De heer Kox (SP): Voorzitter. Dit is een goed wetsvoorstel, daarover is iedereen in deze Kamer het eens. Het zou dus niet moeten kunnen gebeuren dat dit wetsvoorstel op enig moment sneuvelt. Dat zou niet goed zijn. Tegelijkertijd zou het ook niet goed zijn als deze Kamer het met deze minister op een akkoordje gooide, in de trant van: wij hebben het allemaal wel erg laat gezien, dus laat het nu maar doorgaan. Wij hebben het immers gezien. Hadden wij het de dag na de stemmingen gezien, dan zouden wij hebben gezegd: dom van ons, maar het is gebeurd. Wij zien het echter de dag van tevoren, en dan vind ik dat deze Kamer het niet kan maken om te zeggen: wij doen net of wij het niet gezien hebben, of wij duiden het minder zwaar. Dat probleem moeten wij oplossen, en volgens mij kunnen wij dat in dit land ook goed oplossen. Ik kom daar straks nog even op terug.

Laat ik beginnen met de minister bedanken voor zijn uitgebreide antwoord. Het is grappig dat hij over een onderwerp waarover niets is gezegd, tien pagina's kan produceren. En dan is dit nog maar een samenvatting van wat de minister had kunnen produceren. Sommige afgevaardigden hebben ook gezegd dat hij er nog andere arresten bij had kunnen noemen, die het beeld nog weer wat hadden genuanceerd. Het blijft echter interessant dat eigenlijk alleen in de eerste fase van de behandeling van het wetsvoorstel door de Raad van State een opmerking over de kwestie is gemaakt. Dit was een heel nadrukkelijke opmerking: schrap het maar. De regering heeft hier niet op geantwoord en de Tweede Kamer heeft zich er niet druk over gemaakt. Alle wijsheid in deze Kamer bij elkaar heeft zich er vervolgens evenmin druk om gemaakt. Nu, bij het sluiten van de markt, krijgen wij tien pagina's uitleg, die zeker relevant te noemen zijn. Dank dus voor het antwoord. Wij werden er bijna door overtuigd, maar bijna is niet helemaal, en niet helemaal is niet. Wij hadden het idee dat er in de drang bij de minister om uit te leggen dat wij het toch maar moesten laten doorgaan, ietwat selectief gewinkeld is. De minister schudt van nee, dus dat neem ik terug, want hij gaat daarover. Laat ik dan zeggen dat ik de indruk kreeg dat er selectief gewinkeld was, omdat ik mij ook uitspraken had laten voorleggen, waaruit een ander beeld naar voren kwam.

Waarom is de argumentatie van de minister op het punt van het overgangsrecht voor mijn fractie niet overtuigend? Want dat is het enige waarover wij spreken. Welnu, er is niets mis met het recht van de wetgever om een wet aan te passen en vervroegde vrijlating te veranderen in voorwaardelijke vrijlating. Wij kunnen redeneren dat wij destijds nooit de vervroegde invrijheidstelling hadden moeten bedenken, maar goed, daarvoor waren anderen verantwoordelijk. Wat echter niet kan is dat de minister gewoon 10% van de gedetineerden in een achtergestelde positie plaatst. Zij zijn de dupe, los van alle juristerij. Zij blijven langer onder hun veroordeling vallen. De heer Franken heeft al gewezen op het volautomatisme dat nu bestaat. Daarvan maken deze mensen geen gebruik meer. Je kunt hoog en

laag springen en er elke geleerde bij halen, maar ieder normaal mens zal constateren dat wij het nu anders gaan doen en een verzwarende oplegging aan een deel van de gedetineerden. Wij moeten ervoor oppassen dat er niet iets over ons komt in de trant van: zij hebben het er ook wel naar gemaakt, want het zijn echte boeven; zij moeten nog minstens vijf jaar zitten. Ook echte boeven hebben immers recht op echte rechtsbescherming. En zij hebben echt recht op echte rechtszekerheid. Ik vind dat wij ons niet moeten laten gaan in de trant van: als zij er de dupe van zijn, is het beter dat het hen treft dan dat het een eenvoudige fietsendief had getroffen. Zo hoort het niet te zijn.

Ik denk dat wij moeten vaststellen dat er sprake is van strafverzwarende en van een bepaalde mate van willekeur: waarom deze mensen wel en de anderen niet? Ik vind dat de korte duur van het overgangsrecht niet sterk onderbouwd is, te meer omdat de aanvankelijke argumenten zijn weggevallen. Daarom vroeg ik ook aan mevrouw Broekers of wij eigenlijk wel een overgangsrecht moesten hebben. Zij is wat dat betreft rechtlijniger dan de minister, omdat zij vindt dat wij dit eigenlijk niet moeten doen.

De reactie van de minister in zijn brief is spitsvondig en goed gevonden. Je zou ermee weg kunnen komen, als wij deze wet hadden aangenomen en ons vervolgens hadden moeten verdedigen. Dan hadden wij kunnen zeggen dat wij dachten dat het allemaal mocht. Wij zijn echter nog niet in het stadium waarin wij moeten uitleggen waarom wij iets gedaan hebben, want wij zitten nog in het stadium dat wij iets moeten gaan doen. Spitsvondigheid past dan de wetgever niet. De wetgever moet doen wat hij goed vindt. Volgens mij is er -- met uitzondering van de VVD-fractie -- overeenstemming over dat dit niet goed is. Daarom verzoek ik de minister, de mogelijkheid te overwegen om dit goede wetsvoorstel boven tafel te houden en zo snel mogelijk ingevoerd te krijgen, maar daarbij te overwegen of hij deze Kamer een novelle zou kunnen voorleggen waarin deze ene ongerechtigheid die het wetsvoorstel aantast, verwijderd wordt. Ik denk dat ook de Tweede Kamer, als zij wordt gewezen op wat hierin fout is, daarmee geen problemen zal hebben. Graag ontvang ik een reactie van de minister in tweede termijn op die mogelijkheid, die wij in dit land per slot van rekening hebben, om fouten die geconstateerd worden, weg te werken.

*N

Minister Hirsch Ballin: Voorzitter. Wij bespreken een belangrijk wetsvoorstel. Vanuit uw Kamer is ook in eerste termijn naar voren gebracht dat een zeer groot deel van uw Kamer al 21 jaar naar dit wetsvoorstel verlangt. Ik voel dat met u mee. Ik hoop dan ook dat ik uw Kamer in meerderheid kan overtuigen dat dit een goed wetsvoorstel is. De heer Kox heeft net gezegd dat hij het wetsvoorstel zo mooi vindt dat hij hoopt dat ik met een novelle zal komen, ongeacht of ik ervan overtuigd ben of die nodig is. Ik kan aan dat verlangen moeilijk

voldoen. Dat zal de heer Kox vast ook wel meevoelen. Iedereen die ons constitutionele bestel kent en liefheeft, weet dat voor de totstandkoming van een wet de instemming nodig is van de regering en van beide Kamers der Staten-Generaal. Ik hoop uiteraard dat die instemming ook van uw Kamer wordt verkregen.

Ik hoop dat ik hiermee ook duidelijk heb gemaakt dat ik geen noodzaak zie om met een novelle te komen op het punt dat in tweede termijn naar voren is gebracht. Ik hoop dat ik de fracties die op dit punt nog niet overtuigd zijn alsnog kan overtuigen. Ik meen dat het van belang is om nog iets preciezer te kijken naar wat er speelt bij de bedenkingen die naar voren zijn gebracht.

Ik stel nogmaals voorop dat ik de onderliggende gedachte vanuit uw Kamer ten volle onderschrijf, namelijk dat het onwenselijk is dat wanneer tweederde van de straf om is zonder meer het laatste derde deel verdwijnt. Ik teken hierbij wel aan dat dit geen absoluut recht is. Ook in de huidige tekst van artikel 15a zijn er mogelijkheden voorzien waarin desalniettemin de gehele straf moet worden uitgezeten. Ik kom hierop straks nog terug, omdat dit ook een van de onderdelen is in de argumentatie. Het is maatschappelijk van belang ons te realiseren dat mensen tot een langdurige gevangenisstraf zijn veroordeeld. Als wij spreken over de vijfjaarstermijn gaat het om ongeveer achtenhalf jaar of langer, soms veel langer. Het is van belang dat er zo snel mogelijk een einde komt aan de situatie waarin zonder voorwaarden, gericht op het voorkomen van herhaling, de straf vervroegd wordt beëindigd.

De heer Kox (SP): Dat de vervroegde invrijheidsstelling niet een automatisme is in de zin dat geen goed gedrag vooraf ertoe kan leiden dat men niet vervroegd in vrijheid wordt gesteld was zo en blijft zo. Daarin verandert niets. Wat verandert is dat men in vrijheid is gesteld als men vervroegd in vrijheid wordt gesteld. De minister heeft dit argument aangehaald, maar hierover is geen verschil van mening met deze Kamer. In vrijheid gesteld is in vrijheid gesteld, een volautomatisme zoals sommige geleerden zeggen, een automatisme zoals alle rechters in het land denken.

Minister Hirsch Ballin: Ik begrijp heel goed wat de heer Kox naar voren brengt. Dit is overigens een reden te meer om hierin geen strafverzwarende te zien.

Misschien is het goed om op de verschillende onderdelen van de argumentatie in te gaan, te beginnen met wat mevrouw Broekers-Knol naar voren heeft gebracht. Ik kan haar betoog volledig onderschrijven, haar conclusie dus ook dat het wetsvoorstel zoals het er ligt goed is en dat het wenselijk is dat het spoedig wet wordt. Terecht heeft zij ook opgemerkt dat de vervroegde invrijheidsstelling geen absoluut recht is en dat het dus ook niet betekenisloos is dat de rechter de straf uitspreekt op het volle aantal jaren of maanden dat daarvoor wordt gesteld.

Ik verbind hieraan een punt dat naar voren kwam in het betoog van de heer Franken en dat de kwestie raakt of wij hier te maken hebben met een strafverzwaring of niet. Dat is niet het geval. Ook volgens het wetsvoorstel zoals het er ligt wordt de veroordeelde tot vrijheidsstraf voorwaardelijk in vrijheid gesteld wanneer tweederde van de straf gepasseerd is. In de regel van invrijheidsstelling na tweederde van de straf komt geen verandering. Dit raakt aan het punt dat de heer Kox zo-even terecht ook naar voren bracht.

Wat verandert, is dat die regel van invrijheidsstelling na tweederde van de straf verbonden wordt met voorwaarden, gericht op het voorkomen van recidive. De algemene voorwaarde die wordt gesteld in de wet is er een waarvan sommigen misschien zullen zeggen dat het toch vanzelf spreekt dat men niet meer strafbare feiten mag begaan. Wat erbij komt, is geen strafverzwaring maar betekent dat degene die na tweederde van de straf een strafbaar feit begaat deswege geconfronteerd wordt met een reactie die ook omvat dat het strafrestant alsnog ten uitvoer kan worden gelegd. Dat is dus gerelateerd aan het gedrag van de betrokkene. Men kan toch werkelijk niet beweren dat wij een strafverzwarend regime invoeren dat niets verandert aan de basissituatie van invrijheidsstelling na tweederde van de straf en dat een voorwaarde daaraan stelt, gericht op het tegengaan van recidive.

De heer Kox (SP): Het laatste wat ik zou willen, is de minister over dit goede wetsvoorstel een vervelend gevoel bezorgen. Het wetsvoorstel wordt hier gesteund. De minister moet ons niet proberen te overtuigen dat het wetsvoorstel goed is. Daarover zijn wij het allemaal eens en daarover hadden wij het misschien 21 jaar geleden al eens moeten zijn. Het feit is dat het niet voor zichzelf sprak. Aan de vervroegde invrijheidsstelling wordt het woord "voorwaardelijk" toegevoegd. Ik kan niet in de ziel van de minister kijken, maar hij kan toch niet zeggen dat wij op dit punt onzin beweren. Wij veranderen de wet toch juist omdat de nieuwe wet een andere wet is dan de vorige wet? Daar is niets mis mee, behalve dat dit voor 10% van de gedetineerden -- de grootste boeven, die het ernaar hebben gemaakt -- discriminerend uitpakt. Dat zouden wij niet moeten willen. Dat is volgens mij het enige verschil van mening.

Minister Hirsch Ballin: Ik had ook uit het betoog van de heer Kox in eerste termijn al begrepen dat wij de hoofdlijn, de maatschappelijke doelstelling en dergelijke, volledig delen. Wel neem ik afstand van de gedachte dat wij degenen die de heer Kox net omschreef als "de grootste boeven" discrimineren. Wat wij hen "aandoen" is dat, terwijl de hoofdregel blijft bestaan van invrijheidsstelling na tweederde van het uitzitten van de straf, de algemene voorwaarde wordt nagekomen dat de veroordeelde zich niet schuldig maakt aan een nieuw strafbaar feit en de eventuele bijzondere voorwaarde -- met eveneens een doelstelling van het voorkomen van recidive en het bevorderen van resocialisatie. Dat is

wat wij de grootste boeven, in de woorden van de heer Kox, aandoen. Ik kan daarin geen discriminatie zien. Dit is wel een wenselijke en urgente verandering in de wetgeving. Het is niet in strijd met artikel 7 EVRM of artikel 1 van de Grondwet en het is geen aantasting van de rechtszekerheid, want iedereen heeft het zelf in de hand om te doen wat nodig is en dat is in dit geval niet opnieuw strafbare feiten begaan.

De heer Franken (CDA): Wat vindt de minister ervan dat de rechter niet wist dat er andere voorwaarden konden worden opgelegd op het moment dat hij de sanctie toedeelde?

Minister Hirsch Ballin: Dat is niet ongewoon. Ook bij andere wetsvoorstellen kan spelen dat bijvoorbeeld bij het detentieregime of bij de verlenging van de ter beschikking stelling een vervolg aan de geschiedenis wordt gegeven door de wetgeving. Ik denk dat het belangrijk is dat de hoofdregel blijft bestaan van invrijheidsstelling na ommekomst van tweederde van de straf. De vrees dat de rechters ertoe zullen overgaan om lichter te straffen zodra zij weten dat de vervroegde invrijheidsstelling plaatsmaakt voor de voorwaardelijke invrijheidsstelling, kan ik niet delen. Het is goed dat het hier eens wordt uitgesproken, want dan kunnen wij dat uitdrukkelijk weerspreken. Ik heb de memorie van toelichting van mijn voorganger erop nageslagen. Mijn voorganger hield er rekening mee dat er een zekere aanpassing van de straftoemeting plaatsvindt bij straffen van minder dan een jaar, omdat de vervroegde invrijheidsstelling daar uitgaat. Maar dat is niet wat ons hier verdeeld houdt. Daarover spreken wij niet op dit moment. Wat betreft de langere gevangenisstraffen, dus vanaf één jaar, ligt het niet in de lijn der verwachting en niet in de rede dat de rechters na totstandkoming van deze wet zullen overgaan tot het opleggen van kortere straffen om als het ware te compenseren wat de wetgever heeft gedaan. Tenslotte blijft die regel bestaan en is ook omschreven als een wettelijke regel, niet als een discretionaire bevoegdheid gerelateerd aan goed gedrag of iets dergelijks. Het is een wettelijke regel die ertoe leidt dat de veroordeelden na tweederde van de straf op vrij voeten zullen worden gesteld, uiteraard met een tenzij maar ook in de huidige wetgeving zit een tenzij. Dus een andere straftoemeting door de rechter ligt niet in de rede. Het zou ook een verkeerde gedachtegang zijn dat dit voortvloeit uit deze wijziging van de wetgeving. Het Openbaar Ministerie zal ook niets van dien aard bepleiten als dat zou worden aangevoerd door advocaten in de rechtszaal. Wij zullen ervan uitgaan -- daar zijn ook onze taxaties voor de capaciteit op gebaseerd -- dat de straftoemeting dezelfde blijft voor en na de totstandkoming van deze wet. Iets anders ligt ook simpelweg niet in de rede bij deze regeling, die die tweederderegel handhaaft.

Mevrouw Böhler (GroenLinks): Wat de rechter zal doen als ik iets aanvoer in de rechtszaal, moet nog maar blijken. Het gaat hier om een wetsvoorstel en

ik hoor de minister met grote stelligheid zeggen dat er geen inbreuk is op artikel 7 en artikel 1. Maar de minister is het toch met mij eens dat uiteindelijk noch deze Kamer, noch de minister beslist of er een schending is van artikel 7? Dat beslist uiteindelijk de rechter in Straatsburg. Is de minister zo stellig dat hij de garantie durft te geven dat geen enkele zaak die kan worden aangebracht over dit nieuwe wetsvoorstel in Straatsburg leidt tot een uitspraak van de rechter dat er een schending is van artikel 7?

Minister Hirsch Ballin: Mevrouw Böhler weet als geen ander dat alle staten die aangesloten zijn bij de Raad van Europa af en toe geconfronteerd worden met een oordeel in een concrete zaak waarbij het verdrag niet in acht is genomen. Ook Nederland is dat onlangs overkomen. Het Europese Hof oordeelt niet over wetgeving, maar over een toepassing in een concreet geval. Daar moet je op anticiperen en dat hebben wij gedaan door precies en onbevooroordeeld de lijn van de jurisprudentie van het Europese Hof voor de Rechten van de Mens weer te geven. En ook daaruit kan ik niets anders afleiden dan wat ik in de brief heb betoogd. Mevrouw Böhler en de heer Franken hebben verwezen naar de uitspraak in de zaak Moreno tegen Spanje van 22 juli 2003. Die heb ik niet in de brief genoemd, omdat dat een geval was waarin de wetgeving was veranderd ten tijde van de uitspraak van de rechter. Dat is duidelijk een ander geval dan hier aan de hand is. Als mevrouw Böhler en de heer Franken de tekst van artikel 7 van het EVRM erbij nemen, zullen zij zien dat daarin twee eisen worden gesteld. De ene is dat het feit strafbaar is op het moment dat het wordt begaan en de andere is dat de straf die door de rechter wordt opgelegd, geen zwaardere is dan die bedreigd wordt ten tijde van het begaan van het feit. Aan beide voorwaarden is evident voldaan en daarmee is wat betreft artikel 7 van het EVRM voldoende uitgelegd waarom ik daar geen schending in kan zien.

De heer Franken (CDA): De strafbedreiging, de strafmaat en de strafsoort zijn punten die inderdaad zo door artikel 7 worden gedekt. Maar ik ben in mijn betoog nogal uitdrukkelijk ingegaan op het feit dat de strafmodaliteit verandert. Ik hoef de minister niet uit te leggen wat daaronder wordt verstaan. Wij hebben wat dat betreft dezelfde leermeester gehad en hebben met evenveel aandacht zijn lessen gevolgd. Het gaat niet om het feit dat een straf zal worden bepaald door de soort en de maat, maar om de modaliteit. Dat is een onderdeel van de straf. Het gaat nu over de definitie; valt ook dat element van straf eronder, of vindt de minister dat dat niet het geval is?

Minister Hirsch Ballin: Nee. Wat ik naar voren heb gebracht en waar de heer Franken nogmaals naar vraagt, is dat de toegemeten straf dezelfde blijft. Er is geen sprake van het soort verandering van modaliteit waar de heer Franken op doelt, namelijk een strafverzwaring. De wettelijke regel is en blijft

invrijheidstelling na tweederde van de straf. Wat eraan verbonden wordt zijn de voorwaarden. Die voorwaarden zijn algemeen en bijzonder van aard en betekenen dat geen nieuwe strafbare feiten mogen worden begaan. Wat betreft de modus van de straf verandert er niets, tenzij er sprake is van nieuw strafbaar gedrag van de betrokkene dan wel een schending van de voorwaarden. Die voorwaarden liggen in de sfeer van de executie van de straf en ter zake daarvan bestaat rechtsbescherming. Dus ook met onze gerespecteerde gezamenlijke leermeester Enschede voor de geest, wordt mijn betoog niet anders dan dit: geen toepasselijkheid van artikel 7. Ik begrijp uit de reactie van de heer Franken dat ik hem op het punt van de beide hoofdregels van artikel 7 bijna of misschien wel helemaal heb overtuigd. Geen strafverzwaring voeg ik daaraan toe, wel de verplichting om je te onthouden van nieuwe strafbare feiten en de mogelijkheid om voorwaarden daaraan te verbinden ter voorkoming van recidive en rechtsbescherming ten aanzien van het laatste. Als iemand met iets onaangenaams geconfronteerd wordt, zoals de herroeping van de invrijheidstelling, behoort dat nog steeds tot datgene wat de rechter op het moment van oplegging van de straf heeft opgelegd.

De heer Kox (SP): Wat zou ermee verloren gaan als de minister wel luisterde naar deze Kamer en de vijfjaarsbepaling eruit haalt? Wat verliezen wij dan? Naar het gevoel van het merendeel van deze Kamer winnen wij er bij op het gebied van rechtszekerheid en maken wij een mooie wet. Hoe ernstig is het om op dit punt misschien een aanvaring met de Kamer te trotseren? Is het dat wel waard?

Minister Hirsch Ballin: Voorzitter. Ik heb goed geluisterd naar de bedenkingen die naar voren zijn gebracht, zo goed dat ik meen dat ik in staat ben om daar argumenten tegenin te brengen. De heer Kox vindt die in een aaneengesloten uiteenzetting in de brief die ik de Kamer vorige week maandag heb gestuurd. Mijn antwoord van zojuist droeg niet het karakter van een aaneengesloten uiteenzetting, maar dat kwam doordat ik tussendoor nog enige vragen ter toelichting van de Kamer mocht beantwoorden.

Het wetsvoorstel beoogt om een eind te maken aan een situatie die wij allebei al heel lang onwenselijk vinden. Dat verbindt ons, weet ik van de heer Kox. Ik vind het ook belangrijk dat de desbetreffende mogelijkheid ten aanzien van veroordeelden niet blijft ontbreken na de reeds ruim bemeten termijn van vijf jaar. De termijn van vijf jaar dekt het volledig af. Het enige punt waarover discussie zou kunnen ontstaan als het gaat om de rechtszekerheid en de straftoemeting door de rechter betreft degenen die tot een straf van een jaar of minder zijn veroordeeld. Daar gaan wij met de termijn van vijf jaar namelijk ver overheen. De argumentatie daarvoor heb ik in de brief toegelicht. Er is voor het overige geen overgangsrecht nodig. Degene die in 2013 minister

van Justitie is, zal moeilijk kunnen uitleggen, gegeven de context van het verdrag en de Grondwet en gelet op de mensen die zijn veroordeeld voor zeer ernstige strafbare feiten, dat dan nog steeds wordt doorgegaan met een zo abrupte overgang als waarvan nu sprake is wat betreft de tenuitvoerlegging van de straf naar een situatie waarin een gedeelte van de straf niet meer ten uitvoer wordt gelegd. Als die situatie dus wordt voortgezet, lijkt mij dat in 2013 moeilijk uit te leggen. Als de Kamer mij zou hebben overtuigd dat wij wat dit betreft een probleem hebben met artikel 7, dan zou ik met alle liefde overstag zijn gegaan en tot een novelle zijn gekomen. Die vraag is ook opgeworpen ten aanzien van een ander wetsvoorstel dat bij deze Kamer in behandeling is, namelijk de gedragsbeïnvloedende maatregel jeugdigen. Ik heb gekeken naar de voorgeschiedenis die voorafging aan de periode waarin ik dit ambt mag vervullen. Ik heb moeten concluderen naar aanleiding van het voorlopig verslag dat inderdaad op een niet volledige correcte wijze uitvoering is gegeven aan de overigens goede bedoelingen van de regering. Dat heeft mij aanleiding gegeven, en het is inmiddels geëffectueerd, om in een bij de Tweede Kamer aanhangig wetsvoorstel een wijziging van dat onderdeel van het wetsvoorstel op te nemen. Er is dus geen sprake van dat ik mij blokkerend opstel als de argumenten mij ervan overtuigen dat er een fout in het wetsvoorstel is geslopen. Ik ben dan bereid die fout eventueel met een novelle of een novellerend element in een aanhangig wetsvoorstel op te lossen.

Hier zijn grote maatschappelijke belangen mee gemoeid. Ik heb uiteengezet waarom ik hierin wat dit betreft geen schending van artikel van het EVRM kan zien en ook geen schending van artikel 1 van de Grondwet. Ik heb met argumenten uiteengezet waarom het een verkeerde gedachtegang is om hier een strafverzwaring in te zien. Als tweederde van de straf is uitgezeten, volgt de invrijheidsstelling. Dat blijft de wettelijke regel. Daar komt geen verandering in. Ik heb uiteengezet dat wat er aan voorwaarden op betrokkene kan afkomen, is gericht op het voorkomen van recidive en resocialisatie. De situaties waarin de veroordeelde op wie de regeling wordt toegepast, wordt geconfronteerd met een hervatting van de tenuitvoerlegging, zijn geheel te wijten aan de misstappen die hij alsnog heeft begaan. Ik heb echter uiteengezet dat er op dit punt is voorzien in rechtsbescherming, maar ook naar het huidige recht is er geen absolute aanspraak op het kwijtraken van eenderde van de straf. Ik heb er ten slotte op gewezen dat het onjuist zou zijn om dit te zien als een factor die de rechterlijke straftoemeting zou beïnvloeden en dus ex post een complicerend element zou zijn voor de straftoemeting. Integendeel, want de regel blijft invrijheidsstelling na tweederde van de straf. Je mag aannemen dat vrijwel iedereen er in zo'n situatie op let dat de voorwaarden in acht worden genomen. Sommigen zullen misschien verder willen gaan dan in het wetsvoorstel staat, maar dat blijft de regel. Dus ook

uit het oogpunt van rechterlijke straftoemeting kan ik hierin geen verandering zien.

Als de zaken er zo voor staan, heb ik geen argumenten om naar de Tweede Kamer te gaan met een novelle of een novellerend wetsvoorstel. Ik wacht het oordeel van de Kamer over het wetsvoorstel dus af.

De heer Kox (SP): Voorzitter. Ik vroeg de minister wat wij ermee verliezen als er wel wordt geluisterd naar de meerderheid van deze Kamer. Zijn belangrijkste argument is dat hij zich afvraagt hoe zijn opvolger er in 2013 mee moet omgaan. Tot op de dag van vandaag worden mensen vervroegd in vrijheid gesteld, omdat ze aan die tweederde periode zitten. Ook dat moeten wij uitleggen, want sommige burgers vinden dat ook raar. Ze wijzen erop dat wij het er al lang over eens zijn en vragen zich af waarom die boeven dan toch nog in vrijheid worden gesteld. Wij antwoorden dat dit komt, omdat regels regels zijn en dat wij die in dit land handhaven. In 2013 moeten wij dat in een beperkt aantal gevallen ook nog uitleggen. Dat lijkt mij geen probleem, of hooguit een probleem waarmee wij altijd worden geconfronteerd, omdat wij nu eenmaal dat beginsel van terugwerkende kracht niet accepteren in het strafrecht. De minister zegt dat, als hij niet overtuigd is, hij niet naar de Tweede Kamer kan. Dat is een sterk punt, maar ik vind het ook een sterk punt dat wij aangeven dat, als de minister niet doet wat wij willen, wij een goede wet moeten afstemmen. Dat zou ook heel vervelend zijn.

Minister Hirsch Ballin: Ik hoop dus dat ik de Kamer heb overtuigd. Als regels regels zijn en als die dwingen tot de conclusie dat ze moeten worden veranderd, dan zou ik de suggestie van een novelle van harte volgen. Ik heb zojuist het voorbeeld gegeven van een wetsvoorstel waarbij ik dat zonder morren heb gedaan. Ik zie de heer Van de Beeten wat dit betreffend instemmen knikken. Dit is wat ik op dit punt heb te bieden.

Mevrouw Böhler (GroenLinks): Voorzitter. Ik heb nog gevraagd of de minister een uitleg kan geven van het advies van de Raad van State. Hoe waardeert de minister dat negatieve advies? Ik heb de indruk dat dit een beetje ondersneeuwt, maar een belangrijk adviesorgaan, de Raad van State, heeft geadviseerd om die bepaling te schrappen.

Minister Hirsch Ballin: Er zijn veel elementen in de adviezen van de Raad van Staten die aanleiding geven tot een voortgezette discussie tussen de regering en de Raad van State. Mevrouw Böhler zou ervan opkijken hoe de wetgeving er zou uitzien als alle adviesonderdelen van de Raad van State volledig zouden worden gevolgd. Het kost weinig moeite een reeks van door het kabinet niet opgevolgde adviesonderdelen te noemen, waarbij dat de warme instemming heeft gekregen van de fractie van GroenLinks.

Over dit onderdeel van het advies heb ik al eerder een kleine poging tot tekstexegese gedaan,

ook wat betreft het antwoord van de regering. In de memorie van toelichting staat een preciezere uiteenzetting over waarom mijn voorganger naar mijn mening terecht geen aanleiding heeft gezien een nog langere of verder reikende bepaling voor te stellen dan die al in het wetsvoorstel was vervat.

Mevrouw Böhler (GroenLinks): Ik heb niet gevraagd of u het eens was met het advies van de Raad van State. Uit het wetsvoorstel heb ik wel opgemaakt wat uw opvatting is. Ik vroeg u om aan te geven wat de Raad van State bedoeld kan hebben als die niet wilde refereren aan artikel 7 EVRM en artikel 1 Wetboek van Strafrecht.

Minister Hirsch Ballin: Ik heb iets anders gezegd dan u bedoelt. U zei dat er werd verwezen naar artikel 7 EVRM. Ik heb gezegd dat er op dat punt sprake is van een weergave. Vervolgens wees de Raad van State erop waartoe het gestelde leidt. Ik heb gereageerd op de redenering voor de verzwaring. In mijn ogen klopt die niet. Mijn voorganger heeft dat met de memorie van toelichting in wezen ook gezegd.

Mevrouw de voorzitter. Ik meende voldoende recht te hebben gedaan aan het betoog van de heer Holdijk. Ik kon mij goeddeels in zijn opmerkingen vinden. Hij wees er terecht op dat het niet bijzonder is dat een burger zich moet onthouden van het plegen van strafbare feiten. Over de kwestie van het overgangsrecht heb ik gesproken en ik meen dat wij het daarover eens kunnen zijn.

Mevrouw Tan heeft gesproken over het werk van de reclassering. De taakstelling wordt allereerst gezocht in het verhogen van de efficiency door de ontwikkeling van het cliëntvolgsysteem. Dat moet ertoe leiden dat reclasseringswerkers zich meer kunnen richten op het reclasseringswerk en zich minder hoeven bezig te houden met de verantwoording en de registratie van hun werkzaamheden. De staatssecretaris en ik worden elke twee maanden geïnformeerd over de ontwikkeling van de behoefte aan reclasseringsproducten. Jaarlijks is 5 mln. beschikbaar voor intensief toezicht op veelplegers. Bovendien komt in het kader van de verbetering van het tbs-systeem structureel 10 mln. extra beschikbaar voor toezicht op tbs'ers. In het kader van het beleidsprogramma van het kabinet zal in 2008 11,9 mln. extra voor de reclassering beschikbaar worden gesteld, oplopend tot structureel 40 mln. in 2011. Met deze extra middelen is het mogelijk om te investeren in zowel een kwalitatieve als kwantitatieve verbetering van de reclasseringsactiviteiten.

Mevrouw Tan merkt terecht op dat bij de behandeling van de begroting van Justitie is gesproken over de reclassering. Collega Albayrak heeft over dit onderwerp in dezelfde geest gesproken als ik zo-even deed. Als ik nu op mijn horloge kijk en zie hoe laat het is, neem ik aan dat het wetsvoorstel voor de begroting van Justitie 2008 deze Kamer de komende uren zal bereiken, want ik weet op welk tijdstip ongeveer de

stemmingen in de Tweede Kamer worden gehouden.

Voorzitter. Bij deze behandeling was een punt aan de orde dat ons verdeeld heeft gehouden. Ik meen evenwel voldoende argumenten en gezichtspunten naar voren te hebben gebracht om afsluitend nog eens een beroep te kunnen doen op de leden van de fracties die bedenkingen hadden bij het geven van hun steun aan het wetsvoorstel. Ik dank uiteraard de fracties die reeds hun steun voor het wetsvoorstel hebben uitgesproken. Zoals steeds zie ik met belangstelling het oordeel van deze Kamer tegemoet.

De heer Franken (CDA): Voorzitter. De minister heeft de opmerkingen van de sprekers zeer zorgvuldig beantwoord. Echter, op een belangrijk punt dat van mijn kant naar voren is gebracht, is hij niet ingegaan. Ik zou het prettig vinden als hij daarover toch nog iets wil zeggen.

Ik heb erop gewezen dat een veroordeelde met iets nieuws zal worden geconfronteerd. Dat nieuwe betreft de bijzondere voorwaarden. De bepalingen van die bijzondere voorwaarden kunnen gemakkelijk worden overtreden. Daarvoor behoeft je geen strafbaar feit te plegen. Daardoor is de kans op een tenuitvoerlegging, dus op een herroeping, groter dan in de huidige situatie. Op die kwestie is de minister niet ingegaan. Ik zou graag zien dat hij dat alsnog deed.

Verder herinner ik eraan dat de bruto-nettosystematiek breed wordt toegepast. Daarover wordt eigenlijk niet geschreven, omdat voor rechters nu eenmaal het geheim van de raadkamer geldt en omdat zij inderdaad geheim houden wat daar wordt gezegd. Iedereen die echter wel eens professioneel in de rechtszaal komt, en dan niet als professioneel crimineel, weet dat met dergelijke berekeningen wordt gewerkt. De minister ontkent dat categorisch. Graag wil ik vernemen waarop hij die ontkenning baseert.

Minister Hirsch Ballin: Iedereen die ingevoerd is in het strafrechtelijk systeem en ook degenen die via de media vernemen wat de uitspraak is, kunnen het sommetje maken waarop u doelt. Echter, dat sommetje wordt met dit wetsvoorstel niet anders. Het sommetje blijft: straf zoals opgelegd maal twee derde, tenzij. Die twee elementen zijn ook hier van belang. Die "twee derde" blijft van kracht. Misschien kunnen wij dat betreuren, maar dit wetsvoorstel handhaaft de regel voor de invrijheidsstelling als twee derde van de straf is uitgezeten. Dat verandert niet. Dus de bruto-nettobenadering blijft voor de betrokkenen gelden.

U maakte ook opmerkingen over de voorwaarden die zullen gelden. Ik denk nu met name aan degenen voor wie het verschil tussen bruto en netto van substantiële betekenis is. Dat is het in de nieuwe situatie voor iedereen, zeker voor degenen waarvan wordt gezegd dat men die zou moeten vrijwaren van de bepalingen van de nieuwe wetgeving. De boodschap is duidelijk. Allereerst gelden de algemene voorwaarde. Het stellen van die voorwaarde ligt zeer in de rede en is sterk

gekoppeld aan het gedrag van betrokkene. Wat voor hem vervolgens geldt, is het gevolg van het nieuwe strafbare feit dat hij pleegt. Het specifieke besluit om deze voorwaarden op te leggen, heeft betrekking op de wijze van executie van de straf en niet op strafmodaliteiten in de zin van verzwaring ervan. Daar gaat het om. Degenen die niet tevreden is met deze manier van executie, namelijk onder voorwaarden vrijkomen, heeft de mogelijkheid om het oordeel van de rechter te vragen.

De beraadslaging wordt gesloten.

De voorzitter: De leden van de fracties van GroenLinks en de SP vragen om stemming over het wetsvoorstel. De stemming zal komende dinsdag plaatsvinden.

**

De vergadering wordt enkele ogenblikken geschorst.

*B

!Algemene financiële beschouwingen!

Aan de orde is de voortzetting van:

- de algemene financiële beschouwingen naar aanleiding van de Miljoenennota 2008 (31200).

De beraadslaging wordt hervat.

*N

De heer Biermans (VVD): Mevrouw de voorzitter. Allereerst bedank ik de minister en staatssecretaris voor de mondelinge en schriftelijke reacties op de inbreng.

Ik heb mij voorgenomen om niet in herhaling te vervallen. Ik heb het er dus niet meer over dat dit kabinet "freewheelt" op de economie. Ik heb het er evenmin over dat dit kabinet niets meer doet aan de hervorming van de sociale zekerheid. Ik zeg niet meer dat dit kabinet nivelleert. De minister vindt dat een vervelend woord en dat is op zich al voldoende reden het niet meer te gebruiken; ik doe dat dan ook niet meer. Ik herhaal evenmin dat dit kabinet in de ogen van de VVD-fractie te weinig investeert in de toekomst. Ik zal niet zeggen dat het erop lijkt dat regeren vooruitschuiven is; dat is heel flauw. Tezamen met al die hardwerkende Nederlanders hoop ik gewoon op economische groei en realisatie van de groei prognoses.

Ik heb met dankbaarheid genoteerd dat de staatssecretaris per saldo deze kabinetsperiode geen belastingverhogingen zal aanbrengen; als er ergens een belastingverhoging komt, wordt deze ergens anders gecompenseerd door een belastingverlaging. Voorwaar bijna een mooi slot van deze algemene financiële beschouwingen.

Ik loop even kort de inbreng van de collega-Kamerleden langs en ik doe dat in omgekeerde volgorde. De heer Koffeman van de PvdD-fractie

heeft een consequent betoog gehouden. Tijdens de algemene politieke beschouwingen hoorden wij hetzelfde betoog. Dat is te prijzen. Ik vond de reactie van de minister heel boeiend en bijna filosofisch. Ik complimenteer hem daarmee, maar ik denk en hoop dat het voorlopig blijft zoals het is.

De heer De Boer van de fractie van de ChristenUnie geeft geweldig veel steun aan het kabinetsbeleid. Dat zou ik niet anders verwacht hebben, omdat het een feit is dat de ChristenUnie binnen dit kabinetsbeleid heel veel punten heeft weten binnen te halen. Samengevat is het kabinetsbeleid bevoogdend.

Over het verhaal van de heer Laurier van de GroenLinks-fractie heb ik het volgende. De VVD-fractie is eveneens voor vergroening. Daar zijn wij het over eens. Maar de VVD-fractie wil dat na die vergroening weer andere zaken aandacht krijgen en zij hoopt dat dat snel gebeurt. Dat betreft in elk geval het bevorderen van het innovatief ondernemerschap en het verder vereenvoudigen van het fiscale stelsel, dat laatste mede met het oog op oplossing van de vele problemen bij de Belastingdienst, problemen waar deze staatssecretaris overigens zelf geen schuld aan heeft.

De heer Terpstra (CDA): Ik heb één vraag. Ik ben heel blij met het overzicht van hetgeen alle fracties naar voren hebben gebracht. Dat scherpt mijn geest weer. Maar gisteren zei u dat de SP eigenlijk regeert en nu spreekt u lovend over de ChristenUnie; u zegt dat die partij zo veel bereikt heeft. Welke van die twee partijen regeert volgens u nu het meest?

De heer Biermans (VVD): Zullen wij dat even voor ons uitschuiven? Over de SP-fractie praat ik zo meteen; dan trekken wij gezamenlijk de conclusie welke partij nu het meest regeert.

Ik keer terug naar het betoog van GroenLinks. Wij zijn het eens over vergroening, al vindt de VVD-fractie dat wel erg eenzijdig de nadruk wordt gelegd op belastingheffing bij autorijders. Ik heb mij voorgenomen het kort te houden, dus ik ga daar verder op in bij de behandeling van het Belastingplan.

De heer Van Driel van de PvdA-fractie schetste een koude, kille liberale wind. Ik kreeg het er inderdaad bijna koud van, zij het dat karikaturen niet echt zo veel pijn doen. Ik vond het een ietwat zuur betoog, maar ieder heeft zo zijn eigen toon. Ik heb er wel spijt van dat ik de heer Van Driel een oude socialist genoemd heb. Dat had ik niet moeten doen. Ik moet dat terugnemen. Ik neem aan dat de voorzitter mij dat toestaat en dat ik dat vervang door te zeggen dat de heer Van Driel oude socialistische ideeën heeft. Dat is toch wat anders en een toch wat betere typering van hetgeen ik bedoelde te zeggen. Ik vind het wel jammer dat hij niet is ingegaan op mijn vraag wat in zijn ogen eigenlijk de rol van het CDA in het vorige kabinet was en in het huidige kabinet is. Dat is gewoon jammer, want dat had enige verduidelijking kunnen geven hoe hij nou aankijkt tegen het feit dat het

CDA een draai van 180 graden heeft gemaakt. Als je dat doet, sta je met het gezicht precies de andere kant op. Het lijkt bijna dat in de inbreng van de PvdA-fractie het CDA compleet genegeerd is; zo kwam het althans over. Als dit betekent dat negeren vooruitzien is, dan biedt dat weer hoop voor een andere kleur kabinet. Ik vind het slecht dat de ene coalitiepartner de andere coalitiepartner continu negeert. Ik hoop dat er bij de behandeling van het Belastingplan gewoon een discussie komt over waar het CDA indertijd voor stond en waar het nu voor staat. Het betoog van de PvdA-fractie kwam erop neer dat de belastingen en de uitgaven omhoog moeten. Alles moet dus omhoog. Ik richt mij natuurlijk op dit betoog omdat de VVD een kille liberale wind verweten werd en ik concludeer dat als de PvdA zo verder gaat, een volgend paars kabinet nog lang niet in het verschiet ligt.

De heer Van Driel (PvdA): De heer Biermans spreekt over allerlei zaken waar hij het niet over wil hebben, omdat hij al zijn stellingen waarin hij het kabinet iets verweet, niet waar heeft kunnen maken. Hij is in de discussie gewoon niet overeind gebleven ten aanzien van een aantal punten rond nivellering. Vervolgens vraagt hij wat ik van het CDA vindt, omdat die partij in zijn ogen een draai van 180 graden heeft gemaakt. Het lijkt mij vooral aan de heer Terpstra om die vraag te beantwoorden. Dat is niet zozeer aan mij om te beoordelen. Ik beoordeel vooral het kabinetsbeleid. Verder verwijt de heer Biermans mij dat ik gepleit heb voor belastingverhogingen. In de tekst die ik heb uitgesproken kwam dat in ieder geval niet voor. Dus als de heer Biermans zo slecht luistert en oplet, kan ik er verder ook niet veel mee.

De heer Biermans (VVD): Deze interruptie geeft mij een geweldige kans om de eerste termijn over te doen, met name het deel waarin ik aangeef op welke punten het kabinet nivelleert. Ik laat mij echter niet uitlokken door de PvdA om nu in herhaling te vervallen. Ik heb gezegd dat dit kabinet nivelleert. Naar aanleiding van een vraag die gesteld had kunnen zijn door een van de leden heb ik met voorbeelden aangegeven op welke punten dit kabinet nivelleert.

Verder ontkent de heer Van Driel dat hij gepleit heeft voor een belastingverhoging, maar ik meen toch zeker dat hij in zijn eerste termijn en zelfs in de eerste termijn van de regering ervoor heeft gepleit om de vennootschapsbelasting die net verlaagd is van 29,5% naar 25,5%, weer te verhogen. Dat is een signaal over het vestigingsklimaat dat in het buitenland ontzettend helder wordt gehoord.

De heer Van Driel (PvdA): Ik heb er alleen maar voor gepleit om de ene belasting door de andere te vervangen en dit neutraal te laten uitkomen. Daarnaast heb ik er zelfs voor gepleit om de btw op vermogensbeheer af te schaffen. In feite pleit ik dus voor belastingverlaging. Als de heer Biermans meent dat ik ongenueanceerd pleit voor belastingverhoging, dan heeft hij niet goed

geluisterd. Ik heb gezegd dat de ene belasting van ons wat omhoog mag en de andere wat omlaag. Dat is samen nul.

De heer Biermans (VVD): Ik heb gezegd dat de heer Van Driel heeft gepleit voor een verhoging van de vennootschapsbelasting. Dat heeft hij zojuist herhaald. Ik heb die opmerking geplaatst in het kader van het vestigingsklimaat. Het lijkt mij een heel verkeerd signaal als een regeringspartij pleit voor een verhoging van de vennootschapsbelasting.

Een ander punt dat de heer Van Driel naar voren heeft gebracht, is de successiebelasting. De beantwoording van het kabinet is duidelijk. De successieheffingen kunnen zeker niet het vergrijzingsprobleem oplossen. Misschien moet die belasting gewoon wat hoger worden, dan wordt het vergrijzingsprobleem in elk geval iets meer opgelost. Dat is in elk geval iets wat niet alleen de VVD nastreeft. Op de successiebelasting kom ik terug bij de bespreking van het Belastingplan.

De heer Reuten heeft perfect geadstrueerd dat de SP flink meeregeert. Het is eigenlijk een vierpartijkabinet. Ik heb op vele manieren aan proberen te geven dat de heer Reuten eigenlijk niet in de bankjes, maar naast de minister en de staatssecretaris moet zitten. Dat zou het beeld plastisch compleet maken. "Het CDA wordt via de SP door de PvdA gemangeld", zo heb ik het gezegd en zo herhaal ik het. Ik vind dat een klasse prestatie en ik vind het een beetje een zwakgebod om zo vanuit de zijlijn mee te regeren. Of je gaat werkelijk op die stoel zitten en je aanvaardt alle consequenties van het beleid, of je tempert af en toe wat je toon. Helaas, dat verwijt kan de VVD ook worden gemaakt. Dat realiseer ik mij. De VVD heeft geprobeerd om op die stoel te komen, maar dat ging niet.

De heer Terpstra van het CDA vroeg wie nu meer inbreng heeft in dit kabinetsbeleid: de CU of de SP. Ik twijfel nog. Misschien komt dat door mijn achtergrond, die van alles met belastingen te maken heeft. Ik zit denk ik toch meer op de lijn van de SP. Wellicht is het ook een beetje de lijn van GroenLinks, want deze partij doet toch ook aardig mee met de vergroening. De ChristenUnie zie ik toch meer op de immateriële punten meedoen, behalve dan op het gebied van betutteling en bevoogding. Daar geef ik weer een dikke voldoende aan de ChristenUnie.

De heer Reuten (SP): Is het gedachtegoed van de VVD nu echt zo ineffectief dat zij minder invloed heeft op het CDA dan dat de SP wellicht heeft op de PvdA?

De heer Biermans (VVD): Deze interruptie geeft mij een geweldig bruggetje naar wat ik nog wilde zeggen. Toen de heer Terpstra van het CDA sprak, kreeg ik, zeker in het begin van het verhaal, het gevoel dat twee oude vrienden tegen elkaar aan het praten waren. Oude vrienden halen het verleden op en bespreken hoe goed het vroeger was. Wij hebben het gehad over de begrotingsregels van Zalm. Het geeft een heleboel warmte dat het CDA

zo ruiterlijk toegeeft dat dit goede regels zijn. Ik heb overigens niemand horen zeggen dat hij daartegen was. Een ander punt dat erg veel warmte uitstraalde, was dat wij het erover eens waren dat dit kabinet alles onder de noemer "investeren" schuift, weinig concreet is en te weinig investeert in de toekomst. Ook op een ander punt heb ik overeenstemming gehoord met het CDA en ook dat gaf een heleboel warmte: de fractieleider van het CDA zei tijdens de algemene politieke beschouwingen dat de hervorming onder dit kabinet zijn gestopt. De woordvoerders van het CDA en de VVD vinden dat jammer.

Tot slot ga ik in op het betoog van de minister en de staatssecretaris. De minister van Financiën heeft op een aantal punten aangetoond dat hij een liberaal is met zeer genuanceerde realistische ideeën over het vestigingsklimaat. Hij is eigenlijk ook veel ruimer over de economische ontwikkelingen ten gevolge van de globalisering. De minister gaat er elk geval van uit, in tegenstelling tot de woordvoerder van de PvdA, dat de markt regeert en dat het kabinet in principe volgt, tenzij de markt het helemaal verkeerd doet. Dan grijpt hij in.

De staatssecretaris wil ik hetzelfde compliment maken. Wij vinden elkaar in elk geval op een aantal punten: er komen geen verdere belastingverhogingen, belastingverhogingen worden gecompenseerd door belastingverlagingen elders en er wordt serieus gekeken naar de btw op de dienstverlening aan pensioenfondsen. Ik proefde echt de toezegging dat het ministerie van Financiën hiermee serieus aan de slag zal gaan. Wat mij ook deugd doet, is het verhaal over de dividendbelasting. Het komt er nog niet helemaal spontaan uit dat de dividendbelasting wordt aangepakt en dat voor de 800 mln. naar een andere oplossing wordt gezocht, maar de discussie over de dividendbelasting wordt in elk geval geplaatst in het kader van een beter investeringsklimaat. Wellicht helpt de regelgeving van de EU daar ook nog wat bij.

Mijn slotconclusie. Hoop doet leven. Dat gevoel heb ik door de inbreng van de minister en de staatssecretaris gekregen.

*N

De heer Terpstra (CDA): Mevrouw de voorzitter. Ik dank de minister en de staatssecretaris voor de mondelinge en schriftelijke antwoorden op de vragen.

Eerst wil ik iets zeggen over de vraag of het CDA nu gedraaid is of niet. De heer Biemans heeft hier een waardevolle beschouwing aan gewijd. Hij heeft ervoor gewaarschuwd: als je met de PvdA regeert, krijg je de neiging om uiterst links te worden. Dat vind ik een mooie waarschuwing, vooral van iemand die zelf acht jaar met de PvdA heeft geregeerd. Toen heb ik nooit gehoord dat dit een riskante operatie was. Hetzelfde geldt voor de heer Van Driel. Hij sprak over een zeer kille liberale wind die gewaaid zou hebben in Nederland rondom privatisering en dergelijke dingen. De grootste

privatiseringsdiscussie vond naar mijn mening plaats in de jaren 1994-1998, toen niet het CDA, maar de PvdA en de VVD regeerden. Ik heb niet zoveel waardering voor mensen die zelf bepaalde dingen acht jaar hebben gedaan en zodra een ander met hetzelfde begint, vaststellen dat je die ander 180 graden gedraaid zou zijn.

Het volgende argument dat ons standpunt niet is gedraaid, is de lof van de heer Biemans voor de SP. De heer Reuten heeft namelijk gezegd dat het kabinetsbeleid wordt voortgezet. Hij heeft dit aangetoond met tientallen cijfers. Ik was daarvan diep onder de indruk. De eindconclusie was dat dit kabinet evengoed is als het vorige. Je kunt ook zeggen even slecht als het vorige. Ik heb dit gezien als een constante CDA-lijn. De heer Biemans heeft de heer Reuten geprezen om zijn grote visie. Dit is het volgende bewijs dat wij niet hebben gedraaid.

De heer Biemans is blij met de begrotingsregels die de heer Zalm heeft ingevoerd. Ik ben daar ook blij mee en ik ben ook blij dat minister Bos die begrotingsregels hier en daar zelfs heeft aangescherpt, door het begrip rente eruit te halen. Hij remt ook sneller dan de heer Zalm deed als het misging.

Op grond van deze zaken vind ik dat wij zeer stabiel zijn geweest. Wij zijn dus niet 180 graden, maar 360 graden gedraaid.

De heer Van Driel (PvdA): Natuurlijk heeft de heer Terpstra gelijk dat er ook onder een kabinet met VVD en PvdA is geprivatiseerd, ook in de laatste periode. Ook daar vragen wij ons hardop af -- dat heb ik ook willen zeggen -- of wij niet op een aantal punten zijn doorgeschoten. Het is niet zo dat ik alleen maar op anderen schiet. Als u goed heeft geluisterd, heeft u gehoord dat er ook enige vorm van introspectie in zat. Zijn wij op een aantal punten niet doorgeschoten? Zeker de laatste jaren is de privatisering nog verder doorgeschoten. Ik heb de minister gevraagd om daarvan wat afstand te nemen, daarop terug te komen en ook om wat meer afstand te nemen van Brussel en daarop niet vooruit te lopen. Dat hebben wij met name de laatste vier jaar gezien. Wij gaan steeds harder lopen dan Brussel en daar zitten wij niet op te wachten. Zo heb ik het gezegd.

De heer Terpstra (CDA): Wat u nu zegt is natuurlijk veel genuanceerder dan u in de eerste termijn heeft gezegd. Nu zegt u dat u iets heeft gedaan, daarvan een beetje spijt hebt en wilt bijschaven. Gisteren zei u dat de liberale wind was opgestoken en dat die nu gelukkig is gaan liggen. U bent nu dermate genuanceerd, dat ik het er bijna mee eens bent.

Minister Bos heeft op het gebied van humor vandaag al twee keer gescoord, al was één grap geleend van minister Zalm. Die telt maar voor de helft mee, maar er is inderdaad hoop voor de toekomst.

Wij blijven een beetje ongerust over de definitie van investeren. De minister heeft het investeren in relatie gebracht met de houdbaarheid van de financiën, verstandig beleid en

kostenbesparing in de komende jaren. Wij vinden deze elementen op zichzelf waar. Wij zijn ook bereid om na te denken over economische, sociale en milieu-investeringen, maar wij zijn toch bang dat deze minister zo'n brede definitie van investeren hanteert, dat andere ministers heel makkelijk kunnen zeggen dat zij investeren, terwijl wat zij doen, geld uitgeven is. Wij blijven een beetje zorg houden, omdat wij de investeringsdefinitie aan de ruime kant vinden.

Bij de vraag of dit kabinet al of niet doorgaat met hervormingen, hebben wij bij de algemene politieke beschouwingen het woord AWBZ laten vallen. Wij vinden dat goed moet worden bestudeerd of de kostenstijgingen voor de AWBZ wel zo door kunnen gaan. Wij zijn blij met de toezegging van de minister dat er een SER-advies komt en dat het kabinet daarna zal discussiëren over de vraag wat binnen de volksgezondheid moet worden hervormd. Wij wachten dat SER-advies als CDA gelovig af.

Wij kunnen instemmen met alles wat de minister over de begrotingsregels heeft gezegd. Wij hebben nog een vraag over de rente in de uitgavennormen. Die rente is er nu uitgehaald, daar zijn wij voor. Dit betekent een aanscherping van de regels. Ik heb gevraagd of de oude regel niet weer moet worden ingevoerd als de staatsschuld minder daalt en de rente stijgt. Voor zover ik weet, heb ik daarop geen antwoord gekregen.

De uitleg over de maatregelen voor de hoge inkomens, die in de Tweede Kamer uitgebreid zijn besproken, vinden wij helder. Wij weten nu ongeveer waar het over gaat. De beoordeling van die maatregel nemen wij mee bij de discussie over het Belastingplan in december.

Wij steunen de aanpak van de staatsfondsen. In de eerste plaats vinden wij dat je meer moet weten over wat er speelt en in de tweede plaats vinden wij ook dat er een internationale aanpak moet komen. Een nationaal beleid op dit punt vinden wij niet zo verstandig.

Hetzelfde geldt voor de studie naar de zogenaamde bankencrisis. Het lijkt ons een goede zaak dat die diepgaand wordt bestudeerd en dat pas daarna pas eventuele maatregelen worden genomen.

De vragen aan de staatssecretaris zijn dermate goed beantwoord, dat ik daarover geen vragen meer heb. Ik kan hem toezeggen dat er in december weer zeer veel vragen zullen komen.

*N

De heer Reuten (SP): Mevrouw de voorzitter. Ik heb mij in de eerste termijn voornamelijk gericht op de uitgavenzijde van de begroting en niet specifiek op de belastingen. Ik zal dat over drie weken doen bij de behandeling van het Belastingplan. Daarom zal ik mij nu voornamelijk richten tot de minister.

Ik dank de minister voor zijn soepele beantwoording van de vragen. Ik zeg dit met waardering. Niettemin vraag ik op een aantal punten verdere verduidelijking.

Ik ben tevreden met de discussie over de investeringen. Wel wil ik graag weten of ik goed heb begrepen dat de minister heeft toegezegd dat de terminologie in het komend jaar opnieuw wordt bezien. Ik benadruk dat een lager niveau van de investeringen niet impliceert dat collectieve uitgaven daarmee minder zinvol of effectief zouden zijn. Op dit punt is er volgens mij een meningsverschil met de VVD.

Ik benadruk dat de begrotingsregels bij conjuncturele neergang mijns inziens geen politiek punt zijn, maar ik maak mij zorgen over het kwantitatieve effect van beleid, ongeacht de aard van de uitgaven en inkomsten. Ik meen van de minister te hebben begrepen, dat hij het met de SP-fractie eens is dat een zogenaamde noodremprocedure conjunctureel gevaarlijk is vanwege de procyclische werking daarvan. De EMU-regels waarvan de minister en ik kennelijk beiden geen voorstander zijn, stellen de signaalwaarde bij een tekort van 3%. Vervolgens wordt een land in de gelegenheid gesteld om maatregelen te nemen. In dit licht kan ik niet begrijpen waarom dit kabinet de signaalwaarde die het vorige kabinet onwijs op 2,5% stelde nu zelfs op 2% stelt, ofwel bij de dreiging van 2% stelt. Gegeven de EMU-regels -- tot op zekere hoogte kun je daar niet omheen -- moet je mijns inziens zo lang mogelijk de automatische stabilisatoren laten werken. Ik hoor graag van de minister of hij het hiermee eens is en of hij bereid is bij een onverhoopte recessie wijsheid te laten prevaleren boven geharnaste regels.

Ik begin bij de inkomenspolitiek met een ondergeschikt punt. Niettemin wil ik de minister niet verkeerd citeren uit zijn geschrift uit 2006 "Wat Wouter wil". Inderdaad staat er op bladzijde 13 zoals hij daarstraks citeerde: "Dat je solidair bent bewijs je vooral in moeilijke tijden." Ik ben het volledig met hem eens. Maar evenzeer schrijft hij op bladzijde 8: "En juist omdat die groei aantrekt," zoals thans, "hebben wij de morele plicht om zoveel mogelijk mensen daarin mee te laten delen. Ik geloof er heilig in dat mensen juist in betere tijden aanspreekbaar zijn op solidariteit met elkaar." Ik meen daarom dat ik de intentie van de minister niet verkeerd heb geciteerd.

Dan de inhoud van de kwestie. Ik spreek de minister, maar ook senator Biemans aan zonder hen beiden te identificeren. Hardwerkende Nederlanders, ja. Wij mogen ervan uitgaan dat mensen werken naar gelang hun capaciteiten. Juist daarom is er weinig reden voor een scheve inkomensverdeling. Voor zover de markt, of marktmacht wellicht, desondanks een scheve inkomensverdeling tot stand brengt, is er alle reden voor een rechtvaardige overheid om daarop in te grijpen. Inderdaad, om te nivelleren, om recht te maken wat krom is, recht te maken wat onrecht is.

De heer Biemans (VVD): Ik probeerde me vast te houden aan de bank, maar dat is niet gelukt. Ik werd naar deze microfoon gezogen door deze vreselijke woorden van de vertegenwoordiger van

de Socialistische Partij. Zo gaat het naar mijn mening niet goed.

De heer Reuten (SP): Wat is het bezwaar van de heer Biermans? Mensen die werken naar hun capaciteiten, is daar enig bezwaar tegen? Als iedereen werkt naar zijn capaciteiten, waarom zouden er dan ongelijke inkomens moeten zijn? Je mag van mensen verlangen dat zij werken naar hun capaciteiten en als zij dat allemaal doen, kunnen zij in die zin ook gelijk beloond worden.

De heer Biermans (VVD): Werken naar capaciteit, uiteraard. De VVD-fractie gaat er ook vanuit dat iedereen werkt en dat de mensen die echt niet kunnen werken, worden opgevangen door de maatschappij. De VVD-fractie gaat daar ook vanuit, maar in principe moet iedereen werken en ervoor zorgen dat hij of zij de sociale omgeving van het werk heeft. Ik trek nu met terugwerkende kracht alle kwalificaties in die ik de SP heb toegediend over het meeregeren. Dit kabinet gaat in ieder geval niet zo ver dat het iedereen hetzelfde loon geeft als hij maar zijn best doet. Ik geef de heer Terpstra gelijk, ik had dit niet moeten doen.

De heer Reuten (SP): Het kabinet geeft alleen maar loon aan de ambtenaren.

Ik zei dus dat een rechtvaardige overheid recht moet maken wat krom is, recht moet maken wat onrecht is. Doet het kabinet dit? Ik meen van niet. Wat dit betreft zijn de heer Biermans en ik het bij nader inzien toch weer eens. Dit kabinet doet het niet of in ieder geval niet voldoende. Dit geldt voor de onderkant en de bovenkant van de samenleving. Voor wat betreft de bovenkant van de samenleving breng ik graag het septemberrapport van de Raad voor Economisch Adviseurs (REA) in herinnering. Overigens zeg ik in de richting van de heer Biermans dat dit geen club van linkse economen is. De REA spreekt zijn zorg uit over de steeds grotere wig tussen de topinkomens en de middeninkomens in verband met de arbeidsverhoudingen. Topbestuurders prediken loonmatiging maar doen zelf het tegengestelde. De minister wil matiging vooralsnog overlaten aan het morele besef van de raden van commissarissen. De REA stelt op bladzijde 7 van zijn rapport dat de kernoorzaak van de ongebreidelde topinkomenstijgingen vooral te maken heeft met een slecht functionerende beheers- en toezichtstructuur die toestaat dat bestuurders zich een onevenredig deel van de winst toe-eigenen. Indien raden van commissarissen hun werk niet naar behoren doen, dient de overheid daar zelf paal en perk aan te stellen. Zelfregulering werkt niet, aldus de REA. Hij verwijst naar onderzoek hieromtrent. Hoe denkt de minister hierover?

Voor wat betreft de onderkant van de samenleving, de sociale minima, haak ik aan bij de opmerking van de minister. Reparatie ten opzichte van ongewijzigd beleid is volgens mij geen goed argument, in zoverre dit kabinet staat voor een beleidswijziging. Ik krijg hier graag het commentaar van de minister op.

Mijn laatste punt sluit aan bij de discussie die zo-even is gevoerd over de karakteristiek van dit kabinet ten opzichte van de "Balkenende-Zalm-kabinetten". Ik krijg graag een wat scherper antwoord van de minister op dit punt. Hij sloot zich slechts aan bij de antwoorden die de minister-president in de Tweede Kamer heeft gegeven op de vragen over dit onderwerp. Economisch betrouwbaar, duurzaam, ambitieus, gemeenschapszin. Prachtige woorden, maar ieder kabinet en ook een waarin de SP zou participeren, kan zich met deze termen afficheren. Fijn, maar het zegt mij niet zo veel. Omdat dit financiële beschouwingen zijn, zou ik die termen toch graag gekwantificeerd zien. Ik herhaal wat ik in een interruptie al kort heb gezegd in reactie op de inbreng van de collega senatoren. De VVD-fractie ziet dit kabinet als een naar links afbuigende breukmaker. Senator Van Driel van de partij van de minister bracht gisteravond een aantal mooie beschouwingen naar voren, waar ik mij voor een groot deel goed ik kan vinden, maar het is niet duidelijk welke concrete wijzigingen hij aan dit kabinet voorstelt. Wat de analyse van de situatie betreft, kan ik mij nog het meest vinden in de woorden van de heer Terpstra. Hij sprak over continuïteit met slechts accentverschillen. Ik vraag de minister nogmaals of hij het met die analyse eens is en in het verlengde daarvan met die van de SP-fractie.

Tenslotte is er nog de kwestie van de compromissen. Ik stel met nadruk dat ik hier niet doel op de compromissen die zouden passen in het programma van de SP, maar natuurlijk zouden wij het fijn vinden als dit wel het geval zou zijn. Het gaat mij echter om iets anders. Ik daag de minister en op dit punt ook de staatssecretaris uit om ieder vanuit hun eigen politieke achtergrond op dit punt, het sluiten van compromissen, in te gaan. Ik maak me zorgen over het vertrouwen van de burger in de politiek. Een coalitieakkoord en een begroting zijn er niet mee gediend als het gewicht overwegend naar een zijde doorslaat. Volgens mij is dit thans nog steeds het geval. Dan begrijpen de burgers het niet en dan verliezen zij het vertrouwen in de politiek.

*N

De heer Van Driel (PvdA): Voorzitter. Ik bedank de minister en de staatssecretaris voor hun beantwoording. Een soepele beantwoording was het volgens de heer Reuten en dat onderschrijf ik.

Ik voel mij door het verloop van het debat niet, zoals de heer Bierman, gedwongen om andere sprekers te recenseren. Het lijkt mode te worden, maar volgens mij zijn wij hier om te debatteren. Recenseren is de taak van de journalistiek. Overigens zal het inmiddels ook wel duidelijk zijn hoe ik over sommige zaken denk.

In eerste termijn heb ik de minister gevraagd afstand te nemen van het mensbeeld dat de laatste jaren zo duidelijk boven is komen drijven. Ik zou graag zien dat hij dit economische mensbeeld nuanceert, want ik geloof niet dat de

samenleving daardoor bij elkaar wordt gehouden. Ik onderschat de economische krachten niet, maar ik denk niet dat dit mensbeeld ons bindt: er is meer in het leven.

Nederland loopt met zijn economische politiek nogal eens vooruit op de plannen die uit Brussel komen. Ik ben daarmee niet altijd even gelukkig, want soms is het beter om wat meer afstand te nemen.

De stelling van de minister dat de overdracht tussen generaties meer is dan een financiële transactie, is mij uit het hart gegrepen. De cruciale vraag is inderdaad hoe wij de samenleving, het milieu, het onderwijs en de infrastructuur achterlaten. Onze verantwoordelijkheid gaat verder dan de vraag hoeveel bezit wij overdragen en hoe groot de schulden zijn die volgende generaties moeten aflossen. De minister deed een heel goede poging om te laten zien dat het om meer gaat dan geld alleen.

De overheid lijkt zich de laatste jaren terug te trekken. Er zijn echter heel veel mensen die erop vertrouwen dat de overheid de helpende hand toesteekt als zij ziek, oud of arbeidsongeschikt zijn. Er zijn dus nog steeds heel veel mensen die de helpende hand van de overheid goed kunnen gebruiken. Ik ben blij dat het kabinet meer oog voor hen heeft, maar ik zou natuurlijk graag zien dat deze trend wordt versterkt.

Mijn vragen over het Holland Financial Center zijn niet beantwoord. Ik heb hierover althans geen schriftelijke antwoorden aangetroffen in mijn stukken. Nederland heeft een slechte track record bij het aantrekken en vasthouden van grote financiële instellingen. Ik wees daarvoor op de gang van zaken rond de Europese centrale bank en de beleggingsinstellingen die uit Nederland zijn weggejaagd. Het blijkt overigens ook uit het feit dat een van de aanjagers van het initiatief voor het Holland Financial Center, De Nederlandsche Bank, zelf ook met een buitenlandse vermogensbeheerder in zee is gegaan.

Ik was blij om te horen dat de staatssecretaris onderzoek doet naar mijn voorstel voor de btw, ook al voelt hij hier op zichzelf niet veel voor. Schiet dit onderzoek een beetje op? Kan hij misschien al zeggen wanneer hij hierover meer informatie naar de Kamer stuurt? Ik heb verder ook geen reactie gekregen op mijn opmerkingen over index-linked bonds en de pandbriefwetgeving, behalve dan dat de minister met ons pensioensysteem Europa ingaat. Maar wat bedoelt hij daar precies mee? Een systeem met kapitaaldekking is immers niets voor Frankrijk en Italië, aangezien die hun vergrijzing toch al moeten financieren.

Minister Bos: Voorzitter. Ik ben bang dat er sprake is van een misverstand. Wij hebben namelijk het uiterste gedaan om de vragen van de heer Van Driel, die niet in eerste termijn zijn beantwoord, schriftelijk te beantwoorden.

De heer Van Driel (PvdA): Ik heb schriftelijke antwoorden ontvangen op mijn vragen over successie en het SCP, maar niet op mijn vragen over de pandbriefwetgeving en de index-linked bonds.

Voorzitter. Ik onderschrijf de opvatting van de minister over het topinstituut. Ik zou het vuurtje graag wat opstoken, want een financieel topinstituut is mogelijk en zou uiterst waardevol zijn voor de innovatie van onze financiële industrie.

Mijn fractie is het geheel eens met de manier waarop de begroting wordt aangestuurd. Ik heb ook geen opmerkingen over de signaalfunctie, want hier geldt inderdaad: voorzichtigheid is de moeder van de porseleinkast. Ik teken daarbij wel aan dat ik meer zou willen investeren als de economische groei de komende jaren doorzet en wij met meer meevallers te maken krijgen. De heer Biermans verwijt mij dat, maar ik vind dat de regering dan net als elk bedrijf moet kiezen voor nieuwe investeringen. Ik denk daarbij natuurlijk vooral aan investeringen in milieu en openbaar vervoer.

Ik heb dus geen pleidooi gehouden voor een verhoging van de uitgaven, maar gewezen op onze opvatting over wat wij moeten doen als de huidige groei van 4% de komende jaren doorzet. Overigens is het natuurlijk nog maar de vraag of die groei over een jaar nog zo sterk is, want de minister wees er terecht op dat de Nederlandse economie hoge toppen en diepe dalen kent. Ik wil met andere woorden publieke armoede en private rijkdom voorkomen. Wij hebben immers private én publieke rijkdom nodig.

Voorzitter. Hulde voor de verlaging van de belasting op arbeid! Maar waarom is toch niet gekozen voor een andere verhouding tussen btw en vpb? De staatssecretaris zegt hiervoor niet te hebben gekozen, omdat bedrijven die minder winst maken, minder zouden investeren. De staatssecretaris is eigenaar van een bedrijf en ik geef leiding aan een groot bedrijf en ik denk dat hij het stiekem met mij eens is dat het zo niet werkt. Of je 27 of 25% vpb moet betalen, is niet doorslaggevend bij een beslissing over een investering. Je maakt een businessplan of een business case en dan stel je je de vraag of daar toekomst inzit. Pas daarna ga je nadenken over hoe veel belasting je moet betalen over de eventuele winst. Zo gaat het in mijn bedrijf. Ik heb in ieder geval nooit tegen mijn financieel directeur gezegd: Willem, wij doen het dit keer maar niet, want de vpb is 2% te hoog. Ik ben overigens ook niet meer gaan investeren toen de vpb van 29,5% naar 25% ging. Het zal inmiddels niemand verbazen dat ik niet denk dat die kleine verhoging met 2% zal leiden tot minder investeringen.

De staatssecretaris maakt onderscheid tussen mensen die werken en mensen die niet werken. Ik heb er alle begrip voor dat hij mensen die werken, iets extra's wil geven, maar die btw moet wel door iedereen worden verdiend. Mensen met een laag, mensen met een hoog inkomen, mensen met een baan, mensen zonder baan, werkenden en gepensioneerden: allemaal moeten

ze die verhoging opbrengen. Ik ben dus niet blij met die maatregel.

De heer Biermans (VVD): Ik onderschrijf wél de visie van de minister en de staatssecretaris op de vennootschapsbelasting. Uit onderzoek en commentaar van mensen die buitenlandse investeerders werven blijkt namelijk dat het tarief van de vennootschapsbelasting een belangrijke reden is om wel of niet naar Nederland te komen. De vennootschapsbelasting is natuurlijk niet de enige reden voor een bedrijf om zich hier te vestigen, maar dat betekent nog niet dat wij mogen onderschatten wat de hoogte van de vennootschapsbelasting voor gevolgen heeft voor het Nederlandse vestigingsklimaat.

De heer Van Driel (PvdA): Daarover kan ik kort zijn. Het verschil tussen 25 en 27% maakt echt niet zo'n grote indruk op investeerders in Houston. Dat valt echt wel mee.

De heer Biermans zegt echter dat het een bijna beslissende factor is. Wij denken daar verschillend over. Mijn ervaringen en de rapporten die ik daarover lees, tonen een ander beeld dan de heer Biermans schetst. Wij hoeven elkaar hiervan niet te overtuigen. Hij is van een andere politieke groepering, met andere doelstellingen. Dat kan.

De heer Reuten (SP): Ik steun senator Van Driel op dit punt, mede omdat btw-verhoging ook van invloed is op de koopkracht, en daarmee indirect op de loonontwikkeling en het investeringsklimaat.

De heer Van Driel (PvdA): Ik kom graag nog even terug op de AOW-kwestie. De minister stelt dat in de oude situatie het idee was dat alleen nieuwe gevallen daarmee geconfronteerd zouden worden. Met het verhogen van de belastingen en het verlagen van de AOW-premie worden volgens de minister ook bestaande gevallen getroffen. Dat is waar. Ik kan mij ook voorstellen dat die optie gecompliceerder is en dat daarop gestudeerd moet worden. Mijn fractie zou er geen bezwaar tegen hebben als daar nog drie of vier jaar op wordt gestudeerd.

Het antwoord op het punt van de successiebelasting valt in de categorie "met een kluitje in het riet". Ik heb niet gepleit voor verhoging van de successiebelasting. Ik heb alleen gevraagd om eens in kaart te brengen om hoeveel geld het gaat. Hoeveel geld valt in de komende 20 tot 25 jaar aan successierechten vrij? Het antwoord daarop is dat dat geld vooral in de pensioenen zit. Alsof ontzettend veel mensen niet gewoon een eigen huis hebben. Wonen zij allemaal in huurhuizen? Er staan miljarden euro's op spaar- en bankrekeningen; staan geen van die rekeningen op naam van mensen boven de 65 jaar? Ik kan mij dat niet goed voorstellen. In elk geval ken ik mensen van boven de 65 jaar die gewoon in een woonhuis wonen. Dat komt voor. Het antwoord dat het vooral om pensioenen gaat, kan ik nauwelijks serieus nemen. Dat is niet de wijze waarop wij deze

discussie moeten voeren. Ik heb alleen maar gevraagd om te inventariseren, zodat duidelijk wordt wat een en ander betekent in de komende 25 jaar, zonder daaraan conclusies te verbinden. Misschien is die factor onvoldoende meegenomen in de berekeningen. Ik krijg echter bijna de indruk dat het het CPB niet zo goed uitkomt en het daarom zegt: wij zeggen maar dat het allemaal pensioenen zijn. Nou, nou, nou, wat een antwoord.

Mijn fractie komt in het kader van het Belastingplan nog te spreken over de woningbouwverenigingen. Eén ding wil er toch op voorhand over zeggen. Het antwoord van de staatssecretaris was mooi maar ik ben er nog niet helemaal tevreden over. In deze Kamer is de discussienota over de heffing op overheidsbedrijven besproken. Er is een wetsvoorstel aangekondigd over maatschappelijk ondernemen. De discussie daarover is nog niet afgerond. Is het dan niet wat onheus om daarop vooruit te lopen en nu al met de woningbouwverenigingen aan de gang te gaan? Kon dat niet wachten en later worden gecombineerd, los van de inhoud? Was dat niet juist geweest? Waren zaken op die manier niet in een beter kader geplaatst?

Die opmerking dat het van Europa moet, hoorde ik van het vorige kabinet ook altijd als iets niet welgevallig was. Europa werd er dan altijd nog even bijgehaald. Laten wij op een iets ander niveau en inhoudelijk over dit soort dingen discussiëren.

*N

De heer Laurier (GroenLinks): Mevrouw de voorzitter. Ik dank de minister en de staatssecretaris voor zowel de schriftelijke als de mondelinge beantwoording van de vragen. Er is wel een aantal vragen overgebleven en soms is een nieuwe vraag opgekomen. De minister begon zijn betoog met de opmerking dat zijn voorganger een degelijke minister van Financiën was. Daarna zei hij dat hij bij zijn aantreden een paar merkwaardige tegenvallers had aangetroffen. De minister sprak die woorden bij de aanvang van zijn eerste termijn. Wat bedoelt hij daar precies mee, in relatie tot zijn opmerking over de degelijkheid van zijn voorganger? Was er sprake van slijtage waardoor een aantal dingen erdoor slipte? Had het te maken met de aankomende verkiezingen? Ik zou in het licht van continuïteit en breuken graag een toelichting van de minister horen.

Een aantal vragen is niet beantwoord. Er zijn vragen gesteld over het buiten het uitgavenkader houden van de rente op de staatsschuld en over de consequenties daarvan als de rente gaat stijgen. Momenteel wordt de speelruimte als de kosten stijgen hoger omdat de renteruimte eruit gaat. Wat betekent een stijging van de rente echter als deze buiten het uitgavenkader wordt gehouden? Wordt de druk om te compenseren dan minder of heeft de minister een bepaalde veiligheidsknop in gedachten?

De heer Biermans (VVD): Ik hoor graag van de geachte afgevaardigde van GroenLinks of hij ook

benieuwd is naar de meevallers die deze minister van Financiën heeft mogen meemaken.

De heer Laurier (GroenLinks): Daar ben ik uiteraard ook benieuwd naar, maar ik heb gevraagd om een toelichting op de opmerking van de minister over zijn degelijkheid en de degelijkheid van de vorige minister van Financiën.

De heer Biermans (VVD): Wilt u de minister van Financiën ook vragen om in te gaan op de meevallers zodat het niet een eenzijdig verhaal over tegenvallers wordt?

De heer Laurier (GroenLinks): Nee, ik wil gewoon een toelichting op deze opmerking van de minister. Dat lijkt mij op dit ogenblik voldoende. Als de minister zich geroepen voelt om ook nog iets te zeggen over meevallers, wie ben ik dan om te zeggen dat hij dat niet kan of mag doen? Mijn vraag gaat echter specifiek over de opmerking die de minister op dit punt maakte.

De heer Biermans (VVD): Ik ga er in dat geval van uit dat de minister het spontaan doet.

De heer Laurier (GroenLinks): Wij zullen zien.

Het punt van de vennootschapsbelasting is aan de orde geweest. Daar wordt ongetwijfeld uitgebreider over gesproken in het kader van het Belastingplan, maar vooralsnog moet mij van het GroenLinkse hart dat het betoog van de heer Van Driel mij bijzonder aanspreekt. De vennootschapsbelasting is ook aan de orde gekomen met betrekking tot de woningbouwcorporaties. Mijn fractie is niet tevreden met het antwoord dat de staatssecretaris op dat punt heeft gegeven. Ongetwijfeld stelt mijn collega Böhler dat bij de behandeling van het Belastingplan aan de orde. Er wordt wel heel gemakkelijk voorbij gegaan aan het feit dat het Centraal Fonds Volkshuisvesting berekent dat de maatregelen die er nu liggen voor 60 woningbouwcorporaties tot een negatieve kasstroom leidt. Bovendien wordt het bijzondere karakter van de woningbouwcorporaties heel gemakkelijk terzijde geschoven. Mijn fractie komt daarop terug.

Ik ben blij dat senator Biermans nog eens bekrachtigde dat vergroening een punt is van zijn partij. Ik ben het op twee punten niet met hem eens. Hij zei: eerst vergroening en dan andere zaken. Daarbij noemde hij onder meer het functioneren van de Belastingdienst. Ik hoop niet dat wij daarmee wachten tot de totale vergroening is voltooid. Daarmee worden zaken te veel op de lange baan geschoven. Verder vond hij dat er wat veel accent lag op de automobiel. Die opmerking wordt niet door ons gedeeld.

De minister heeft het vraagstuk van de vergroening overgelaten aan de staatssecretaris en daarmee gesuggereerd dat het vooral een fiscaal vraagstuk is. Met mijn opmerking probeerde ik aan te geven dat ook op andere punten in de begroting kan worden gekeken naar mogelijkheden van

vergroening. Ook kan wellicht aan eventuele tegenontwikkelingen een halt worden toegevoegd. Er zijn heel duidelijke schotten tussen de uitgavenkaders, zoals zorg en sociale zekerheid. Daar is natuurlijk om bepaalde redenen heel bewust voor gekozen. Moeten wij dit dan ook niet doen bij de uitgaven die gerelateerd zijn aan verbeteringen van de kwaliteit van het milieu? Daaraan denken wij. In de begroting zijn er tal van verschillende vormen om zaken te bekostigen. Moeten wij niet nadenken over een manier om op de desbetreffende terreinen tot een vergroening te komen?

Mijn betoog in eerste termijn ben ik begonnen en geëindigd met het beleid van minister Plasterk. Het beeld is ontstaan dat aan de ene kant het geld over de plinten klotst, terwijl aan de andere kant de minister op zoek is naar middelen om zijn stijgende kosten te bestrijden. Voor het publiek is dit over het algemeen een vrij onbegrijpelijk beeld. Er zijn meevallers, maar uiteindelijk moet er dan toch worden bezuinigd, hetzij door beurzen te verhogen, hetzij door de vrije uren van oudere docenten in te krimpen. De minister zei toen in dat kader: als er geld bespaard kan worden op onzinnige dingen in het onderwijs, wat is daar dan op tegen? De eerste vraag die ik stel is dan: vindt de minister dat hij met de genomen maatregelen bespaart op een aantal onzinnige dingen die wij klaarblijkelijk in het onderwijs doen? Ik noem de hoogte van de collegegelden aan de ene kant en de vermindering van uren van docenten aan de andere kant.

De heer Van Driel (PvdA): Hebt u er bezwaar tegen dat oudere leerkrachten langer doorwerken? Is het zo gek dat wij met zijn allen iets langer doorwerken? Hebt u daar iets op tegen?

De heer Laurier (GroenLinks): Op zichzelf genomen heb ik niets tegen langer doorwerken, maar het moet wel kunnen. Dat hangt af van de aard van het beroep. Legeven in het voortgezet onderwijs is een bijzonder zwaar beroep. Naarmate mensen ouder worden, wegen de last en de moeite zwaarder. Er moet dus heel goed worden bezien hoe wij een en ander feitelijk invullen en welke maatregelen wij nemen, zeker als het gaat om het bevorderen van de kwaliteit van het onderwijs en het aantrekkelijk maken van het beroep.

De heer Van Driel (PvdA): Ik vind dat u er iets te gemakkelijk over praat. In de eerste plaats is er geen enkel verband tussen de kwaliteit van een leerkracht en de leeftijd. Vaak doen oudere leerkrachten het prima. Als je tegen iemand van 52 zegt: je gaat nog maar een paar jaar mee en dan ben je weg, wordt het een soort selffulfilling prophecy. Veel mensen zijn in staat langer door te werken, als zij zich erop instellen. Op zich is langer doorwerken niet anders dan goed; anders is het lerarentekort straks helemaal desastreus. U neemt het nu iets te gemakkelijk op voor die generatie.

De heer Laurier (GroenLinks): Ik denk eerder dat u het iets te gemakkelijk opneemt. Wij moeten er eerst voor zorgen dat er in die scholen een uitstekend leeftijdsbewust beleid wordt gevoerd, voordat wij aan dit soort dingen kunnen morrelen. Mijn stelling is dat het leeftijdsbewuste personeelsbeleid op tal van plekken nog niet wordt gevoerd.

De heer Van Driel (PvdA): Je moet het omdraaien. Tegen de tijd dat je zegt: je moet langer doorwerken, komt er zo'n beleid. Kijk nu eens hoe het gegaan is met mensen die een aantal jaren geleden langer moesten doorwerken. Nu al zie je de eerste effecten. Wij moeten het dus omdraaien. Wij moeten niet tegen de mensen zeggen dat zij eruit kunnen. U neemt het iets te gemakkelijk op voor de oudere generatie, ten koste van de jongeren.

De heer Laurier (GroenLinks): Aan de beginperiode van het vorige kabinet zijn er al oproepen gedaan om leeftijdsbewust personeelsbeleid te gaan voeren. Er zijn conferenties over georganiseerd en adviesinstanties van de overheid hebben zich erover gebogen. Ik vind dat er op dat punt nog maar bitter weinig vooruitgang is geboekt. Als wij over vergrijzing praten, zal dat een element zijn dat zeker moet worden meegenomen.

Voorzitter. Ik had het over het beeld dat minister Plasterk opriep. Wat is de verwachting van deze minister? Was dit een incident in het kader van de systematiek die wij in de begroting hebben neergelegd, of zullen wij dit in de toekomst veelvuldig gaan meemaken? Het is niet zomaar een vraag, want dit slaat ook op de verwachting van de minister in hoeverre de regels zoals hij die heeft aangescherpt berusten op reële ramingen. Als er knelpunten in zitten, zal het beeld nog veelvuldig terugkeren. Daarom herhaal ik mijn vraag op dit punt.

De heer Biermans was gisteren nogal op vrijersvoeten en deed allerlei aanzoeken. Hij heeft zich in zijn tweede termijn vooral bezig gehouden met te bezien wie er nu allemaal meeregeren. Gelet op de bijdragen van de woordvoerders kunnen wij constateren dat twee partijen niet meeregeren, te weten de VVD en de Partij voor de Dieren. Ik ben benieuwd welke nieuwe vrijage dat zal opleveren.

*N

De heer De Boer (ChristenUnie): Voorzitter. In tweede termijn wil ik graag nog enkele concrete zaken aan de orde stellen, ook nu weer mede namens de fractie van de SGP. Ook onze fracties danken de minister hartelijk voor de beantwoording, zowel mondeling als schriftelijk.

Aan het begin van zijn mondelinge beantwoording gaf de minister aan dat hij een doorkijkje wilde geven naar de volgende jaren. Dat is goed, want regeren is vooruitzien; dat zeiden wij gisteren ook al. Daarom vroegen wij toen aan de minister waarom het kabinet zelfs niet eens een studie wil overwegen naar de gevolgen van de aanpassing van de hypotheekrenteaftrek. Wij

stelden toen dat het advies van de VROM-raad, die een maatschappelijk drama in het verschiep ziet liggen, aan de kant kan worden gezet. Daarom nogmaals onze vraag: wil de minister hierop reageren? Voor de zekerheid noemen wij ook de mening van de heer Rinnooy Kan -- dezelfde meneer die volgens het kabinet met gezag over het onderwijs heeft gesproken -- die in het kader van de hypotheekrente stelt dat het bizar is dat het kabinet een denkverbod heeft afgekondigd over de woningmarkt. Graag een reactie van de minister.

In de schriftelijke beantwoording stelde de minister terecht dat de vastgestelde begrotingsregels centraal staan. Hij gaf echter ook aan dat er uitzonderingen kunnen zijn, waarover nog in de ministerraad gesproken moet worden. Ik kom toch even terug op het onderwijs. Inderdaad kun je de beschikbare middelen zo efficiënt mogelijk inzetten. Dat is zelfs de plicht van een bewindsman. Efficiënt betekent in dit verband: goed voor de kwaliteit van het onderwijs. Terecht zei de minister dat de kwaliteit van de leerkracht een dominante factor is. Dat kan ook zeer goed de oudere leerkracht zijn. De tweede dominante factor is de leertijd die leerlingen of studenten krijgen. Het lijkt mij dat er de laatste tijd nogal wat te doen is over de leertijd van leerlingen. Wij handhaven dan ook ons pleidooi voor aanvulling van de onderwijsbegroting uit de algemene middelen. Een verdere discussie zal ongetwijfeld aan de orde komen als de onderwijsbegroting ter sprake komt.

De minister heeft kort gereageerd op de discussie over de topinkomens. Omdat hij niet inging op ons pleidooi om een evenwichtige discussie aan te gaan en de bal niet eenzijdig bij de topinkomens in bedrijven te leggen -- wij noemden enkele voorbeelden van andere topinkomens -- gaan wij ervan uit dat hij ons standpunt deelt. Wij horen dat graag nog van hem.

Gisteravond hebben wij enkele uitgangspunten voor een in de ogen van onze fracties werkelijk solide financieel beleid genoemd: zorgvuldig omgaan met de schepping en omzien naar armen en zwakken in de samenleving. Financiële groei mag niet het ultieme doel van een samenleving zijn. De minister heeft daar naar onze mening inderdaad, zij het impliciet, op gereageerd. Wij hebben daaruit de conclusie getrokken dat hij de uitgangspunten deelt, zij het misschien vanuit een ander perspectief. Daarvoor danken wij hem hartelijk.

Tot slot ontkom ik er niet aan een korte opmerking te maken aan het adres van de heer Biermans. Ik dank hem hartelijk voor zijn woorden. Inderdaad, de ChristenUnie heeft invloed in dit kabinet. Dat is ook gebruikelijk in een kabinet dat uit drie partijen bestaat. Ik heb begrepen dat deze drie partijen in goede harmonie samenwerken. Dat zijn zij gewend. Ik begrijp uit zijn opmerking dat de heer Biermans daar niet aan gewend is. Dit kabinet doet dat wel.

Ik dank de heer Biermans ook voor zijn kwalificatie voor de ChristenUnie van betutteling, in de zin van extra zorg voor mensen die die zorg nodig hebben, extra zorg voor kinderen die dat

nodig hebben. Als dit de ogen van de VVD betutteling is, vinden wij dat een erewoord. Sterker, hoe vaker woorden als "betutteling" en "nivellering" worden gebruikt, des te meer dringt zich de conclusie op dat degene die die woorden gebruikt merkt dat dit kabinet een goed beleid voert. Anders ga je niet met kretologie werken. Laat de heer Biermans de hardwerkende man en vrouw eens vragen wat zij vinden van alle maatregelen die dit kabinet neemt en die hij betutteling vindt. Misschien komt hij dan tot een ander oordeel.

De heer Biermans (VVD): Ik hoef die hardwerkende Nederlanders dat alles niet te vragen. Daar zorgt de Vereniging Eigen Huis voor, die meer dan een miljoen leden heeft gemobiliseerd. Ik denk verder aan de Consumentenbond met een miljoen of meer leden die zijn gemobiliseerd. Ik noem daarnaast de Bovag, waarvan geen consumenten lid zijn maar die ook niet al te aardig is voor het kabinet. Ten slotte noem ik de ANWB met enkele miljoenen leden. Al die organisaties uiten hun ongenoegen. Of het nu betutteling heet of nivellering, wat maakt het allemaal uit? Die mensen hoef ik niets te vragen, want zij zeggen spontaan dat zij het met dit beleid niet eens zijn.

De heer de Boer (ChristenUnie): Dat klopt. U zegt terecht dat de organisaties dit zeggen. Gaat u niet naar die organisaties toe, maar naar de hardwerkende mensen die u in elke straat in elke stad en in elk dorp tegenkomt. U moet hen maar eens vragen wat de werkelijke problemen in deze maatschappij zijn; of dat problemen zijn die u noemt of problemen die dit kabinet wil aanpakken.

De heer Reuten (SP): Zo lang senator Biermans zich op dit punt blijft herhalen, zal ik hem steeds opnieuw in deze Kamer van repliek dienen. Hardwerkende Nederlanders zijn niet alleen de mensen met een eigen woning en een eigen auto. Ook aan de onderkant van de samenleving zijn hardwerkende mensen. Ik zou graag zien dat de heer Biermans hen in zijn beschouwingen betreft.

De heer Biermans (VVD): Om maar gelijk weer vrede te sluiten met de SP, zoals ik daarnet ook al heb gedaan nadat ik hardwerkende Nederlanders ten tonele had gevoerd, wijs ik erop dat ook mensen met een inkomen zoals u en mensen die gewoon aan het werk zijn hardwerkende Nederlanders zijn. Het gaat niet om het inkomen dat mensen verdienen, maar om de intentie die erachter zit.

De voorzitter: Het is heel mooi om aan het einde van de tweede termijn van de Kamer te kunnen constateren dat kennelijk aan alle kanten vrede is gesloten.

**

De vergadering wordt enkele minuten geschorst.

*N

Minister Bos: Voorzitter. Ik loop voor het gemak de diverse sprekers in volgorde van spreken af. De heer Biermans heeft veel over zijn collega's gezegd. De heer Terpstra vraagt of ik iets voorzichtiger wil omspringen met het begrip "investeringen". Dat werd ook door de SP-fractie naar voren gebracht. Ik bevestig graag dat ik mij gehouden acht om daarmee zorgvuldig om te springen, ook bij toekomstig verkeer met de Kamer. In discussies over welke overheidsuitgaven prioriteit moeten krijgen in het licht van te verwachten rendementen of productiviteitseffecten, blijf ik het een nuttig begrip vinden, maar daar waar het een zweem van legitimiteit zou geven aan een grenzeloze omgang met overheidsuitgaven, waarbij elke discipline langzaam verwaterd, zouden wij het begrip geen kans moeten geven. Ik ben het in die zin volledig met de Kamer eens.

De heer Terpstra heeft terecht gewezen op een vraag die niet beantwoord was over de rente-uitgaven. In het licht van opmerkingen van een aantal andere leden geef ik hierbij aan dat het gaat om rente-uitgaven die buiten de kaders blijven. Dat is iets anders dan wat er met de rente gebeurt. Bij rente-uitgaven speelt een rol wat wij prognosticeren aan rente-uitgaven. Dat is de lijn ten opzichte waarvan het mee- of tegenvalt. Of het mee- of tegenvalt, hangt bijvoorbeeld af van de rentestand en van de snelheid waarmee je in staat bent de schuld af te lossen. Ook speelt mee welke lening je in portefeuille hebt en tegen welke rente, hoe snel je kunt vernieuwen en oversluiten et cetera. In het verleden hebben wij gezien dat als het beter gaat met de economie je sneller in staat bent om de staatsschuld af te lossen. Daarmee zijn minder rente-uitgaven nodig en dan ontstaat ruimte onder de uitgavenkaders. Als je die benut voor nieuwe uitgaven, zou daarmee een procyclisch effect ontstaan. Contrair daaraan: als het slechter gaat met de economie, los je de staatsschuld langzamer af en nemen de rente-uitgaven ten opzichte van het geprognosticeerde pad toe. Dan neemt dus de ruimte onder de kaders af, zou je elders moeten bezuinigen en ontstaat een anticyclisch effect. Dat is een van de belangrijkste redenen geweest waarom de rente-uitgaven buiten de kaders zijn gehouden. Er zit namelijk een zekere conjuncturele gevoeligheid in en als je streeft naar een stabiel begrotingsbeleid zou je die conjuncturele gevoeligheid eruit moeten laten. Als je dat doet, geldt "for better and for worse", dus niet alleen als de rente-uitgaven meevallen, maar ook als ze tegenvallen.

De heer Reuten (SP): Dus zowel als ze mee- als tegenvallen is het in beide gevallen staatsschuld.

Minister Bos: Dat heeft de heer Reuten correct begrepen.

De heer Reuten heeft mij gevraagd of op het moment waarop het toch misgaat met het financieringssaldo en wij richting de -3% gaan, ik dan toch niet wijsheid boven regels zou kunnen laten zegevieren. Dat wil zeggen dat ik mij niet al

te zeer laat leiden door de afgesproken alarmbel die afgaat bij -2%. Aan zijn economische redenering torn ik niet; die 2% heeft geen economische ratio, maar heeft wel een ratio in termen van hoe wij convergentie proberen te bewaken tussen de economie in de verschillende Europese lidstaten. In deze regel zit ook veel wijsheid, zij het dan misschien niet noodzakelijk de economisch zuivere versie daarvan.

De heer Reuten stelt dat nivelleren in essentie rechtvaardig is. Ik meende de Marxistische grondslagen van een mij ook bekende redenering te beluisteren: als iedereen naar capaciteit werkt, hoeft de een niet meer te verdienen dan de ander. Nu kan er veel van dit kabinet gezegd worden, maar niet dat het marxistisch is. Ik denk dat dat type inkomensbeleid enorm veel nadelen met zich brengt, al is het maar omdat elke prikkel ontbreekt voor mensen om dan te streven naar vergroting van hun capaciteiten, want dat leidt dan niet tot meer inkomen. Los daarvan heb ik niet zoveel met het begrip nivelleren en wil preciezer zijn, omdat er veel argumenten zijn om iets aan de topinkomens te doen. Als de heer Reuten dat nivellering noemt, vind ik het prima. Daarnaast vind ik dat wij in Nederland nog steeds het probleem hebben dat het nettoverschil tussen loon en uitkering, met name loon rond het minimumloon, te klein is. Ik vind dat daar het gat groter mag zijn. Ja, dat is denivellering. Nu dan is dat maar zo.

De heer Reuten (SP): De partij van de minister heeft ook verbindingen met marxistische grondslagen. Ik wijs u erop dat dit ook Bijbelse grondslagen zijn en wat dat betreft gaat het om één traditie. Ik ben het met de minister eens op het punt van de wig tussen werken en uitkering.

Minister Bos: De heer Reuten haalt het advies van de REA aan met betrekking tot de topinkomens en de conclusie van de REA dat zelfregulering niet helpt en dat er dus op zijn minst een corporate governance probleem is. Ik ben het daarmee eens, in die zin dat het een onderdeel van het probleem is. De commissie-Frijns komt volgende week met een rapportage waarbij zij onder meer gekeken heeft in welke mate de code-Tabaksblat effect heeft gehad, specifiek als het gaat beloningen. Wij hebben altijd gezegd dat als dat niet blijkt te werken, wij iets anders moeten verzinnen en daarbij is een vorm van regulering niet per definitie uitgesloten. Ik heb liever dat men het zelf regelt, maar als het leidt tot ongezonde toestanden moeten wij er niet bang voor zijn. Maar ook dan zal primair de aandacht gericht moeten worden op hoe je tegenkrachten organiseert tegen bestuurders die zonder daar afdoende op uitgedaagd te worden, in staat zijn om zichzelf bepaalde beloningsbestanddelen toe te kennen zonder dat dat noodzakelijkerwijs relateert aan een geleverde prestatie. Voor ons ligt het probleem van de topinkomens niet primair in de hoogte van het inkomen. Het probleem ligt primair in het gebrek aan transparantie rond de vraag of dat inkomen verdiend is in de zin van dat het aan een duidelijk

aanwijsbare prestatie relateert. Bij ontslagvergoedingen is vaak duidelijk sprake van een slechte prestatie en toch een heel hoog inkomen. Bij overnames en fusies is het inkomen gerelateerd aan koersstijgingen die nauwelijks iets te maken hebben met een specifieke prestatie van bestuurders, maar dat zij wel kunnen incasseren als er sprake is van zo'n fusie of overname. Voor een deel zitten de problemen misschien in de fiscale sfeer, maar ze zitten vooral in de sfeer van corporate governance, transparantie en organiseren van tegenkrachten.

Ik bied mijn excuses aan aan de heer Van Driel dat er logistiek kennelijk iets is misgegaan waardoor het antwoord op de vraag die hij inmiddels wel heeft, hem niet bereikte aan het begin van zijn tweede termijn. De staatssecretaris zal ingaan op de punten die hij op fiscaal gebied maakte.

Het citaat dat de heer Laurier in het begin van zijn betoog aanhaalde over die tegenvallers, was van minister Duisenberg in 1973. Hij antwoordde toen op een interventie van de heer De Wilde en dat was eigenlijk omdat de heer Biermans zich steeds achter de heer De Wilde verschuilde. Dat wil niet zeggen dat ik geen tegenvallers heb aangetroffen toen ik begon. Met name op het gebied van de zorg, bleken de kostenoverschrijdingen ongeveer een factor 24 groter te zijn dan wij uit hoofde van de boedelbrief die wij meekregen bij aantreden, dachten te weten. Daar ga ik verder niet over zwartepieten, dat heeft geen enkele zin. Wij voelden ons in het kabinet, ongeacht de oorzaken ervan, gehouden om ervoor te zorgen dat wij die kostenoverschrijding de komende jaren in de hand krijgen. De collega's Klink en Bussemaker hebben daartoe de nodige maatregelen genomen.

De heer Laurier wees erop dat vergroening niet alleen langs de fiscale kant hoeft te lopen. Hij vroeg of er langs de uitgavenkant, anders dan in de sfeer van directe subsidies, want daar doelt de heer Laurier niet op, een ander type uitgaven mogelijk is dat je mee kunt sturen in de richting van vergroening. Ik heb daar niet direct een antwoord op, maar ik probeer dat nu ook niet. Op een ander moment lukt dat zeker wel, maar het enige wat mij voor de geest komt over wat het kabinet doet, is dat wij er in onze onderzoeksprogramma's, in de sfeer van het hoger onderwijs, maar ook in de accenten die collega Van der Hoeven legt als het gaat om innovatie, voor hebben gekozen de beleidsaccenten die wij elders in het regeringsbeleid leggen, daar terug te laten komen. Het feit dat duurzame energie bij collega Cramer in het programma Schoon en zuinig nadrukkelijk vooropstaat, komt terug in hoe bijvoorbeeld FES-gelden worden aangewend om bepaalde onderzoeksprogramma's wel en andere programma's niet te stimuleren. Misschien dat dit een bescheiden begin van een antwoord is op de vraag.

De heren Laurier en De Boer wezen erop dat het onderwijs zo belangrijk is, terwijl er vervolgens toch geld moet worden gevonden

binnen de begrotingsregels. De heer De Boer was zo vindingrijk aan te geven dat ikzelf ook zeg dat er uitzonderingen mogelijk zijn op de begrotingsregels. Hij vroeg of dit niet zo'n uitzondering had moeten zijn. Het type uitzonderingen waarover wij bij begrotingsregels spreken, heeft te maken met onontkoombare tegenvallers. Die los je in principe binnen je eigen begroting op, maar als dat niet blijkt te kunnen, is niemand tot het onmogelijke gehouden. Dan bekijken wij in de ministerraad of er elders nog wat geld is, of dat ik nog wat in mijn achterzak heb. Dan wil je nog wel eens generaal bijpassen. De situatie waarin sprake is van een specifieke beleidsclaim die niets te maken heeft met overschrijdingen of tegenvallers, als iemand meer geld ergens aan wil uitgeven, valt binnen de begrotingsregels. Men weet hoeveel geld men heeft. Dat heeft men voor vier jaar en daar moet men het mee doen. In dat licht blijf ik het knap vinden dat collega Plasterk in staat is geweest om over een periode van een jaar of tien dat benodigde miljard ruim bij elkaar te schrapen. Ik vind dat ook een belangrijk signaal, omdat het laat zien dat wij wel degelijk in staat zijn om binnen begrotingen, die vaak zo rigide lijken, te herprioriteren en te heralloceren.

De heer De Boer vraagt waarom er geen studie naar de hypotheekrenteaftrek kan worden gedaan. Volgens mij komen wij om in de studies naar de hypotheekrenteaftrek. Zelfs het CDA gaat binnenkort een studie doen naar die aftrek. Waarom zou het kabinet er dan nog eentje doen? Als de heer De Boer niet tevreden is met dit antwoord, dan is het andere antwoord dat wij dit met elkaar hebben afgesproken en dat ik mij gehouden voel om die afspraak na te komen.

De heer De Boer (ChristenUnie): Voorzitter. Ik had het laatste antwoord wel verwacht, maar nu even eerlijk. Wij zitten hier bij elkaar. Wat vindt de minister nu zelf?

Minister Bos: Ik sta hier als minister van Financiën en ik verdedig het kabinetsbeleid. Dat antwoord had de heer De Boer wel kunnen verwachten. Er zijn ook boekjes die door anderen zijn gelezen. Daar kan de heer De Boer ook van alles in lezen, maar dat is nu niet aan de orde.

De heer Reuten herformuleerde zijn betoog over compromissen. Wat hij eigenlijk wilde zeggen, is dat, als compromissen zo onevenwichtig uitvallen, lees als de PvdA stelselmatig aan het kortste eind trekt, de geloofwaardigheid van de politiek en het vertrouwen van burgers in de politiek ter discussie staan. Ik ben het zeer met hem oneens of dat evenwicht wel of niet wordt bereikt. Ik denk dat wij elkaar in deze coalitie op een faire wijze de ruimte gunnen. De ene keer redt de een het, terwijl de ander het de andere keer redt. Soms moet de een slikken en soms de ander. Sprekend over compromissen en vertrouwen in de politiek is een ander probleem volgens mij veel groter dan dat wat de heer Reuten aanroert. Het is volgens mij een veel groter probleem dat er een

mening lijkt post te vatten in het politieke en het publieke debat dat de meest zuivere vorm van democratische politiek die vorm is waarbij je geen compromissen sluit. Ik bemerk in het politieke en publieke debat soms de neiging om te stellen dat partijen die wel bereid zijn compromissen te sluiten, beloften jegens de kiezer zouden breken. Als er iets is wat ik funest vind voor het vertrouwen dat burgers geacht worden te hebben in de politiek, is dat wij dat soort opinies voeden. Ons parlementaire stelsel kan niet bestaan als er niet de bereidheid is bij politici die tegenover elkaar staan in de verkiezingsstrijd om het daarna toch met elkaar eens te worden, te geven en te nemen, te winnen en te verliezen, en de compromissen vervolgens met opgeheven hoofd te verdedigen. Dat is zuivere democratische politiek. Op grond van die aard van de democratische politiek zouden wij het vertrouwen van de burgers moeten proberen te winnen. Daar geloof ik heilig in, maar ik weet uit ervaring hoe ongelooflijk moeilijk en pijnlijk dat soms kan zijn. Zonder dat kan het niet in Nederland.

De heer Reuten (SP): Voorzitter. Voor de annalen: Ik ben het op dit punt volledig met de minister eens.

Minister Bos: Dat is goed om te horen.

Ten slotte heb ik nog een antwoord op wat de heer Van Driel zei over het mensbeeld. In zekere zin ging het ook over financiële prikkels, markten en een zekere materiële oriëntatie en of dat alles is. De heer Van Driel had bijna gezegd "niet bij brood alleen", maar het werd zo iets als "niet bij geld alleen". Tegen de heer Terpstra zegt ik dat zijn collega De Vries mij een keer heeft verteld dat elke keer als een PvdA'er denkt dat hij een mooie leus heeft verzonnen, blijkt dat die leus al een keer de titel van een CDA-programma is geweest. Ik eindig met een citaat van die andere Kennedy, Robert Kennedy, dat mij in deze bijzonder aanspreekt. Robert Kennedy zei dat economische cijfers, zoals het bruto binnenlands product: "...niets zeggen over de gezondheid van onze kinderen, over hun scholen, of over hoeveel plezier ze hebben bij het spelen. Ze gaan niet over de schoonheid van onze poëzie, de kracht van onze huwelijken, de wijsheid tijdens het publieke debat of de integriteit van onze ambtenaren. De cijfers tonen onze moed niet, noch onze wijsheid, of inzet. Ze zeggen uiteindelijk niets over wat het leven de moeite waard maakt."

De heer Laurier (GroenLinks): Voorzitter. Ik ben zowel mijn eerste als tweede termijn geëindigd met een vraag, namelijk of het beeld rond minister Plasterk, het geld dat binnenstroomt als gevolg van meevallers, terwijl de minister toch wanhopig op zoek is naar middelen, naar de mening van de minister van Financiën een incident is of de komende periode vaker voorkomt. Ik heb daar nog steeds geen antwoord op gehad.

Minister Bos: Dat is geen enkel probleem. Ik dacht al antwoord te hebben gegeven. Ja, dat gaat de

heer Laurier nog heel vaak meemaken. Elke minister weet hoeveel hij of zij heeft. Daar moet men het mee doen.

*N

Staatssecretaris De Jager: Voorzitter. Ik dank de VVD-fractie dat zij het principe van vergroening heeft omarmd, zeker als een terugsluisoperatie plaatsvindt naar het verlagen van andere belastingen. Daarover zijn wij het eens. In de Tweede Kamer bleek brede steun te bestaan voor het kabinetsvoornemen op die aspecten. De VVD-fractie aan de overkant had nog wel enige twijfel. Misschien kunnen de leden van de VVD-fractie hier hun collega's nog een handje helpen.

De twee andere speerpunten, het bevorderen van innovatief ondernemerschap en de vereenvoudiging, zullen wij zeker aan bod laten komen in deze kabinetsperiode. Wat dat betreft zijn wij ook op fiscaal gebied nog maar net begonnen.

De heer Van Driel sprak over het Vpb-tarief en vroeg of dat kan worden verhoogd in plaats van het btw-tarief. Ik heb al gezegd welke keus het kabinet maakt. Participatie is van groot belang en het kabinet wil participatie bevorderen. Dat gebeurt door de lasten op arbeid te verlagen. Het geld daarvoor moeten ergens anders opgebracht worden en daarom worden de lasten op consumptie verhoogd. Dat gebeurt overigens met een lastenneutrale schuif binnen de groep gezinnen, want met deze specifieke maatregel beogen wij het afschaffen of verlagen van de WW-premie voor werknemers, dus het verlagen van de lasten op arbeid voor de werknemer. Werkenden gaan er inderdaad meer op vooruit dan anderen. In eerste termijn heb ik al aangegeven dat dat past bij het voorgenomen kabinetsbeleid voor de gehele vier jaar. Het kabinet kiest dus niet voor verhoging van de Vpb, omdat dat negatieve economische effecten heeft. Als bedrijven meer Vpb moeten betalen, heeft dat anders dan de heer Van Driel denkt consequenties voor het personeel. Bedrijven zorgen voor werkgelegenheid en, zeg ik als staatssecretaris van Financiën, voor heel veel belastingopbrengsten. Het afdragen van heel veel belasting wil het kabinet niet belemmeren. Ook het vestigingsklimaat is van groot belang. Wij verwachten van verhoging van het Vpb-tarief dus heel andere consequenties dan de heer Van Driel. Het maakt dan niet uit of die verhoging 1, 2 of 3% bedraagt. Ik zeg erbij dat de voorgenomen verhoging van de btw maar 1% bedraagt. In het licht van wat de heer Van Driel zei, maakt die 1% helemaal niets uit. Zo redeneren wij overigens niet, maar dit zou evenzeer gelden bij de 2 of 3% verhoging van de Vpb die de heer Van Driel voor ogen had.

Dan wil ik nog iets zeggen over de invloed van de btw-verhoging op de loonontwikkeling. Van het voornemen van het kabinet om de opbrengst van de btw-verhoging terug te sluiten om daarmee de lasten op arbeid te verlagen -- wij kiezen dus voor een lagere WW-premie voor de werknemers -- zou je eerder een matigend effect op de

loonontwikkeling verwachten dan het tegenovergestelde daarvan.

De heer Van Driel (PvdA): Ik heb ook gevraagd of u bereid bent om ons nader te informeren over de successiebelasting. Ik wilde weten wat er de komende vijftientig jaar aan zit te komen. Ik denk even aan uw uitspraak waarmee u zei: al die mensen hebben een pensioen en verder niets. Dat lijkt mij niet helemaal het geval. Ik heb ook gesproken over eigen huizen.

Ik heb uw reactie vernomen op de opmerking over de btw-verhoging. Ik ga daar verder niet op in. De eerste zin van u spreekt mij niet erg aan.

In de beantwoording staat ook dat de interesse van pensioenfondsen voor inflatiegerelateerde obligaties gering is. Is 20 mld. gering of gaat het dan nog ergens over?

Staatssecretaris De Jager: Ik meen dat beantwoording van de laatste vraag eerder iets voor de minister is, maar hierop komen wij schriftelijk terug.

Wat uw eerste vraag betreft: daarover zal het ministerie van Financiën in contact treden met het Centraal Planbureau. Met een brief zal ik deze Kamer vervolgens nader informeren.

De beraadslaging wordt gesloten.

De voorzitter: Ik dank de minister en de staatssecretaris heel hartelijk voor hun reactie in tweede termijn

**

Sluiting 19.00 uur.